

Ontwerp Natuurbeheerplan 2018

Colofon

Ontwerp Natuurbeheerplan 2018

Publicatiedatum

Status Ontwerp

Referentienummer 81A5E2B5

Vormgeving/DTP Provincie Utrecht

Inhoud

1.	Wat is het Natuurbeheerplan?	6
1.1	Inleiding	6
1.2	Doel en status Natuurbeheerplan	6
1.3	Wijzigingen Ontwerp Natuurbeheerplan 2018	7
1.4	Procedure	8
1.5	Leeswijzer	8
2.	Beleidskader	9
2.1	Europees kader natuur en landschap	9
2.2	Rijksbeleid natuur en landschap	10
2.3	Provinciaal beleid	11
3.	Subsidiestelsel Natuur en Landschap 2016	14
3.1.	De Index Natuur en Landschap	14
3.2	Natuurbeheerplan: begrenzingskaart, beheertypenkaart en ambitiekaart	15
3.3	Begrenzing van natuur	15
3.3.1	Beheertypenkaart - Beheersubsidie natuur en landschap op grond van de SVNL	16
3.3.2	Ambitiekaart - Functieverandering op grond van de SKNL	16
3.3.3	Ambitiekaart - Investerings/kwaliteitsverbetering op grond van de SKNL	17
3.3.3a	Bestaande natuur	17
3.3.3b	Kwaliteitsimpuls: investeringssubsidie	18
3.3.3c	Nog te ontwikkelen natuur	18
3.3.4	Beheertypenkaart - agrarisch natuur- en landschapsbeheer	20
3.3.5	Monitoring	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.3.6	Natuurbrandbeheersing	22
3.3.7	Toeslagen	23
4.	Natuur- en Landschapsdoelen	24
4.1	Integrale gebiedsbeschrijving en visie op behoud en ontwikkeling	24
4.2	Beleidsdoelen en criteria natuur- en landschapsbeheer	24
4.3	Beleidsdoelen en criteria agrarisch natuur- en landschapsbeheer	25
	Tabel 2. Internationale doelsoorten voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer	26
	Tabel 3. Karakteristieke landschapselementen per deelgebied	36
4.4	Beleidsdoelen en criteria water	37
4.5	Beoordelingscriteria gebiedsaanvragen agrarisch natuur- en landschapsbeheer	38
5.	Subsidiemogelijkheden	42

5.1	Subsidies voor natuur- en landschap	42
5.2	Natuur- landschapsbeheer	42
5.3	Agrarisch natuur- en landschapsbeheer,.....	42
5.4	Kwaliteitsimpuls: investeringen en functieverandering	43

Bijlage 1. Gebiedsbeschrijvingen.....	44
1.1 Utrechtse Heuvelrug	44
1.2 Uiterwaarden.....	48
1.3 De Venen	53
1.4 Bloklandpolder	58
1.5 Eemland	59
1.6 Gelderse Vallei.....	61
1.7 Binnenveld.....	65
1.8 Kromme Rijngebied.....	68
1.9 Noorderpark	72
1.10 Vechtvallei	75
1.11 Midden West	78
1.12 Ruige Weide.....	81
1.13 Zuidwest	81
1.14 Vianen	84
Bijlage 2. Kaarten.....	87
1. Begrenzing van Natuurgebieden	
2. Beheertypenkaart Natuur	
3. Beheertypenkaart Leefgebied open grasland	
4. Beheertypenkaart Leefgebied droge dooradering	
5. Beheertypenkaart Leefgebied natte dooradering	
6. Beheertypenkaart Categorie water	
7. Toeslagen	
8. Ambitiekaart Onderdeel Natuur	
9. Gebieden	
Bijlage 3. Ambitie Agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor soortenrijke graslandenranden en soortenrijke graslanden.....	88
Tabel 1. Kaart ambitie-natuur voor nog te ontwikkelen natuur en omvorming bestaande natuur	
Tabel 2. Internationale doelsoorten voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer	
Tabel 3. Karakteristieke landschapselementen per deelgebied	
Tabel 4. Activiteiten en beheerfuncties per leefgebied/zoekgebied	

1. Wat is het Natuurbeheerplan?

1.1 Inleiding

Voor u ligt het Ontwerp Natuurbeheerplan Provincie Utrecht 2018. Dit plan beschrijft de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van natuur, agrarische natuur en landschapselementen in de provincie. De term agrarisch natuur- en waterbeheer heeft betrekking op alle agrarische beheermaatregelen die in dit Natuurbeheerplan zijn beschreven. Dus ook het agrarisch waterbeheer valt hier onder. Het Natuurbeheerplan is verankerd in het nog vast te stellen Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) 2018. Dit stelsel bestaat uit: de 'Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer 2018' (SVNL) voor het beheer van natuur en landschap en de 'Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap' (SKNL) voor *investeringen* in natuur en landschap (omvorming, inrichting en kwaliteitsverbetering).

De provincie stelt de kaders voor de uitvoering van het natuur- en landschapsbeheer door dit Natuurbeheerplan vast te stellen. Het Natuurbeheerplan geeft aan waar welke natuur aanwezig is en welke beheerdoelen hiervoor gelden. Daarnaast financiert de provincie een aanzienlijk deel van de kosten voor de ontwikkeling en het beheer van natuur door middel van subsidies. Het Natuurbeheerplan vormt de basis voor de aanvraag van deze subsidies.

Het plan is geen statisch document. De provincie kan de inhoud van de plantekst en de kaarten, indien nodig, jaarlijks aanpassen. Hoewel het Natuurbeheerplan de laatste tijd met een jaarlijkse frequentie is aangepast, kan het plan voor meerdere jaren gelden tot Gedeputeerde Staten (GS) of Provinciale Staten (PS) weer een nieuw Natuurbeheerplan vaststellen.

1.2 Doel en status Natuurbeheerplan

Subsidiekader

Het Natuurbeheerplan is een subsidiekader om het Europese, rijks- en provinciale natuur- en landschapsbeleid te realiseren. Het gaat daarbij om bestaande natuurgebieden, gebieden waar nieuwe natuur aangelegd wordt, landbouwgebieden die worden beheerd volgens agrarisch natuurbeheer en de Natura 2000-gebieden.

Het Natuurbeheerplan beschrijft per (deel)gebied welke natuur- en landschapsdoelen nagestreefd worden. Het plan bevat de begrenzing van de natuur- en agrarische natuurgebieden, vooral toegespitst op de internationale biodiversiteitsdoelen en de internationale natuurgerichte agromilie-, water- en klimaatdoelen. Het plan is het subsidiekader voor het natuur- en landschapsbeleid van de Europese Unie, het Rijk en de provincie en ook voor de implementatie van artikel 28 van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3). Het plan is verankerd in de SVNL en SKNL en daarmee kaderstellend voor de SNL-subsidies.

Bepalen van huidige en gewenste beheerdoelen van natuurgebieden

Het Natuurbeheerplan bepaalt wat de huidige en de gewenste beheerdoelen zijn voor het NNN, Natura 2000, de groene contour en agrarische gebieden met natuurwaarden. In dit plan begrenst en beschrijft de provincie de gebieden waar subsidiëring van beheer en ontwikkeling van natuur, agrarische natuur en landschapselementen plaats kan vinden. De begrenzingen zijn op de bijgevoegde kaarten aangegeven (Bijlage 2).

De begrenzing van de Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de Groene Contour is vastgesteld in de Herijking Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie (PRS) en Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) PS 2016) en de Provinciale Verordening 2013. Het Natuurbeheerplan heeft geen

planologische consequenties of consequenties voor bestemmingsplannen en heeft dus geen invloed op eigendomsrechten of bestaande gebruiksmogelijkheden.

Het Natuurbeheerplan bevat geen bindende regels of verplichtingen voor burgers. Ook kunnen er geen rechten aan worden ontleend; opname van een terrein in het Natuurbeheerplan leidt dus niet vanzelfsprekend tot een positief besluit over subsidiëring van het beheer. Het zorgt er alleen voor dat beheerders de mogelijkheid krijgen om subsidie aan te vragen voor het beheer van deze gronden. Het gaat daarbij voor natuurbeheer om particuliere beheerders die aangesloten zijn bij een Bosgroep of collectief en gecertificeerde particulieren en terreinbeheerders. Voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer kunnen alleen agrarische collectieven subsidie aanvragen. Er kan ook subsidie aangevraagd worden voor agrarisch natuurbeheer in relatie tot klimaat- en waterdoelen.

Natuurbeheer

Heeft een aanvrager voor subsidie meer dan 75 ha in beheer en is hij of zij gecertificeerd, dan kan hij/zij zelf een subsidie aanvragen. Is er minder dan 75 ha in beheer dan vindt er aansluiting plaats bij een collectief. Dit zijn bijvoorbeeld Natuurcollectief Utrecht:

<http://www.natuurcollectieven.nl/natuurcollectief-utrecht/> of Bosgroep Midden Nederland: <http://bosgroepen.nl/bosgroep-midden-nederland/>.

Kleine beheerders (beheerders met minder dan 75 hectare grond) hebben de mogelijkheid tot het afsluiten van lump sum overeenkomsten waarbij afspraken kunnen worden gemaakt over zowel beheer als inrichting. Ook voor de natuurbeheerders geldt dat zij zijn betrokken bij de totstandkoming van het Natuurbeheerplan door in overleg met de provincie de beheertypen te bepalen.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer vragen agrarische collectieven, gecertificeerde samenwerkingsverbanden ((coöperatieve) verenigingen) van agrariërs en andere grondgebruikers (beheerders met gebruiksrecht van de grond) in een gebied de subsidie aan. De collectieven zijn eindbegunstigde van de subsidie. Zij sluiten zelf de beheercontracten met de agrarische natuurbeheerders (boeren) af en gaan grotendeels ook zelf de controle en handhaving uitvoeren.

Voor meer informatie kunt u ook terecht op de website van [De Stichting Collectief Agrarisch Natuurbeheer](#) (SCAN). SCAN ondersteunt agrarische collectieven in de voorbereiding op hun rol als begunstigde voor subsidies in het vernieuwde stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

1.3 Wijzigingen Natuurbeheerplan 2018

Dit Natuurbeheerplan 2018 is op een aantal punten gewijzigd ten opzichte van het Natuurbeheerplan 2017 herziene versie GS27 september 2016:

- de meest actuele begrenzings van de natuur zijn opgenomen. De natuurbegrenzing betreft terreinen waarvoor subsidie natuurbeheer aangevraagd kan worden;
- de kaarten (1)natuurbegrenzing, (2) Beheertypennatuur en (3) beheertypen-leefgebied- open-grasland (weidevogelbeheer) zijn geactualiseerd.

Overgangsrecht

Op basis van het overgangsrecht uit artikel 4.2 van de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer provincie Utrecht 2017 blijft, op subsidieaanvragen agrarisch natuurbeheer die zijn ingediend voor inwerkingtreding van deze verordening, de (oude) Verordening natuur- en landschapsbeheer provincie Utrecht zijn werking behouden. Het Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2017 is opgesteld ter uitvoering van laatstgenoemde verordening. Dit plan, inclusief de hierin

opgenomen begrenzings, blijft dan ook van toepassing op de contracten agrarisch natuurbeheer die op basis van het oude subsidiestelsel zijn afgesloten en welke nog doorlopen in 2018.

1.4 Procedure

Vaststelling van het Natuurbeheerplan door Gedeputeerde Staten van Utrecht vindt plaats op basis van de SVN2017 en de SKNL. Gedeputeerde Staten hebben besloten om de procedure toe te passen die in Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht wordt geregeld. Voordat de vaststellingsprocedure werd gestart, zijn beheersorganisaties en andere belangenorganisaties betrokken in het proces van het opstellen van het Natuurbeheerplan. Bij de vaststelling worden de volgende formele procedurestappen doorlopen:

1. Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht hebben op 27 september 2016 het Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2017 herziene versie samen met de inspraaknota vastgesteld;
2. Gedeputeerde Staten van Utrecht hebben besloten om het Natuurbeheerplan 2018 opnieuw ter inzage te leggen om natuurbeheerders voldoende tijd te geven hun wijzigingen door te geven;
3. Het Natuurbeheerplan zal 6 weken ter inzage liggen;
4. De zienswijzen worden gebundeld en beantwoord in de Nota van Beantwoording. Naar aanleiding van de zienswijzen kunnen het Natuurbeheerplan, de kaart 1 natuurbegrenzing en de kaart 2 beheertypen-natuur aangepast worden.

1.5 Leeswijzer

Voor meer uitleg over de gebruikte terminologie in dit Natuurbeheerplan verwijzen wij u naar de verklarende woordenlijst op www.portaalnatuurenlanschap.nl

In dit Ontwerp Natuurbeheerplan 2018 wordt achtereenvolgens beschreven:

Hoofdstuk 2: Beleidskader

Hoofdstuk 3: Subsidiestelsel Natuur en Landschap 2017

Hoofdstuk 4: Natuur en landschapsdoelen

Hoofdstuk 5: Subsidiemogelijkheden

2. Beleidskader

2.1 Europees kader natuur en landschap

Het Natuurbeheerplan is gebaseerd op het vigerend beleid voor het landelijk gebied voor water, milieu en ruimtelijke ordening van de Europese Unie (EU), het Rijk en de provincie. In dit hoofdstuk lichten wij de belangrijkste onderdelen van het vigerend beleid en de recente ontwikkelingen toe.

De lidstaten van de EU hebben gezamenlijk specifieke wetten en beleidsdoelen vastgesteld voor het instandhouden van bepaalde planten- en diersoorten en natuurlijke habitats van internationale betekenis via de Vogel- en Habitatrichtlijn (VR/HR), Natura 2000, voor de instandhouding van gezonde watersystemen (Kaderrichtlijn water) en voor een schoon milieu (Nitratrichtlijn). De Europese Commissie (EC) ziet erop toe dat de lidstaten deze afspraken nakomen.

Voor het platteland zijn door de Europese Commissie (EC) beleidsdoelen en regels vastgesteld met betrekking tot de verduurzaming en vergroening van de landbouw. Dit wordt concreet geëffectueerd in de vorm van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) 2014-2020 waarin verdergaande regels en subsidies zijn opgenomen voor duurzame landbouw, vergroening en agrarisch natuurbeheer.

Het kabinet heeft in 2014 zijn keuze gemaakt ten aanzien van de Nederlandse invulling van de vergroening in pijler 1 van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid 2014-2020 (GLB). Voor de volgende GLB-periode van 2021-2027 moet de verdere vergroening leiden tot een effectieve, duurzame, omgevingsgerichte bedrijfsvoering. De invoering van de vergroening voor de eerste GLB-periode is van invloed geweest op de stelselherziening van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer 2016. Duidelijk is inmiddels dat de vergroening uit pijler 1 van het GLB en het agrarisch natuur- en landschapsbeheer uit pijler 2 van het GLB naast elkaar kunnen worden ingezet en elkaar kunnen versterken. Ook is het mogelijk om ze beiden in te zetten mits zogenaamde double funding voorkomen wordt. Dit betekent dat voor hetzelfde perceel niet twee keer subsidie mag worden verleend. De provincies kunnen in de gebiedsprocessen de synergie tussen pijler 1 en 2 uit de Natuurvisie Provincie Utrecht versterken door bijvoorbeeld in gesprek te gaan over de invulling van de doelen voor de Natuurparels <https://www.provincie-utrecht.nl/actueel/nieuwsberichten/@314353/natuurwet-geeft-extra-impuls-utrechtse-natuur/>

In Utrecht zijn de meeste agrariërs vrijgesteld van de 5% ecologisch aandachtsgebied omdat ze minder dan 15 hectare mais hebben of omdat ze meer dan 75% gras hebben (en minder dan 30 hectare mais). De uitvoering van het plattelandsbeleid van de EU 2014-2020 (GLB pijler 2) krijgt gestalte via het Plattelandsontwikkelingsprogramma POP 3 2014-2020 dat voor het hele land wordt uitgevoerd. Het programma wordt gefinancierd door provincies, waterschappen en Rijk (in volgorde van financiële bijdrage). Binnen dit programma ziet artikel 28 toe op subsidiëring van agro milieu- en klimaatdiensten. Dit vormt daarmee het financiële kader voor deze diensten binnen het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De bijdrage die de Nederlandse lidstaat levert aan het agromilieu en klimaat is vastgelegd in het POP3 fiche (art. 28), <http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/vernieuwd-stelsel-agrarisch-natuurbeheer/tijdlijn-2014-2016/europa/verwachte-goedkeuring-pop3/> waarin de ambitie van Nederland is aangeduid. Het agrarisch natuurbeleid en het ecologisch waterbeheer gekoppeld aan het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) 2017 worden deels gefinancierd met EC-geld. Daarmee moet de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer inclusief natuurgerelateerde waterdoelen voldoen aan het POP3+ fiche (fiche voor goedkeuring van het ANLb2017 door de EC). In het POP3+ fiche zijn vier leefgebieden (open grasland, open akkerland, droge en natte dooradering) en de categorie water

opgenomen. Het leefgebied “open akkerland” komt in Utrecht niet voor en is dus in dit beheerplan niet opgenomen.

2.2 Rijksbeleid natuur en landschap

Het Rijk stelt in het kader van de internationale verplichtingen op hoofdlijnen de ambities voor de agromilieu- en klimaatdiensten vast en geeft de kaders aan waarbinnen die ambities gerealiseerd kunnen worden.

In 2014 is de Rijksnatuurvisie 2014 verschenen (‘Natuurlijk verder’, Rijksnatuurvisie 2014. Ministerie van Economische Zaken, 2014). Het Rijk zet zich in om de natuur te versterken mét de samenleving. Hiermee wil het Rijk een effectieve invulling bereiken van de natuurdoelen die Nederland internationaal heeft afgesproken. Instandhouding van planten- en diersoorten en natuurlijke habitats, gezonde watersystemen en een schoon milieu zijn daarbij het uitgangspunt. Het Rijk wil de natuurinstandhoudingsdoelen bereiken door middel van regelgeving (Boswet, Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet 1998, Wabo, Waterwet, Wet ammoniak en veehouderij) en door middel van een stimuleringsbeleid gericht op het Natuur Netwerk Nederland (NNN) en een vitaal platteland. Het Rijk legt hierover verantwoording af aan de Europese Commissie (EC).

De uitvoering van het stimuleringsbeleid voor natuur en platteland is met ingang van 2014 gedecentraliseerd naar de provincies en vastgelegd in een decentralisatieakkoord 2014-2027 en het Natuurpact van overheden en maatschappelijke organisaties. Dit Natuurpact is op 18 september 2013 door staatssecretaris Dijkema aangeboden aan de Tweede Kamer. Hierin zijn de ambities vastgelegd met betrekking tot ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland voor de periode tot en met 2027. Het Rijk draagt bij aan de realisatie van deze ambities door jaarlijks extra te investeren in natuur. De onderdelen van deze ambities zijn:

- Ontwikkeling robuust Natuurnetwerk Nederland (NNN) inclusief Natura 2000-gebieden. Het NNN moet een robuuste ruggengraat van de natuur in Nederland zijn. Dat gaat gebeuren door het te vergroten, te verbeteren en belangrijke natuurlijke verbindingen te realiseren tussen natuurgebieden onderling en tussen natuurgebieden en hun omgeving.
- Soortenbescherming; bescherming van afzonderlijke plant- en diersoorten is nodig vanwege Europese verplichtingen en afspraken waaraan Nederland zich in internationaal verband heeft gecommitteerd (Vogelrichtlijn VR en Habitatrichtlijn HR). Soortenbescherming vindt plaats binnen en buiten het NNN door het nemen van juridische en/of fysieke maatregelen, die vestiging of uitbreiding van een soortenpopulatie stimuleren.

Natuur buiten het NNN; er zal een extra impuls gegeven worden aan het beheer van natuur buiten het NNN. Het is belangrijk dat er meer samenhang komt tussen de natuur in het NNN en daarbuiten. Agrarisch natuurbeheer; sinds 2016 is het vernieuwde stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb2016) in werking dat buiten en binnen het NNN kan worden toegepast. De uitvoering van het agrarisch natuurbeheer is daardoor eenvoudiger geworden en kan met lagere kosten uitgevoerd worden. Het zal een duidelijke meerwaarde voor natuur, landschap en agrarisch ondernemerschap moeten opleveren. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet vooral worden ingezet voor het beschermen en verbeteren van internationale soorten.

<http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/subsidiestelsel-natuur-en-landschapsbeheer/agrarisch-natuurbeheer/collectief-agrarisch-natuurbeheer-anlb-va-2016/leefgebieden-en-internationale-doelen-biodiversiteit/>

- Natuur en water; er zijn diverse mogelijkheden om de ontwikkeling van de natuur, de vergroting van het NNN en de aanpak van de Natura 2000-gebieden optimaal te laten samengaan met het verbeteren van de condities van de kwantiteit en de kwaliteit van het water. Er wordt daarbij

maximale synergie gezocht met maatregelen om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Nitraatrichtlijn.

2.3 Provinciaal beleid

De provincies zijn – op grond van het decentralisatieakkoord natuur – volledig verantwoordelijk voor de uitvoering van het natuurbeleid. De doelen en middelen worden door de provincies vastgelegd in onder andere dit Natuurbeheerplan.

Integratie van beleid

In dit provinciale Natuurbeheerplan, dat de kaders en ambities bevat waarbinnen een subsidieaanvraag kan worden ingediend, is aangegeven in welke gebieden bepaalde natuur-, agromilieu- en klimaatdiensten ingezet kunnen worden.

Het provinciale beleid geeft invulling aan het Europese beleid en het beleid van het Rijk en voegt daar provinciale doelen aan toe. Provincies houden bij de uitvoering van het natuurbeleid, conform de door Nederland geratificeerde Europese Landschapsconventie, rekening met beleidsdoelen van andere overheden en activiteiten in het landelijk gebied, zoals het waterbeleid, recreatiebeleid en milieubeleid, zodat synergie kan worden bereikt.

Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie

In de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie (PRS), herziening 2016, beschrijven wij ons ruimtelijk beleid voor de periode tot 2028. Deze periode sluit aan bij die van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte van het Rijk. Wij geven aan welke doelstellingen wij van provinciaal belang achten, welk beleid bij deze doelstellingen hoort én hoe wij uitvoering geven aan dit beleid. Deels geven wij uitvoering aan ons beleid via de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) welke tegelijk met de PRS is opgesteld.

In de PRS is de begrenzing van de planologische NNN vastgelegd. Bij de herziening van de PRS in 2016, zijn de grenzen op de kaart 1 natuurbegrenzing in het Natuurbeheerplan en de begrenzing van het NNN in de PRS op elkaar aangesloten.

Natuurvisie provincie Utrecht en beleidskader Wet Natuurbescherming

Het behouden, versterken en verbinden van de natuur is de kern van de Natuurvisie en het Beleidskader Wet natuurbescherming. Met dit nieuwe natuurbeleid is de provincie klaar voor de invoering van de Wet natuurbescherming die per 1 januari 2017 is ingevoerd.

De provincie Utrecht zorgt er voor dat bedreigde plant- en diersoorten voor de regio behouden blijven. Een van de onderdelen van de natuurvisie is het aanwijzen van natuurplek. Hier liggen goede mogelijkheden om maatregelen te treffen die bijdragen aan het in stand houden en verbeteren van de leefomstandigheden van verschillende bedreigde soorten. Provinciale Staten hebben op 12 december 2016 dit natuurbeleid vastgesteld. De uitwerking van dit natuurbeleid vindt plaats middels dit Natuurbeheerplan.

Kwaliteitsgids Utrechtse landschappen

In de kwaliteitsgids is het landschapsbeleid van de provincie verwoord. De kernkwaliteiten van de diverse landschappen worden concreet gemaakt en er wordt inspiratie geboden voor nieuwe ontwikkelingen, zodanig dat de kernkwaliteiten behouden of versterkt worden. Naast de feitelijke beschrijvingen, verhalen en analyses, worden de ambities beschreven en ontwikkelingsprincipes aangegeven.

De ruimtelijke bescherming van landschap is onderdeel van het provinciale beleid geworden via de Verordening natuur en landschap. Het betreft enerzijds het voorkómen van slootdempingen en het ruimtelijk beschermen van kleine landschapselementen die niet binnen de scope van het boswetinstrumentarium vallen. Daarbij is het mogelijk om ontwikkelingen toe te staan in ruil voor compenserende maatregelen (zie verder het Beleidskader Wnb).

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/groene-wetten-regels/wet-natuurbescherming/>

Overigens vinden we dat al onze landschapstypen unieke kwaliteiten bezitten en dat ze allemaal belangrijk zijn voor Utrecht. Daarom maken we vooralsnog geen gebruik van de mogelijkheid die de Wnb ons biedt tot het aanwijzen van bijzondere provinciale landschappen. Wel besteden we de komende tijd extra aandacht aan de Utrechtse Heuvelrug, vanwege het traject Nationaal Park Heuvelrug Nieuwe Stijl dat daar loopt. Het versterken van de landschappelijke kwaliteit en de belevingswaarde van het gebied zijn speerpunten van dit traject.

Bodem-, water- en milieu beleid

Nederland staat voor forse opgaven op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Deze moeten waar mogelijk verbonden worden met de ambities en doelstellingen van andere partijen en sectoren. Er liggen belangrijke meekoppelkansen tussen de opgaven voor waterveiligheid, zoetwater en natuur. In het Natuurpact van Rijk en provincies is afgesproken dat partijen actief op zoek gaan naar synergiemogelijkheden voor natuur- en waterbeleid. De aanpak van de provincies, de waterschappen en Rijkswaterstaat bij de uitvoering van dit beleid is cruciaal voor een integrale aanpak op regionaal niveau. Daarmee ontstaan ook meer mogelijkheden om in concrete projecten de opgaven voor water en natuur te combineren, zo mogelijk ook met andere regionale doelstellingen.

In het Bodem-, Water- en Milieuplan (2016-2021) heeft de provincie o.a. de doelen op het gebied van waterveiligheid en wateroverlast, en van schoon en voldoende oppervlaktewater vastgelegd. De waterschappen geven uitvoering aan deze doelen. Voor veel natuurdoelen is een goed watersysteem essentieel. Andersom kan ook natuurbeheer een bijdrage leveren aan de kwaliteit en kwantiteitsdoelstellingen voor het waterbeheer. Water en natuur zijn met elkaar verbonden door de verwevenheid van maatregelen die worden genomen voor bijvoorbeeld Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water (KRW), verdrogingsbestrijding, het NNN en combinaties van waterberging en natuurontwikkeling. Een robuust watersysteem en een robuust natuurnetwerk kunnen elkaar wederzijds versterken. De internationale verplichtingen zijn daarbij leidend. Veel oppervlaktewateren zijn te voedselrijk. Nutriënten spelen een sleutelrol in de ecologie van het water en zijn daarmee cruciaal voor de randvoorwaarden voor een gezonde ontwikkeling van planten, macrofauna en vissen. Verbetering van de waterkwaliteit is mogelijk als de belasting met nutriënten wordt verminderd. Daarnaast is het ook wenselijk om gewasbeschermingsmiddelen verder terug te dringen. Agrarisch waterbeheer kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Goed waterbeheer en een goede waterkwaliteit zijn ook essentieel voor een aantal internationale soorten. In tabel 2 (zie hoofdstuk 4.3) is weergegeven welke internationale soorten van goed waterbeheer afhankelijk zijn.

De afgelopen jaren is vanuit de KRW geïnvesteerd in het terugdringen van nutriënten. Uit recente monitoringsgegevens is gebleken dat de maatregelen voor weidevogelbeheer (plas-dras en hoog waterpeil) gevolgen hebben voor de waterkwaliteit. De negatieve effecten kunnen per perceel sterk verschillen en zijn in sterke mate afhankelijk van de bodem en de temperatuur. In veengebieden zijn de negatieve effecten groter dan in gebieden met kleigronden. Door de negatieve effecten wordt het voor de waterschappen moeilijker om aan de KRW-normen voor de waterkwaliteit te voldoen. In 2016 zijn de waterschappen en de provincie Utrecht daarom een gezamenlijke pilot en een Monitoringsprogramma gestart om de omvang van de effecten van plas-dras en hoog waterpeil op

de waterkwaliteit vast te stellen en te komen tot maatregelen om de negatieve effecten te verminderen. De waterschappen en provincie betrekken de collectieven, die in de provincie Utrecht aan weidevogelbeheer doen , bij dit traject. Samen met de collectieven onderzoeken provincie en waterschappen wat mogelijk is om de negatieve effecten voor de waterkwaliteit zoveel mogelijk te beperken.

Agrarisch waterbeheer

Met agrarisch waterbeheer worden beheermaatregelen door agrarische ondernemers bedoeld die gericht zijn op de kwaliteits- en kwantiteitsdoelstellingen voor het watersysteem in agrarisch gebied. Agrarisch waterbeheer kan een belangrijke bijdrage leveren aan die doelstellingen. De provincie heeft de doelen voor het agrarisch waterbeheer opgenomen in dit Natuurbeheerplan, in nauw overleg met de Utrechtse waterschappen.

3. Subsidiestelsel Natuur en Landschap 2017

Het beschermen van dieren en planten is belangrijk voor de mens. Deze bescherming vindt plaats om ecologische, economische, ethische en esthetische redenen. De diversiteit aan dieren en planten verhoogt de spankracht van de natuur (ecologie). Daarnaast is de biodiversiteit een belangrijke productiefactor (economie). Ten slotte worden dieren en planten beschermd vanwege hun intrinsieke waarde beschermd (ethiek) en belevingswaarde (esthetiek). De provincie hecht veel belang aan het behoud en de ontwikkeling van de provinciale natuur. Daarom verleent zij daarvoor subsidie via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De provincie bepaalt in het Natuurbeheerplan in welke gebieden natuurbeheerders en agrarische collectieven subsidie kunnen krijgen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer en blauwe diensten.

Subsidie voor beheer en kwaliteitsimpulsen

In het Subsidiestelsel Natuur en Landschap 2017 wordt een onderscheid gemaakt tussen financiering van het beheer van de bestaande natuur en landschap en eenmalige investeringen ter verbetering van de natuurkwaliteit (kwaliteitsimpulsen). De subsidie voor het beheer van natuur, agrarische natuur en landschapselementen wordt geregeld in de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer Provincie Utrecht 2016 (SVNL2017). De subsidie voor de kwaliteitsimpulsen wordt geregeld in de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL).

Voor meer informatie over de subsidieverordening, regelingen en subsidiemogelijkheden zie www.provincie-utrecht.nl/loket/kaarten/geo/Natuurbeheerplan/#backlink

3.1. De Index Natuur en Landschap

De basis voor het Natuurbeheerplan 2018 vormt de Index Natuur en Landschap.

Deze index is een landelijk uniforme en sterk gestandaardiseerde “natuurtaal” waarin de Nederlandse natuur- en landschapselementtypen worden vastgelegd. De index is van belang voor de aanduiding van de natuur- en landschapsdoelen door de overheid, voor de monitoring en bevordert een goede afstemming tussen beheerders onderling en tussen beheerders en overheden.

De Index Natuur en Landschap bestaat uit de onderdelen natuur, agrarische natuur, landschapselementen en de categorie water. In de index worden twee niveaus onderscheiden: de *natuurtypen* voor de rapportage op landelijk niveau en de *beheertypen* voor de operationele aansturing van het beheer op regionaal en lokaal niveau. Voor de begrenzing in het Natuurbeheerplan en de subsidieverlening wordt voor het natuurbeheer het niveau van de beheertypen gebruikt. Voor het agrarisch natuurbeheer wordt het niveau van natuurtypen (leefgebieden) gebruikt.

De *natuurtypen* zijn bedoeld als sturings- en verantwoordingsinstrument op landelijk niveau. Daarbij valt te denken aan afspraken en rapportages tussen rijk en provincies. De *beheertypen* zijn geschikt voor de aansturing van het beheer op interprovinciaal, provinciaal en lokaal niveau. Zij vormen de basis voor afspraken over doelen en middelen tussen provincie en beheerder.

- Er bestaan 17 natuurtypen. Binnen elk van de natuurtypen worden één of meerdere natuurbeheertypen onderscheiden. In totaal zijn er 47 natuurbeheertypen.
- Voor landschap zijn er 4 landschapselementtypen met daaronder 20 beheertypen.
- Voor het agrarisch natuurbeheer zijn er vier agrarische natuurtypen. Dit zijn open grasland, open akkerland, droge dooradering en natte dooradering. In Utrecht komt het type open akkerland niet voor en dit type is dus niet in dit beheerplan opgenomen. Binnen elk van de agrarische natuurtypen(leefgebieden) worden één of meerdere deelgebieden onderscheiden.
- Daarnaast is er een categorie Water met daaronder een aantal waterbeheertypen.

Voor meer informatie over de Index Natuur en Landschap zie

<https://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/overzicht-typen-natuur-en-landschap/>

3.2 Natuurbeheerplan: begrenzingenkaart, beheertypenkaart ambitiekaart

Het Natuurbeheerplan kent in de provincie Utrecht een begrenzingenkaart, een beheertypenkaart en een ambitiekaart. Zij vormen met de beschrijving van de doelen de kern van het plan.

In dit Natuurbeheerplan is de begrenzing van natuurgebieden en de locaties van nog te ontwikkelen natuur vastgelegd op de begrenzingenkaart. De beheertypenkaart geeft alle bestaande (agrarische) natuur- en landschapsbeheertypen weer met de benamingen volgens de landelijk uniforme systematiek van de Index Natuur en Landschap. Met de beheertypenkaart stimuleert de provincie de instandhouding van de op die kaart aangegeven en begrensde beheertypen. Deze kaart vormt ook de basis voor het verlenen van beheersubsidies op grond van de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL).

Voor een deel van de natuurgebieden en agrarische gebieden met natuurwaarden bestaat een ambitie om het huidige gebruik of beheer te veranderen. De ambitiekaart laat zien waar een verbetering van de natuurkwaliteit mogelijk en wenselijk is. De ambitiekaart vormt de basis voor de (subsiëring van) kwaliteitsimpulsen op grond van de Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). In Tabel 1 staat aangegeven naar welk beheertype ontwikkeling mogelijk is en met welke prioriteit.

De SKNL is niet van toepassing op inrichting op agrarische gronden ten behoeve van het agrarisch natuurbeheer, deze inrichtingsmaatregelen lopen via de POP-verordening.

<http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/overzicht-typen-natuur-en-landschap>

Het verstrekken van subsidies voor beheer en voor kwaliteitsimpulsen draagt bij aan de realisatie van het in hoofdstuk 2 beschreven beleid en de in hoofdstuk 4 beschreven provinciale natuur- en landschapsdoelen.

3.3 Begrenzing van natuur

In dit Natuurbeheerplan zijn natuurgebieden als volgt begrensd (zie ook kaart 1. Begrenzing van natuurgebieden):

1. Natuur

De begrenzing 'Natuur' geeft gebieden aan waar sprake is van actuele natuurwaarden. Hiermee worden zowel bestaande natuurterreinen als bosclementen bedoeld.

2. Nog te ontwikkelen natuur

De als 'nog te ontwikkelen natuur' begrensde gebieden gaan dienen als versterking en verbinding van de bestaande natuurgebieden in de EHS (NNN). In het Akkoord van Utrecht is afgesproken dat tot 2021 nog 1.506 hectare natuur wordt ontwikkeld (in het Akkoord van Utrecht werden deze gebieden aangeduid als 'Nieuwe natuur'). Kaart 1. Begrenzing van natuurgebieden.

3. Zoekgebied nog te ontwikkelen natuur

Naast de concrete begrenzingen van 'nog te ontwikkelen natuur' zijn op de begrenzingenkaart ook gebieden aangegeven voor de begrenzing van nog te ontwikkelen natuur. Kaart 1. Begrenzing van natuurgebieden. Binnen het totale aantal hectaren van een zoekgebied is slechts een beperkt aantal hectaren beschikbaar voor nog te ontwikkelen natuur. Voor deze gebieden geldt dat de provincie Utrecht het belang van natuurontwikkeling onderkent, maar aan beheerders de keuze laat waar

natuur ontwikkeld wordt. In het zoekgebied nog te ontwikkelen natuur is naast natuurbeheer tevens agrarisch natuurbeheer mogelijk. Op de beheertypenkaart staan beheertypen voor agrarisch natuur aangegeven. Om binnen deelgebieden als beheerder op andere locaties voor natuurbeheer in aanmerking te kunnen komen moet eerst de beheertypenkaart en daarmee het Natuurbeheerplan worden gewijzigd.

4. Groene Contour

In een deel van ons landelijk gebied realiseren wij zelf geen natuur, maar liggen er wel kansen voor het realiseren van duurzame ecologische kwaliteiten, die van belang zijn voor het functioneren van de EHS (NNN). Wij hebben deze gebieden begrensd in de “groene contour”. Kaart 1 begrenzing van natuurgebieden. In deze gebieden stimuleren wij de vrijwillige realisatie van nog te ontwikkelen natuur via onder andere het instrument rood-voor-groen. Meer informatie over de groene contour en de mogelijkheden hier zijn te vinden in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013 – 2028. In deze gebieden is agrarisch natuurbeheer mogelijk.

5. Recreatie om de Stad (RodS)

De Rods-gebieden en het Natuur Netwerk Nederland kunnen elkaar onderling voor zowel recreatie als natuur versterken. Om de relatie met de omliggende natuurgebieden te laten zien, zijn de RodS-gebieden indicatief aangegeven op kaart 1. Begrenzing van natuurgebieden. De begrenzing van de RodS-gebieden wordt echter niet geregeld in het Natuurbeheerplan, evenmin als de financiering van de realisatie of het beheer van deze gebieden. Aan de opname van deze gebieden in dit Natuurbeheerplan kunnen dus geen subsidierechten worden ontleend en er komen evenmin verplichtingen of beperkingen uit voort.

3.3.1 Beheertypenkaart - Beheersubsidie natuur en landschap op grond van de SVNL

Voor natuurbeheer staat op de beheertypenkaart aangegeven welke gebieden voor subsidie in aanmerking komen Kaart 1. Begrenzing van natuurgebieden. Op kaart 2. Beheertypenkaart Natuur wordt alle bestaande natuur weergegeven. Per oppervlakte/natuurterrein is één beheertype toegekend en een beheerder komt alleen voor financiering van het aangewezen beheertype in aanmerking. Indien er nog geen bestaand beheertype aanwezig is, wordt het op kaart 8. Ambitiekaart Onderdeel Natuur als type N00.01 aangegeven. Dit betekent dat hier ontwikkeling tot een gewenst beheertype uit de ambitiekaart nodig is. Deze gronden komen niet direct, maar pas na inrichting c.q. functieverandering voor beheersubsidie in aanmerking. Voor het bepalen van het dan gewenste beheertype moet vaak nog aanvullend onderzoek gedaan worden. Op bestaande natuur kan ook subsidie voor landschapsbeheer worden verstrekt. Op kaart 2. Beheertypenkaart Natuur is aangegeven voor welke landschapselementen subsidies voor landschapsbeheer kunnen worden verstrekt. Individuele landschapselementen die in natuurbeheergebied liggen en door de provincie als zodanig worden erkend, zijn op kaart 2. Beheertypenkaart Natuur aangegeven.

3.3.2 Ambitiekaart - Functieverandering op grond van de SKNL

Landbouwgronden die op de kaart 8. Ambitie Onderdeel Natuur beheertype N00.01 hebben, kunnen definitief worden omgezet in natuur, waarbij de waardevermindering van de grond wordt vergoed. Ook particulieren (of samenwerkingsverbanden van particulieren) komen voor deze vergoeding in de vorm van subsidie functieverandering in aanmerking. De particulieren zijn en blijven in dat geval eigenaar van de gronden. Voor deze functieverandering bestaat sinds 2005 een fiscale vrijstelling. Particulier natuurbeheer is een belangrijk middel voor de realisatie van het de EHS (NNN).

De subsidie voorziet in de compensatie van de waardevermindering van de grond als gevolg van deze omvorming. Sinds 2005 bestaat hiervoor een fiscale regeling. De subsidie voor functiewijziging kan alleen worden verstrekt indien de beoogde terreinen worden ingericht voor de natuurdoelen, zoals opgenomen op de ambitiekaart.

Voor de verdere specifieke voorwaarden met betrekking tot de verlening van een subsidie voor functiewijziging wordt verwezen naar de Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap provincie Utrecht of naar www.provincie-utrecht.nl/snl

3.3.3 Ambitiekaart - Investerings/kwaliteitsverbetering op grond van de SKNL

In dit Natuurbeheerplan 2018 is kaart 9. Gebieden opgenomen. Per gebied is in bijlage 1 toegelicht wat de doelen zijn die wij nastreven. Ook is er kaart 8. Ambitie, Onderdeel Natuur opgenomen. Deze ambitiekaart geeft aan waar kwaliteitsverbetering van bestaande natuur mogelijk is en waar wij nog extra natuur willen ontwikkelen. De ambitiekaart is een middel om te bepalen welk terrein voor een kwaliteitsimpuls in aanmerking zou moeten komen. Op de ambitiekaart zijn twee categorieën opgenomen de ontwikkeling van landbouwgrond naar natuur (subsidie voor functieverandering en inrichting) en voor initiatieven die gericht zijn op verbetering van de bestaande natuur (bijvoorbeeld verdrogingsbestrijding en omvorming bestaande natuur).

De ambities zijn niet meer op perceelsniveau, maar op deelgebiedsniveau bepaald. Voor elk deelgebied is een prioritering van ambities aangegeven. Daarmee wordt minder gedetailleerd gestuurd dan voorheen, conform het nieuwe Natuurbeleid 2.0.

De ambities zijn weergegeven in onderstaande tabel 1. Deze tabel is één op één verwerkt in de ambitiekaart. De tabel wordt toegelicht in de gebiedsbeschrijvingen in Bijlage 1 van dit Natuurbeheerplan.

De investeringssubsidie kan gericht zijn op:

- a. Bestaande natuur: maatregelen voor verbetering van de natuurkwaliteit in een bestaand natuurterrein waarbij het beheertype niet verandert;
- b. Kwaliteitsimpuls: inrichtingsmaatregelen in een bestaand natuurterrein waarbij van het aanwezige beheertype wordt overgestapt naar het gewenste beheertype;
- c. Nog te ontwikkelen natuur: inrichtingsmaatregelen waarbij landbouwgrond wordt omgevormd naar natuurterrein.

SKNL is voor het agrarisch natuurbeheer niet van toepassing op het nemen van inrichtingsmaatregelen op landbouwgrond om de kwaliteit van een aanwezig agrarisch beheertype te verhogen. Er zijn andere mogelijkheden om inrichtingsmaatregelen voor agrarisch natuurbeheer te subsidiëren.

Voor de specifieke voorwaarden met betrekking tot de verlening van een investeringssubsidie wordt verwezen naar www.portaalnatuurenlandschap.nl

3.3.3a Bestaande natuur

Soms is de natuur die nu aanwezig is niet de natuur die het meest bijdraagt aan het ecosysteem als geheel. In die gevallen is omvorming naar een ander type gewenst. Als dat niet via geleidelijke weg (beheer) kan worden gerealiseerd zijn inrichtingsmaatregelen nodig. Op basis van het Natuurbeheerplan kan daarvoor subsidie worden aangevraagd, mits daarvoor budget beschikbaar is gesteld in het openstellingsbesluit.

Omvorming van bestaande natuur is mogelijk naar een beheertype met hogere prioriteit in de tabel 1 Ambitietabel voor nog te ontwikkelen natuur en omvorming van bestaande natuur. Aanwezige beheertypen die niet in de tabel staan, zoals ruigteveld en productiebos, komen eveneens voor omvorming in aanmerking. Dit wil uiteraard niet zeggen dat alle beheertypen met een lagere prioriteit per definitie moeten worden omgevormd naar beheertypen met een hogere prioriteit.

Een voorbeeld van de omvorming van bestaande natuur is de inrichting van kruiden- en faunairijk grasland (prioriteit 3) tot vochtig hooiland (prioriteit 2) of nat schraalland (prioriteit 1). Het overgrote

deel van de natuurgraslanden bestaat op dit moment uit kruiden- en faunarijk grasland. Dit type grasland heeft relatief lage natuurwaarden. De tabel maakt omvorming naar vochtig hooiland of nat schraalland mogelijk als dat op een specifieke locatie gerealiseerd kan worden, bijvoorbeeld via hydrologische maatregelen in combinatie met het afgraven van de voedselrijke bovengrond.

Een ander voorbeeld is de omvorming van bos (prioriteit 3) naar heide (prioriteit 2) op de Utrechtse Heuvelrug. Omvorming is mogelijk als daardoor op bepaalde plaatsen de kwaliteit van het natuurnetwerk als geheel kan worden verbeterd.

Net als bij de te ontwikkelen natuur uit landbouwgrond kunnen ook bij de omvorming van bestaande natuur de abiotische situatie en combinaties met andere doelen, zoals recreatie en cultuurhistorie, een rol spelen.

3.3.3b Kwaliteitsimpuls: investeringssubsidie

In paragraaf 3.3.3c zijn in tabel 1 de mogelijkheden opgenomen voor omvorming van het ene type natuur naar een ander type met een hogere prioriteit. Voor dergelijke ingrepen biedt de SKNL de mogelijkheid voor investeringssubsidie (kwaliteitsimpuls). Na het toekennen van de subsidie en het uitvoeren van de maatregelen zal de beheertypenkaart in het Natuurbeheerplan worden aangepast, zodat er voor het nieuw ontwikkelde beheertype beheersubsidie kan worden verkregen volgens de SNL. De investeringssubsidie kan gericht zijn op:

- a. Maatregelen voor verbetering van de natuurkwaliteit in een bestaand natuurterrein, waarbij het beheertype niet verandert;
- b. Inrichtingsmaatregelen in een bestaand natuurterrein, waarbij van het aanwezige beheertype wordt overgestapt naar het gewenste beheertype;
- c. Inrichtingsmaatregelen, waarbij landbouwgrond wordt omgevormd naar natuurterrein.

Voor de specifieke voorwaarden met betrekking tot de verlening van een investeringssubsidie wordt verwezen naar de verordeningstekst of naar <http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/>. Per jaar bepalen Gedeputeerde Staten of er geld beschikbaar gesteld zal worden voor investeringssubsidies en voor welk type investering.

3.3.3c Nog te ontwikkelen natuur

Bij de omvorming van landbouwgrond naar natuur wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke oppervlakte van de natuurbeheertypen met de hoogste prioriteit voor dat deelgebied. Dit is de natuur met grote internationale en nationale waarde. Het is vaak zeer soortenrijke natuur, zoals trilveen en nat schraalland en/of zeer specifieke en daardoor zeldzame natuur, zoals vochtige heide. Het is ook de natuur die het meest kenmerkend is voor het systeem en het meest cruciaal voor het functioneren van het natuurnetwerk. Vaak zijn er meerdere natuurdoelen met dezelfde prioriteit. Dat houdt verband met de diversiteit in de deelgebieden en de verschillende functies in het systeem. In de deelgebiedsbeschrijvingen wordt beschreven welke plek de typen in het systeem hebben. Initiatiefnemers zoeken in de eerste plaats naar mogelijkheden om de typen met de hoogste prioriteit te realiseren.

Als op de betreffende locatie geen van de typen met de hoogste prioriteit gerealiseerd kan worden, wordt bekeken of een type met de tweede prioriteit gerealiseerd kan worden. Als ook dat niet mogelijk is wordt teruggevallen op de derde prioriteit.

Wat wel of niet mogelijk is op een locatie wordt in de eerste plaats bepaald door de abiotische omstandigheden en de mogelijkheden om deze te verbeteren. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de fosfaatgehalten van de bodem en de hydrologische situatie. Daarnaast speelt de landschappelijke en cultuurhistorische situatie een belangrijke rol. Daarbij is van belang dat de deelgebieden niet geheel

éénvormig zijn: het voornamelijk natte deelgebied Noorderpark bijvoorbeeld, bevat ook de drogere overgang naar de Utrechtse Heuvelrug, waar natuurakkers één van de natuurdoelen zijn. De aanleg van nieuw bos heeft een lage prioriteit. Toch kan in een natuurgebied de realisatie van nieuw bos langs storende bebouwing of infrastructuur de voorkeur krijgen boven een ander type natuur om daarmee verstoring van de natuur te voorkomen. Ook combinaties met andere doelen, zoals waterberging en recreatie, kunnen leiden tot natuur met een lagere prioriteit. Zo zal de combinatie met waterberging mogelijk niet kunnen leiden tot nat schraalland, maar wel tot vochtig hooiland.

Vanuit het bodem- en watersysteem kan de mogelijkheid zich voordoen dat gewenste inrichtings- en beheersmaatregelen niet toegestaan of niet gewenst zijn. In sommige gevallen is het bodem- en watersysteem weinig geschikt voor bepaalde ingrepen of ontwikkelingen, maar moet alles afwegende de ondergrond toch geschikt gemaakt worden. Denk daarbij aan het verwijderen van de voedselrijke toplaag in veengebieden of in diepe droogmakerijen. De consequenties daarvan op bodem en water moeten meegewogen worden.

Deze benadering biedt betrokkenen bij natuurontwikkeling de mogelijkheid om te komen tot maatwerk. Uitgangspunt blijft dat de nieuwe natuur zijn rol in het systeem en het natuurnetwerk kan vervullen. De gebiedsbeschrijvingen (zie Bijlage 1. Gebiedsbeschrijvingen) bieden hiervoor een handvat. Er is bovendien veel informatie beschikbaar in de vorm van diverse publicaties en rapporten, voor alle gebieden waar nieuwe natuur is voorzien.

De tabel omvat niet alle typen natuur die op dit moment aanwezig zijn. Voor beheertypen die niet vermeld zijn geldt geen uitbreidingsdoelstelling.

Tabel 1. Ambitietabel voor nog te ontwikkelen natuur en omvorming van bestaande natuur

Beheertype	Eemland	Gelderse Vallei *)	Binnenveld	Noorderpark *)	Vecht-vallei	De Venen	Bloklampolder	Midden West	Ruige Weide	Zuidwest	Uiterwaarden	Vianen	Kromme Rijngebied *)	Utrechtse Heuvelrug
02.01 rivier											3			
04.01 kranswierwater			2	2		2	2							
05.01 moeras	2	2	2	1	2	1	1	2	2	2	2	2	2	
06.01 veenmosrietland en moerasheide			1	1		1	1							
06.02 trilveen (via laagveenontwikkelingsreeks)			1	1		1	1							
06.04 vochtige heide		1												1
06.05 zwakgebufferd ven		1												1
06.06 zuur ven of hoogveenven		2												2
07.01 droge heide		2												2
07.02 zandverstuiving														2
10.01 nat schraalland	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1	1
10.02 vochtig hooiland	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	
11.01 droge schraalgraslanden		2		2							1		2	1
12.02 kruiden- en faunarijk grasland	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
12.03 glanshaverhooiland	2				2			2	2	2	1	2	2	
12.05 kruiden- en faunarijke akker		1*		1*							3*	3*	1*	1*
13.01 vochtig weidevogelgrasland	1**				1**	1**	1**	1**	1*	1**				
14.01 rivier- en beekbegeleidend bos	3	3	3					3	3	3	3	3		
14.02 hoog- en laagveenbos				3	3	3	3	3	3					
14.03 haagbeuken- en essenbos					3			3	3	3			3	3
15.02 dennen-, eiken- en beukenbos	3	3	3	3									3	3

Voor niet vermelde beheertypen geldt geen uitbreidingsambitie

werkwijze voor te ontwikkelen natuur:

- 1 eerste prioriteit; indien niet realiseerbaar dan:
- 2 tweede prioriteit; indien niet realiseerbaar dan:
- 3 derde prioriteit

werkwijze voor bestaande natuur:

omvorming mogelijk naar type met hogere prioriteit

1* voor botanische doelen alleen op historische akkerlocaties

1** alleen in weidevogelkerngebieden

*) = inclusief de flanken van de Heuvelrug

3.3.4 Beheertypenkaart - agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer onderscheidt de provincie Utrecht vanaf 2016 de volgende drie leefgebieden:

- open grasland
- droge dooradering

- natte dooradering

Daarnaast wordt gewerkt met een categorie water. Landelijk wordt ook gesproken over een vierde leefgebied: open akkerland. Het leefgebied “open akkerland” komt echter niet voor in Utrecht en dus wordt er in dit Natuurbeheerplan uitgegaan van slechts drie leefgebieden. In het Natuurbeheerplan worden deze drie agrarische natuurtypen en de categorie water als deelgebieden op de beheertypenkaart aangeduid. Alleen binnen de begrenzing van de deelgebieden is subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer mogelijk. De begrenzing van de deelgebieden is tot stand gekomen via overleg in de gebiedsprocessen.

Voor elk zoekgebied worden subsidiecriteria meegegeven. Deze criteria beschrijven de instapeisen voor een ecologisch effectieve subsidieaanvraag.

Bij de begrenzing van de deelgebieden in het Natuurbeheerplan en de keuze op welke soorten wordt ingezet, hebben wij rekening gehouden met de naastgelegen provincies. Dit om een goed afgestemd soortenbeleid over de provincies te garanderen.

Er wordt naar gestreefd om het agrarisch natuur-, water en landschapsbeheer in te zetten in de meest kansrijke gebieden voor stabiele populaties van planten en dieren. Hierbij is de instandhouding van internationale doelsoorten een belangrijk uitgangspunt, evenals versterking van en/of verbinding met de EHS. Tevens is het beheer gericht op het in stand houden van de karakteristieke Utrechtse landschappen.

Op kaart 2. beheertypen-natuur, is aangegeven welke leefgebieden (=natuurtypen) en deelgebieden water voor subsidie in aanmerking komen (zie kaarten in de Bijlage 2).

De gebieden waar blauwe diensten kunnen worden ingezet, zijn weergegeven op de kaart 6 beheertypen-categorie-water in dit Natuurbeheerplan. Per beheergebied van de verschillende waterschappen is weergegeven waar waterbeheerdiensten kunnen worden ingezet om de waterdoelen te bereiken. Er is veel overlap met de deelgebieden van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Het zoekgebied water is ruim begrensd. Dit vanwege de systeembenadering die aan de orde is bij vermindering van nutriënten.

3.3.5 Monitoring

Monitoring is een essentieel onderdeel van de beheercyclus. De uitvoering van het natuurbeleid en –beheer dient

te worden om te weten of de afgesproken doelen ook gehaald en zo nodig bijgesteld moeten worden. Behalve informatie over de gerealiseerde hectares en het daarvoor benodigde geld (output), is ook informatie nodig over de resultaten in termen van bijvoorbeeld aantallen dieren en planten (outcome).

In samenwerking met de beheerders heeft de provincie Utrecht hiervoor een monitoringsprogramma opgesteld, waarin ook de rapportagecyclus is meegenomen. Gegevens moeten namelijk beschikbaar en niet ouder dan zes jaar zijn. Op basis van dit programma wordt jaarlijks de monitoring van de natuurgebieden ingevuld en is ook de monitoring van de agrarische gebieden uitgewerkt. Dit gebeurt voor de natuurterreinen volgens een uniforme landelijke systematiek. Voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is dit nog in ontwikkeling.

<https://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/vernieuwd-stelsel-agrarisch-natuurbeheer/projectorganisatie-vernieuwing-agrarisch-natuurbeheer-2016/dossier-7-monitoring/>

Natuurbeheer

Voor de monitoring en beoordeling van het natuurbeheer is door de gezamenlijke provincies in overleg met de natuurbeheerders een methodiek vastgesteld, die is beschreven in de “Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS”, die te vinden is op het Portaal natuur en Landschap:

<http://www.portaalnatuurenlandschap.nl/assets/Werkwijze-Monitoring-Beoordeling-Natuurnetwerk-N2000-050320143.pdf>

Hierin wordt per beheertype beschreven welke monitoring noodzakelijk is en hoe deze moet worden uitgevoerd. Op het Portaal Natuur en Landschap zijn ook bijlagen en achtergronddocumenten te downloaden.

Gecertificeerde natuurbeheerders hebben het recht om de monitoring zelf uit te (laten) voeren en krijgen daarvoor via de lumpsumovereenkomst een monitoringssubsidie gebaseerd op de monitoringstarieven, zoals vastgesteld in het openstellingsbesluit. Voor de overige natuurbeheerders wordt de monitoring in opdracht van de provincie uitgevoerd door o.a. de Bosgroep Midden Nederland. Terreinbeheerders dienen er voor te zorgen dat alle flora- en faunawaarnemingen worden opgeslagen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) en dat gegevens met betrekking tot vegetatie en structuur beschikbaar zijn voor analyses en rapportages.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Voor de monitoring van het agrarisch natuurbeheer is in 2015 een landelijke systematiek ontwikkeld. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen beheermonitoring, het verzamelen van natuurgegevens die nodig zijn om het beheer beter uit te voeren en beleidsmonitoring. Bij beleidsmonitoring gaat het om het verzamelen van gegevens waarmee de realisatie van de beleidsdoelen zoals ontwikkelingen in verspreiding en aantallen van soorten in relatie tot de kosten van agrarisch natuurbeheer, op provinciaal, landelijk en Europees niveau, geëvalueerd kunnen worden. De verantwoordelijkheid voor de beheermonitoring van het agrarisch natuurbeheer ligt bij de agrarische collectieven, de provincies zijn verantwoordelijk voor de beleidsmonitoring. Aanvullend op de landelijke systematiek verzamelt de provincie informatie over de verspreiding van de doelsoorten.

Water

Voor de waterdoelen waar blauwe diensten een bijdrage aan leveren (zie paragraaf 4.4) bestaan gedeeltelijk al monitoringsprogramma's van waterschappen en provincie. Aanvullende monitoring is wellicht noodzakelijk. De huidige KRW-monitoring is bijvoorbeeld onvoldoende ingericht op monitoring van de effecten van de blauwe diensten op de waterkwaliteit, zeker in de niet-KRW wateren. Voor de aanvullende monitoring wordt zoveel mogelijk in overleg met de waterschappen aansluiting gezocht met het monitoringsprogramma voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

3.3.6 Natuurbrandbeheersing

Bij de inrichting en het onderhoud van het terrein moet rekening gehouden worden met het vermijden of het verminderen van brandrisico's. De brandweer moet een eventuele brandhaard succesvol kunnen bestrijden. Dit geldt vooral voor terreindelen met een hoog ontstaans- of escalatierisico, eventueel in combinatie met een hoog veiligheidsrisico. Bij de inrichting en het onderhoud ten behoeve van brandrisicobeheersing zal overigens altijd naar een goede balans met de lange termijn natuurdoelstellingen gezocht moeten worden. De effectiviteit van bepaalde beheermaatregelen, zoals het wel of niet weghouden van tak- en tophout van wegen en paden, staat deels nog ter discussie. Zolang gericht onderzoek hiernaar nog geen eensluidend antwoord heeft gegeven, wordt aan de voorgestelde maatregelen het voordeel van de twijfel gegeven. Ook hier geldt dat lokaal maatwerk nodig is, want geen gebied en geen situatie is in bos en natuur hetzelfde.

In brandgevoelige, risicovolle terreingedeelten moet gezorgd worden voor (het onderhoud van) een netwerk van hoofdpaden van waaruit gemakkelijk kan worden geopereerd door zware

blusvoertuigen van vrij grote omvang.

Recreatieve voorzieningen (toegangen, wandelroutes, parkeerplaatsen, picknickplaatsen, campings, horecaondernemingen) in of nabij risicovolle vegetaties moeten worden beperkt. Brandgevoelige vegetatie of tak- en tophout, brandbaar strooisel, en ander fijn brandbaar materiaal moet in een strook van 10-20 m rond picknick- en parkeerplaatsen worden verwijderd om het aandeel brandbaar materiaal te verminderen. Ook het ontstaan van stapels tak- en tophout die zo hoog zijn dat zij loopvuur kunnen overbrengen naar de boomkronen moet voorkomen worden.

Bij de werkschrijving van houtoogstwerkzaamheden kan worden overwogen de aannemer te verzoeken het tak- en tophout niet te hoog te stapelen en bij voorkeur minimaal 10-20 m van in ieder geval de drukbezochte plekken (picknickplaatsen, speelvelden, grenzend aan campings) en veel belopen paden te houden. Bij een tijdige voorbereiding levert dit weinig tot geen meerkosten op.

Door het aanleggen van brandstroken en brandsingels met een weinig brandbare vegetatie (bufferzones) kan een brand eventueel vanuit vegetaties met een hoog escalatierisico worden 'opgevangen'. Een struiklaag of ondergroei van naaldboutsoorten op overgangsgebieden tussen heide/grasvegetaties en voor kroonbrand gevoelig naaldbos moet zoveel mogelijk worden vermeden.

Bij het afsluiten van wegen is het raadzaam te bedenken of de brandweer daardoor gehinderd kan worden in brandbluswerkzaamheden, en bij de aanleg van open water hoe dit de brandveiligheid kan bevorderen.

De veiligheidsregio Utrecht kan over de mogelijke maatregelen adviseren. Daarmee is de veiligheidsregio tegelijkertijd geïnformeerd over de maatregelen en kan hier bij de brandbestrijding rekening mee houden.

Neem voor meer informatie over natuurbrandbeheersing contact op met uw lokale brandweer of kijk op:

- http://www.brandweerkennisnet.nl/thema%27s_bkn/index/
- <http://www.infopuntveiligheid.nl/Publicatie/Dossier/1/natuurbrandenwildfires.html>
- <http://www.boschap.nl/bedrijfsvoering/detail/detail.php?11>

3.3.7 Toeslagen

Gescheperde schaapskuddes

In de SVNL is een toeslag voor gescheperde schaapskuddes opgenomen. Bijlage 2. Kaart 7 NBP Toeslagen geeft weer waar de toeslag van toepassing is. Het betreft de gronden met het beheertype N07.01 (Droge heide).

Vaarland

Met vaarland worden beheereenheden bedoeld die uitsluitend via het water kunnen worden bereikt. De beheerkosten voor vaarland zijn vanwege de moeilijke bereikbaarheid hoger dan voor natuurterreinen die normaal bereikbaar zijn. Op de toeslagenkaart is aangegeven waar sprake is van vaarland (zie Bijlage 2. Kaart 7. NBP Toeslagen). Voor deze gebieden kan een toeslag worden aangevraagd op de beheersubsidie.

4. Natuur- en Landschapsdoelen

Dit Natuurbeheerplan geeft invulling aan het in hoofdstuk 2 beschreven beleid

In dit hoofdstuk worden de beleidsdoelen en criteria beschreven. Hieraan zullen de subsidieaanvragen van natuurbeheerders en de gebiedsaanvragen van de collectieven worden getoetst.

4.1 Integrale gebiedsbeschrijving en visie op behoud en ontwikkeling

De (agrarische) natuur- en landschapsdoelstellingen zijn per gebied beschreven in Bijlage 1. De deelgebieden zijn te vinden op Kaart 8. ambitie-natuur. Elk gebied vormt een landschappelijke eenheid. Deze beschrijvingen geven richting aan het beheer dat de verschillende partijen gaan uitvoeren. De opbouw van de tekst per deelgebied is als volgt:

- gebiedskarakteristiek – systeembenadering: een beschrijving van de omstandigheden die bepalend zijn voor de natuur- en landschapswaarden, zowel het “systeem” van bodem en water, als de rol van de mens;
- gebiedskarakteristiek – ecologische kernkwaliteiten: een beschrijving van de belangrijkste natuurwaarden in het deelgebied;
- gebiedskarakteristiek – landschap: een beschrijving van de landschappelijke kernkwaliteiten;
- ambitie Natuur: geeft weer welke natuurbeheertypen we in dit deelgebied met prioriteit willen realiseren. Dat kan zowel vanuit nog te ontwikkelen natuur, als door omvorming van bestaande natuur;
- ambitie Landschap: geeft de ambitie m.b.t. het landschap voor dat deelgebied weer;
- ambitie Agrarisch Natuur-, water- en landschapsbeheer: beschrijft de doelen voor het agrarisch natuurbeheer.

4.2 Beleidsdoelen en criteria natuur- en landschapsbeheer

Beheertypekaart natuur (zie Kaart 2 Beheertypenkaart Natuur)

De begrenzingen op kaart 8 aAmbitie-natuur, zijn tot stand gekomen binnen het beschikbare budget voor het NNN op basis van de onderstaande beleidscriteria:

De ambities voor het (agrarisch) natuurbeheer zijn vastgelegd op kaart 8. Ambitiekaart, Onderdeel Natuur en de te realiseren beheerdoelen op kaart 2. Beheertypenkaart Natuur. In paragraaf 3.2 staat een toelichting op de interpretatie en werkwijze van deze kaarten.

De beheertypen zijn zoveel mogelijk door terreinbeheerders aangeleverd en door de provincie overgenomen. Het beheertype weidevogelgrasland kaart 3. Beheertypen Leefgebied open grasland is alleen toegekend binnen gebieden begrensd als weidevogelkerngebied. Beheertypen zijn op kaart gezet met het type zoals dat ten tijde van het opstellen van het Natuurbeheerplan in het veld aanwezig is. Uitzondering hierop vormen de percelen die via een inrichtingssubsidie afgegraven zijn. Deze percelen zijn opgenomen met het beheertype waarvoor het terrein is afgegraven. Is er wel ingericht maar niet afgegraven? Dan is het beheertype op kaart gezet dat in het veld aanwezig is.

Niet overgenomen op kaart: Landschapselementen binnen de rode contour. Verharde wegen en bebouwing, landschapstypen met de aanduiding L02.02, L02.03 en L03.01. Deze beheertypen worden in Utrecht niet gesubsidieerd.

Landschapselementen in het agrarische gebied zijn niet per element op kaart gezet maar vallen binnen het agrarisch natuurbeheer.

Begrenzingskaart Kaart 1. Begrenzing van natuurgebieden.

De begrenzing van de gebieden, die op de begrenzingskaart zijn aangegeven als nog te ontwikkelen natuur en groene contour, is samen met Natuurorganisaties en LTO Noord aangegeven. In het Akkoord van Utrecht is afgesproken nog 1506 ha natuur te ontwikkelen en 3000 ha te begrenzen als groene contour. De begrenzing van natuur wordt gevormd door de in het veld aanwezige beheer- en landschapstypen. Deze begrenzings- en beheertypaanduidingen zijn door de natuurbeheerders aangeleverd of uit oudere plannen overgenomen.

4.3 Beleidsdoelen en criteria agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In deze paragraaf wordt beschreven welke beleidsdoelen de provincie heeft, hoe de begrenzing tot stand is gekomen en waar het gebied idealiter aan moet voldoen.

4.3.1. Beleidsdoelen

Voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer streeft de provincie in de eerste plaats naar het behoud van soorten die in het agrarisch gebied leven, waarvan de staat van instandhouding negatief is en waarvan de bescherming is vastgelegd in internationale verdragen (zie internationale doelen biodiversiteit op het Portaal Natuur en Landschap).

<https://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/vernieuwd-stelsel-agrarisch-natuurbeheer/viewer/>

De provincie Utrecht richt zich daarbij vooral op de bescherming van weidevogels en op soorten die zwaar beschermd zijn en waarvan het behoud in de Natura 2000-gebieden aanvullende maatregelen vraagt. Het betreft soorten van bijlage 4 van de Habitatrichtlijn en soorten van de Vogelrichtlijn.

<http://minez.nederlandsesoorten.nl/content/habitatrichtlijn-soort-van-habitatrichtlijn-bijlage-ii>

Daarnaast is voor andere soorten het behoud door middel van internationale verdragen vastgelegd. Ook deze liften mee, met de maatregelen (zie Tabel 2). In de tweede plaats streeft de provincie naar het behoud van een aantal karakteristieke vegetaties en soorten in het Utrechtse agrarische gebied. In de derde plaats hecht de provincie veel waarde aan het behoud van de waardevolle landschappen. Dit sluit goed aan bij de Overeenkomst met de Manifestpartijen van september 2013. Hierin staat: “Voor agrarisch landschapsbeheer is ook een verhoogde inzet nodig, niet alleen vanwege de ecologische waarden, maar ook vanwege de belevingswaarden van het landschap”.

De soorten waarvoor Nederland internationale verplichtingen heeft staan op een lijst die door het Ministerie van Economische Zaken is ontwikkeld. Deze lijst staat op het Portaal Natuur en Landschap.

<https://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/vernieuwd-stelsel-agrarisch-natuurbeheer/viewer/>

Op dit portaal staan ook de soortenfiches, met uitgebreide informatie per doelsoort. De provincies hebben aangegeven op welke soorten zij prioritair gaan inzetten via agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De soorten die voor Utrecht van belang zijn staan hieronder in tabel 2, onder de kolom “Prioritair in stand te houden Europese soorten”. De maatregelen die worden genomen in het

agrarisch natuurbeheer zijn voor deze soorten bedoeld. Van deze maatregelen zullen veel andere, vaak meer algemene internationale soorten profiteren. Voorbeelden van deze "meeliftsoorten" staan in tabel 2 onder de kolom "In stand te houden Europese "meeliftsoorten". Voor deze soorten zijn geen extra maatregelen nodig.

Tabel 2. Internationale doelsoorten voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Leefgebied	Prioritair in stand te houden Europese soorten	In stand te houden Europese "meeliftsoorten"
Open grasland	Zwarte stern (brv), grutto (brv), scholekster (brv), tureluur (brv), Kievit (brv), gele kwikstaart (brv), graspieper (brv), slobbeend, kleine zwaan (nbrv), purperreiger	Watersnip (brv), zomertaling (brv), torenvalk, houtduif, spreeuw, velduil, bunzing, visdief, meerkoet, blauwe reiger, boerenwaluw, boomvalk, huiswaluw, ringmus, torenvalk, waterhoen, wilde eend, wintertaling, rugstreeppad, argusvlinder
Droge dooradering	Kamsalamander, steenuil, laatvlieger, rosse vleermuis, velduil, Kievit, patrijs, torenvalk, kerkuil, ransuil, geelgors (nbrv), keep (nbrv)	Franjestaart, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, grijze grootoorvleermuis, boomvalk, boompieper, braamsluiper, ekster, fitis, gekraagde roodstaart, graspieper, grauwe vliegenvanger, groene specht, grote lijster, heggemus, houtduif, huismus, huiswaluw, kauw, kneu, koekoek, koolmees, koperwiek, kramsvogel, matkop, ringmus, roek, sijs, spotvogel, spreeuw, staartmees, tuinfluiter, wielewaal, witte kwikstaart, bunzing, das
Natte dooradering	Zwarte stern (brv), purperreiger (nbrv), slobbeend, tureluur (brv), zomertaling (brv), groene glazenmaker, poelkikker, heikikker	Grote modderkruiper, bittervoorn, watersnip (brv), rugstreeppad, argusvlinder
Water	Bittervoorn, groene glazenmaker, grote modderkruiper, beekprik	Kleine modderkruiper, rivierdonderpad

brv: broedvogel, nbrv: niet broedvogel

4.3.2 Beschrijving van de begrensde gebieden en criteria agrarisch natuurbeheer

Om de gewenste effectiviteit te bereiken hebben wij kwaliteitscriteria opgesteld voor het leefgebied van de soorten. Het gaat hier om criteria die gesteld worden aan de beheerde oppervlakte. Deze criteria zijn van belang bij het uitwerken van de gebiedsaanvraag door de collectieven.

Er moet onderscheid gemaakt worden in een beschrijving van de doelen en criteria in deze paragraaf en in paragraaf 4.5.

De in paragraaf 4.3 en 4.4 geschetste (ecologische) criteria beschrijven de gewenste kwaliteit die de provincie nastreeft in de gebieden en zijn de basis voor de uitwerking van de gebiedsaanvragen door de collectieven. De in paragraaf 4.5 geschetste criteria worden door Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) gebruikt om de gebiedsaanvraag te toetsen.

Wij verwachten dat de collectieven de gebiedsaanvraag uitwerken in samenspraak met andere gebiedspartijen, zoals waterschappen en natuurorganisaties.

Hieronder zijn de 3 leefgebieden beschreven. De begrenzing van de leefgebieden staat op kaart 3 t/m 5. Binnen elk leefgebied onderscheiden we 1 of meerdere deelgebieden. Per zoekgebied is beschreven:

- Wat willen wij bereiken;
- Gehanteerde instapeisen voor begrenzing. Dit zijn de criteria die zijn toegepast om de deelgebieden te begrenzen. De begrenzingen zijn in samenspraak met de gebieden tot stand gekomen. Collectieven kunnen alleen voor deze begrensde gebieden een gebiedsaanvraag doen. De instapeisen zijn mede gebaseerd op het advies dat Alterra (Wageningen Environmental Research) heeft uitgebracht over criteria voor leefgebieden en beheertypen (Alterra, "Nieuw stelsel agrarisch natuurbeheer"; criteria voor leefgebieden en beheertypen 2014) <https://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/vernieuwd-stelsel-agrarisch-natuurbeheer/overzicht/>;
- Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven. Binnen de deelgebieden hebben de collectieven de ruimte om het agrarisch natuurbeheer zo goed mogelijk neer te leggen. Hierbij zijn zij afhankelijk van draagvlak onder de deelnemers. Om de gewenste kwaliteit te bereiken stelt de provincie Utrecht kwaliteitseisen aan de verschillende leefgebieden. Deze kwaliteitseisen zijn de basis bij het uitwerken van de gebiedsaanvraag door de collectieven. In uitzonderingsgevallen kunnen de collectieven, in overleg met de provincie, gemotiveerd afwijken van deze criteria. De gebiedsaanvraag moet echter altijd voldoen aan de eisen die in hoofdstuk 4.5, tabel 4 zijn opgenomen;
- Prioriteiten. Dit is een richtlijn voor prioriteiten die van belang zijn wanneer een collectief keuzes moet maken, bijvoorbeeld wanneer het budget beperkend is.

In Bijlage 1 is per landschappelijk deelgebied beschreven wat de ambitie van de provincie is voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit is belangrijke informatie voor de collectieven om de gebiedsaanvraag te onderbouwen.

Bij het beschrijven van de leefgebieden onderscheiden we drie vormen van agrarisch gebied:

1. NNN agrarisch: grond in het NNN waaraan een agrarisch natuurbeheertype is gekoppeld;
2. Groene contour;
3. Overig agrarisch gebied.

1. Leefgebied open grasland

Weidevogelgrasland kritische soorten

Wat willen wij bereiken

De provincie Utrecht heeft hoge doelstellingen voor weidevogels en kiest daarom voor kritische weidevogels. Wij kiezen voor het geconcentreerd inzetten van middelen, alleen op plaatsen waar veel kritische weidevogels aanwezig zijn. Hiervoor zijn deelgebieden op kaart aangegeven. De deelgebieden liggen in open graslandgebieden met hoge dichtheden weidevogels. Voor de begrenzing is samen met het gebied gekeken wat de meest geschikte locaties zijn. Hierbij is gebruik gemaakt van de weidevogelvisie uit 2012, aanvullende monitoringsgegevens uit 2014 en de kennis van de gebieden. De deelgebieden op kaart zijn ten minste 100 ha groot en zijn qua ligging en openheid geschikt voor weidevogelbeheer. In de deelgebieden komen minimaal 10 broedparen van de grutto per 100 ha voor. In de meeste gevallen is de dichtheid hoger, en het streven is gemiddeld ten minste 15 broedparen van de grutto per 100 ha agrarisch beheergebied.

De collectieven zorgen binnen het zoekgebied voor een kwalitatief goed mozaïek op de plaatsen waar een goed draagvlak is voor weidevogelbeheer. In deze gebieden streven wij naar behoud en bij voorkeur verhoging van het aantal weidevogels. Daarbij vinden wij de grutto de belangrijkste soort. Daar waar weidevogelreservaten aanwezig zijn is samenwerking met de betreffende natuurorganisatie essentieel. Beheer en inrichting van agrarische gronden en natuurgebieden zijn zo goed mogelijk op elkaar afgestemd. Ook wanneer natuurgebied geheel afwezig is, wordt voldoende kuikenland ingezet.

Weidevogels zijn wettelijk beschermd via de Flora- en faunawet. Subsidies zijn mogelijk voor diensten die de kans op het opgroeien en overleven van kuikens vergroten. Het weidevogelbeheer is gericht op een aantrekkelijke inrichting voor weidevogels, met een maximale overleving van nesten en kuikens via beheermaatregelen voor nestbescherming in combinatie met maatregelen voor kuikenoverleving zoals kruidenrijk grasland, plasdraspercelen, greppelbeheer, rustperioden en verbindingen met kruidenrijk grasland. Daarnaast zijn inrichtingsmaatregelen noodzakelijk, vooral om plasdrassituaties te creëren. De afspoeling van fosfaatrijk water van het perceel willen wij zoveel mogelijk beperken door aan het einde van de plas-dras periode het water te laten uitzakken binnen het betreffende perceel. Hiervoor wordt zo mogelijk een passend beheerpakket ontwikkeld. Daarnaast dienen de collectieven bij de keuze van de plas-dras percelen rekening te houden met perceeleigenschappen en de fosfaatgevoeligheid van het gebied. [Link naar de kaart.](#)

Daarnaast zijn de volgende maatregelen van belang:

- Langzaam en natuurlijk draineren van de percelen na afloop van de inundatieperiode (~14 dagen);
- drogere randen langs het perceel toepassen of (grond)dammen aanleggen;
- het oppompen van water afstemmen op weersomstandigheden en perceelskenmerken;
- bij de selectie van percelen, percelen met een bol maaiveld vermijden;
- vermijden van plasdrassituaties door opzetten slootpeil.

Voor een volledig overzicht van het omgaan met plasdrassituaties is een rapportage hier beschikbaar.

Gehanteerde instapeisen voor begrenzing van het zoekgebied

- Minimaal 10 broedparen van grutto per 100 ha aanwezig;
- Gebied met voldoende openheid en rust;
- Minimaal 100 ha samenhangende oppervlakte waarop leefgebied open grasland aanwezig is, of aansluitend op weidevogelkerngebied in aangrenzende natuurgebieden of aangrenzende provincie met voldoende omvang.

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de agrarische collectieven

- Het gebied is zoveel mogelijk aaneengesloten en heeft een zo kort mogelijke buitengrens;
- Beheerde percelen met nestbescherming en andere beheervormen liggen in samenhang met elkaar. Er zijn geen geïsoleerde percelen met zwaar beheer;
- Ten minste 20% van de beheerde oppervlakte heeft zwaar beheer als kuikenland (grasland met rustperiode of kruidenrijk grasland). Dit beheer ligt vooral op volledige percelen. Kruidenrijke randen kunnen alleen binnen beheermozaïeken worden neergelegd, of op andere plaatsen binnen de begrenzing waar veel kuikens aanwezig zijn;
- Richtlijn is dat er is minimaal 1.4 ha kuikenland per grutto-broedpaar aanwezig is;
- Er is ten minste 1.0 ha per 100 ha 'plas-dras' gedurende het broedseizoen aanwezig (inclusief greppel-plasdras);

- Daarnaast heeft een substantieel deel van de beheerde oppervlakte een hoog waterpeil in het voorjaar (bijvoorbeeld klei-op-veen 20 tot 35 cm onder maaiveld). Alterra (Wageningen Environmental Research) adviseert 20% hoog waterpeil;
- Barrières in de vorm van wegen en dergelijke binnen beheeremozaïeken zijn overbrugbaar;
- Waar nodig wordt overleg gevoerd met de fauna- of wildebeheereenheid over predatiebeheer.

Prioriteiten

- Gebieden met de hoogste dichtheid;
- Gebieden grenzend aan weidevogelreservaten.

2. Leefgebied Natte dooradering

Deelgebied Soortenrijke graslandranden

Wat willen wij bereiken

Het leefgebied natte dooradering bestaat uit een netwerk van soortenrijke perceelsranden. In de afgelopen periode is gebleken dat randenbeheer op veel plaatsen niet effectief is. Randenbeheer heeft echter wel veel potenties, mits het op de juiste plaatsen wordt ingezet en het beheer goed wordt uitgevoerd. Daarom gaan we randenbeheer veel gericht inzetten op locaties met een hoge actuele natuurwaarde. Hiervoor hebben wij met behulp van monitoringsgegevens en in overleg met de gebieden deelgebieden geselecteerd. Ook in de EHS (NNN) -agrarisch en in de groene contour is randenbeheer mogelijk. In de begrensde gebieden vallen ook veel waterparels (<http://ehs-wijzer.provincie-utrecht.nl/ajax/PRS-artikel-4.1.8.html>), dit zijn gebieden met bijzondere waterkwaliteit die zijn opgenomen in het Waterplan. Agrarisch randenbeheer op de juiste plaatsen draagt bij aan de kwaliteit van deze polders. De collectieven selecteren binnen de deelgebieden de beste locaties om de middelen effectief te benutten. We streven naar een goede combinatie met het natuurvriendelijk sloot- en slootkantenbeheer in de watergangen, dat via de watermaatregelen kan worden uitgevoerd.

De slootkanten/perceelsranden zijn onder andere van belang voor de internationale soorten zwarte stern, heikikker, purperreiger en groene glazenmaker. Ook voor veel soorten vissen, libellen, vlinders, amfibieën en vogels zijn soortenrijke randen in combinatie met natuurvriendelijk slootbeheer van groot belang. Vissen zijn vooral afhankelijk van watergangen met een goede waterkwaliteit en vaak (maar niet altijd) weelderige onderwatervegetatie. Voor libellen is daarnaast ook een goed ontwikkelde oevervegetatie van belang. De meeste soorten amfibieën zijn weer afhankelijk van een combinatie van sloten of poelen met gras- of akkerland en opgaande begroeiing. Wij kiezen voor verschraving van de bodem aan de randen van percelen. Dat wil zeggen dat er geen bemesting is toegestaan en ook geen bagger op de randen. Hierdoor bereiken wij extra resultaat voor zowel flora als fauna. De plantensoorten die wij in de randen verwachten staan in Bijlage 3.

Gehanteerde instapen voor begrenzing van het zoekgebied

- De biotoomstandigheden zijn optimaal aanwezig voor minimaal één van de doelsoorten uit tabel 2 én er zijn bronpopulaties van die soort aanwezig op een voor de betreffende soort te overbruggen afstand;
- Per kilometerhok komen minimaal 10 indicatorsoorten van soortenrijke oevers voor, volgens gegevens van de provinciale milieu-inventarisatie.

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- Soortenrijke begroeiing is aanwezig;

- Alleen randenbeheer mogelijk.

Prioriteiten

- Verlengen bestaande contracten met goede resultaten;
- In combinatie met natuurvriendelijk slootbeheer;
- Gebieden die het NNN versterken;
- In of aansluitend op waterparels;
- Op plaatsen waar de meeste internationale doelsoorten voorkomen;
- Op de meest soortenrijke locaties.

Deelgebied Zwarte stern

Wat willen wij bereiken

De zwarte stern is een belangrijke internationale doelsoort voor de provincie Utrecht. Er is jarenlang ervaring opgedaan met het beheer van deze soort via agrarisch natuurbeheer. De provincie Utrecht heeft hiervoor een speciaal maatwerkpakket ontwikkeld. Er is een actieve werkgroep die het beheer voor de zwarte stern coördineert. Wij willen het tot nu toe gevoerde, succesvolle beheer voortzetten.

Gehanteerde instapeisen voor begrenzing van het zoekgebied

- Soort broedt in het gebied volgens verspreidingskaart

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- Zwarte stern is aanwezig

Prioriteiten

- Meest kansrijke locaties volgens inschatting van de werkgroep zwarte stern

Deelgebied Purperreiger

Wat willen wij bereiken

De purperreiger foerageert in het westen van de provincie. Wij willen de foerageermogelijkheden vergroten via aanleg en beheer van natuurvriendelijke oevers.

Gehanteerde instapeisen voor begrenzing van het zoekgebied

- Soort foerageert in het gebied volgens verspreidingskaart

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- In gebied waar purperreigers foerageren;
- Geen oevers met schapenbegrazing toegestaan.

Prioriteiten

- In combinatie met natuurvriendelijk slootbeheer

3. Leefgebied - Droge dooradering

Binnen de droge dooradering onderscheiden we verschillende typen zoekgebied. De onderlinge samenhang tussen deze typen is van groot belang, en het is aan de collectieven om hun gebiedskennis te benutten om een goede combinatie te maken van de verschillende mogelijkheden, zodanig dat de verschillende onderdelen elkaar versterken.

Deelgebied Landschap

Wat willen wij bereiken

Utrecht heeft veel karakteristieke landschappen: vrijwel de hele provincie behoorde tot de voormalige nationale landschappen. Het leefgebied droge dooradering bestaat uit (veelal lijnvormige) landschapselementen die karakteristiek zijn voor het betreffende gebied. Combinatie met een rand of beheerperceel is gewenst omdat dit een hogere natuurwaarde oplevert. Dit kan een soortenrijk grasland of graslandrand zijn, een akker of akkerrand, of een slootkant/perceelsrand.

Wij kiezen voor beheer, aanleg en herstel van landschapselementen, waar dat vanuit internationale doelsoorten en/of versterking van de landschappelijke structuur nodig is. Verbetering van de natuurwaarden gaat in het algemeen samen met verbetering van de kernkwaliteiten van het landschap, die beschreven zijn in de Kwaliteitsgids Utrechtse landschappen.

Landschapselementen zijn van belang voor vogelsoorten die in deze elementen broeden, en voor soorten die tijdens de trek of overwintering afhankelijk zijn van deze elementen omdat er tal van voedselbronnen aanwezig zijn in de vorm van eetbare vruchten en zaden. Vleermuizen gebruiken de droge elementen als oriëntatie tijdens de trek tussen rust- en foerageergebied. De elementen uit de droge dooradering verschaffen roofdieren een leef- en schuilplaats. De aanwezigheid van poelen is van belang voor het voorkomen van amfibieën (kikkers, salamanders en padden).

Landschapselementen zijn belangrijke verbindende elementen, die de verspreiding van soorten vanuit de natuurgebieden naar het agrarisch gebied vergroten. Bovendien biedt het netwerk droge dooradering levensomstandigheden voor soorten die essentieel zijn voor het agrarisch functioneren, zoals bodemorganismen, bijen en andere bestuivers.

Het beheer van poelen hebben wij ook ondergebracht in de droge dooradering. Voor Utrecht is de kamsalamander een zeer belangrijke internationale doelsoort, die afhankelijk is van goed beheerde poelen.

Voor de op de waardenkaart kleine landschapselementen en de in tabel 3 per gebied aangegeven meest kenmerkende landschapselementen zijn subsidiemogelijkheden.. Van de collectieven verwachten wij dat zij alleen deze karakteristieke elementen in hun beheerplan opnemen.

<https://webkaart.provincie-utrecht.nl/viewer/app/Webkaart?bookmark=2eb042b52c0045d4b788e016c376632e>

Belangrijk is dat er een samenhangend stelsel ontstaat dat ecologische meerwaarde heeft. De collectieven selecteren de meest geschikte locaties waar landschapsbeheer bijdraagt aan het in stand houden of verbeteren van leefgebieden voor internationale soorten. Het versterken van het robuust netwerk, en het ontwikkelen van verbindingen tussen natuurgebieden is hierbij van belang. Daarnaast is in beperkte mate subsidie mogelijk voor landschapsbeheertypen, die puur gericht zijn op de landschapskwaliteit.

De subsidiemogelijkheden voor hoogstamfruitboomgaarden zijn zeer beperkt. Op provinciaal niveau zijn alleen boomgaarden van belang in de Kromme Rijn en Vianen. Het gaat daarbij om oude boomgaarden van minimaal 1500 m2 en een gemiddelde stamdiameter van 20 cm of meer.

Bij historische boerderijen, landgoederen en buitenplaatsen elders in de provincie kunnen ook oude huisboomgaardjes belangrijk zijn. Het collectief kan in overleg met de provincie besluiten of dit waardevolle landschapselementen zijn en of hiervoor een uitzondering gemaakt kan worden.

Erfbepaling is in open gebieden (Eemland en Groene Hart) beeldbepalend. Wij zien echter geen rol voor de provincie bij de inrichting van erven. Gemeenten en anderen kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling van gepaste erfbepaling.

Gehanteerde instapvoorwaarden voor begrenzing van het zoekgebied

- Er komt minimaal één van de doelsoorten voor in het gebied of het gebied ligt binnen het verspreidingsgebied van de betreffende doelsoort(en) én de omstandigheden zijn dermate goed dat vestiging een kwestie van tijd is;
- Onderdelen binnen het gebied worden zoveel mogelijk met elkaar verbonden;
- Landschappelijk interessant gebied. Vrijwel de hele provincie behoort tot de voormalige waardevolle landschappen;
- Voor poelen geldt: landschappelijk karakteristiek en/of binnen het verspreidingsgebied van de kamsalamander;
- Voor poelen geldt: de poel heeft een omvang die groot genoeg is om het leefgebied te vormen voor een substantieel aantal individuen van de kamsalamander. De poel ligt – indien nodig vanuit de doelsoort - op een voor de betreffende soort(en) te overbruggen afstand van andere poelen met die doelsoorten.

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- In principe alleen karakteristieke elementen volgens tabel 3. In uitzonderingsgevallen is afwijken na overleg met provincie mogelijk;
- Hoogstamboomgaarden alleen in Kromme Rijn en Vianen. In uitzonderingsgevallen ook in andere gebieden op historische locaties, mits goedkeuring provincie;
- Hoogstamboomgaarden minimale oppervlakte 1500 m², én gemiddelde stamdiameter minimaal 20 centimeter.

Prioriteiten

- In combinatie met randenbeheer (voor zover de begrenzing geldt voor randenbeheer);
- Bijdrage aan meerdere doelen (natuur, landschap, cultuurhistorie), inclusief de verbindingsfunctie voor natuur van landschapselementen.

Deelgebied Soortenrijk grasland

Wat willen wij bereiken

De soortenrijke graslanden subsidiëren wij alleen in de het NNN agrarisch en in de groene contour. Wij beschouwen dit als zoekgebied waarbinnen de meest geschikte percelen in aanmerking komen voor beheersubsidie. Hiermee zetten we dit relatief dure beheer beperkt en zeer gericht in ter versterking van de internationale waarden in de het NNN, voor verhoging van de biodiversiteit en robuuste systemen voor internationale soorten. In deze graslanden streven we naar hoge floristische én faunistische waarden door middel van hooilandbeheer. Door de bloemrijke begroeiing worden veel insecten aangetrokken. Binnen weidevogelgebied zijn deze kruidenrijke graslanden van belang als voedselgebied voor de kuikens van veel internationale doelsoorten. Hier versterken ze het open grasland. De soortenrijke hooilanden overlappen met het landschapzoekgebied.

Rond de Heuvelrug versterken deze graslanden het robuuste systemen van de Utrechtse Heuvelrug met zowel droge soortenrijke graslanden in de hoge gebieden als vochtige waardevolle graslanden in de aangrenzende kwelmilieus. In het veenweidegebied is behoud en ontwikkeling van soortenrijke natte graslanden een versterking van het robuuste systeem van moerassen, soortenrijke graslanden en wateren. Inzet van gebiedskennis is essentieel om voor het zoekgebied soortenrijk grasland de meest kansrijke locaties te selecteren. De graslanden zijn kleinschalig en versterken het systeem van natte en droge dooradering. Daarmee leveren ze tevens een bijdrage aan de instandhouding van de soorten die bij natte en droge dooradering zijn genoemd. Onze ambities voor de kwaliteit van soortenrijke graslanden zijn beschreven in Bijlage 3.

Gehanteerde instapeisen voor begrenzing van het zoekgebied

- Versterkt het robuuste systeem; gelegen in het NNN agrarisch of groene contour ¹

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- Op percelen is alleen hooilandbeheer toegestaan;
- Soortenrijke begroeiing is aanwezig of binnen korte tijd te ontwikkelen.

Prioriteiten

- Verlengen bestaande contracten met goede resultaten;
- Gebieden die het NNN en/of weidevogelgebied versterken;
- In of aansluitend op waterparels;
- Op plaatsen waar meerdere internationale doelsoorten voorkomen;
- Op de meest soortenrijke locaties.

Deelgebied Soortenrijke akkers

Wat willen wij bereiken

In Utrecht komen geen grote akkerbouwgebieden voor. Wel zijn er op beperkte schaal mogelijkheden om internationale soorten aan te trekken door akkers en akkerranden natuurvriendelijk te beheren. Deze akkers maken deel uit van de droge dooradering en overlappen met het landschapszoekgebied

Beheer van akkers willen wij selectief inzetten ter ondersteuning van de het NNN, dus in de NNN agrarisch en in de groene contour, maar alleen in de Gelderse Vallei, de Utrechtse Heuvelrug en het Langbroekerweteringgebied. Wij beschouwen dit als zoekgebied waarbinnen de meest geschikte percelen in aanmerking komen voor beheersubsidie. In dit zoekgebied zijn ook akkerranden mogelijk. Aan het toe te passen beheerpakket stellen wij nadere voorwaarden om het beheer ook effectief te laten zijn.

Met deze akkers en randen willen wij de voedselvoorziening van akkervogels, roofvogels en uilen in de winter verbeteren. Voor bijen en andere insecten zijn de randen in de zomer interessant.

Wij verwachten soorten als patrijs en geelgors, en muizen, die weer geschikt voedsel zijn voor uilen en andere roofvogels. Bij voorkeur worden akkerranden gecombineerd met landschapselementen.

¹ Een uitzondering geldt voor Groot Mijdrecht Noord op basis van het Statenbesluit dd. 2 juli 2012 en het Pact van Poldertrots dd. 31 oktober 2012.

Gehanteerde instapeisen voor begrenzing van het zoekgebied

- Versterkt het robuuste systeem; gelegen in het NNN agrarisch of groene contour in Oost-Utrecht;
- Er komt minimaal één van de doelsoorten uit tabel 2 voor in het gebied of het gebied ligt binnen het verspreidingsgebied van de betreffende doelsoort(en) én de omstandigheden zijn zo goed dat vestiging een kwestie van tijd is;
- Onderdelen binnen het gebied worden zoveel mogelijk met elkaar verbonden.

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- Internationale doelsoorten aanwezig;
- Voor zover volgens de pakketvoorwaarden sprake is van inzaaien, mag dit alleen met gewassen die wintervoedsel voor vogels bieden;
- Geen mengsels die kunnen leiden tot beïnvloeding van de genetische samenstelling van inheemse plantensoorten.

Prioriteiten

- Verlengen bestaande contracten met goede resultaten;
- Op plaatsen waar meerdere internationale doelsoorten voorkomen;
- In combinatie met andere elementen in de droge dooradering.

Deelgebied Akkerranden

Wat willen wij bereiken

Beheer van akkerranden willen wij selectief inzetten ter ondersteuning van de het NNN. Daarom beperken wij het beheer tot het NNN agrarisch in de groene contour, van de gebieden Gelderse Vallei, de Utrechtse Heuvelrug en het Langbroekerweteringgebied. Daarnaast is randenbeheer mogelijk op enkele locaties buiten het NNN en groene contour. Samen met het gebied hebben wij hiervoor de meest geschikte locaties geselecteerd. Aan het toe te passen beheerpakket stellen wij nadere voorwaarden om het beheer ook effectief te laten zijn. De akkerranden maken deel uit van de droge dooradering, en overlappen met het landschapszoekgebied.

Met deze akkerranden willen wij de voedselvoorziening van akkervogels, kleine zangvogels, roofvogels en uilen in de winter verbeteren. Voor bijen en andere insecten zijn de randen in de zomer interessant. In de zomer is de strook rijk aan inheemse eenjarige kruiden, in de winter staat hier het gewas over.

Wij verwachten soorten als patrijs en geelgors, en muizen, die weer geschikt voedsel zijn voor uilen en andere roofvogels. Ook tal van insecten zullen door de randen worden aangetrokken. Bij voorkeur worden akkerranden gecombineerd met landschapselementen.

Gehanteerde instapeisen voor begrenzing van het zoekgebied

- Kansrijke locaties op basis van eerdere ervaringen van het gebied met randenbeheer;
- Er komt minimaal één van de doelsoorten voor in het gebied of het gebied ligt binnen het verspreidingsgebied van de betreffende doelsoort(en) én de omstandigheden zijn zo goed dat vestiging een kwestie van tijd is;

- Onderdelen binnen het gebied worden zoveel mogelijk met elkaar verbonden.

Kwaliteitseisen voor de gebiedsaanvraag van de collectieven

- Internationale doelsoorten aanwezig;
- Voor zover volgens de pakketvoorwaarden sprake is van inzaaien, mag dit alleen met gewassen die wintervoedsel voor vogels bieden;
- Geen mengsels die kunnen leiden tot beïnvloeding van de genetische samenstelling van inheemse plantensoorten;
- Randen zijn maximaal 9 m breed.

Prioriteiten

- In combinatie met landschapselementen en/of watergangen;
- Op plaatsen waar meerdere internationale doelsoorten voorkomen.

Tabel 3. Karakteristieke landschapselementen per gebied

Landschapselement	geriefhout- en pestbosje	knotbomen	houtsingels	houtwallen	bomenrijen en lanen	solitaire bomen	beplanting op dijken en kades	eendenkooien	hoogstam-fruitboomgaarden	bosperceeltjes en sterrebossen	hakhout/grienden	heggen	meidoornhagen en struwelen	wielen of waaien	oude drinkpoelen (x) of amfibiepoelen (o)
Eemland															
Polder						x		x						x	
Eemzone						x									
Overgangsgebieden		x	x	x	x	x				x					x
Gelderse Vallei															
Mozaïekverkaveling		x		x	x	x	x			x					x
Strokenverkaveling		x	x		x	x	x				x				
Binnenveld		x	x	x	x	x									0
Midden West	x	x			x	x	x	x							
Ruige weide	x	x			x	x	x								
Vianen	x	x			x	x	x	x	x		x				0
Zuidwest	x	x			x	x	x	x			x				0
Vechtvallei	x	x			x	x	x								
De Venen	x	x			x	x	x								
Blokland	x	x			x	x	x								
Noorderpark	x	x			x	x	x								
Uiterwaarden		x				x					x		x		0
Kromme Rijn gebied															
Kromme Rijn		x	x	x	x	x	x		x	x		x			x
Langbroek		x	x		x	x	x			x	x				0
Schalkwijk		x			x	x									0
Flanken			x	x	x	x				x					x
Heuvelrug															0
Bos					x	x				x					
Flanken		x	x	x	x	x									

Voetnoot: de vetgedrukte namen zijn de gebieden zoals aangegeven op kaart 9. gebieden. De nadere indeling (niet vet) is afkomstig uit de Kwaliteitsgids Utrechtse landschappen.

4.4 Beleidsdoelen en criteria water

Waterdoelen

De waterschappen hebben in overleg met de provincie aangegeven voor welke waterdoelen agrarisch waterbeheer via de collectieven kan worden ingevuld. De waterdoelen van agrarisch waterbeheer zijn gericht op het bereiken van een goede toestand van al het water en het realiseren van een robuust, duurzaam en klimaatbestendig watersysteem. De mate waarin agrarisch waterbeheer kan bijdragen aan de waterdoelen verschilt per beheergebied.

De waterdoelen in relatie tot agrarisch waterbeheer zijn in de volgende categorieën in te delen:

Het bereiken van een goede waterkwaliteit

- vergroten biodiversiteit/gezonde boerensloot;
- internationale doelen voor waterlichamen (KRW/Nitraatrichtlijn);
- waterkwaliteit overig water.

Het realiseren van een robuust, duurzaam en klimaatbestendig watersysteem

- aanpak zoetwatertekort;
- duurzaam peilbeheer;
- tegengaan van wateroverlast.

De doelen vertalen zich in de volgende clusters van beheeractiviteiten (zie ook tabellen 4.5 en de catalogus groenblauwe diensten))

<http://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/catalogus-groenblauwe-diensten/overzicht/>

cluster	beschrijving
waterberging	het beschikbaar stellen van agrarische gronden voor waterberging bij veel neerslag en het vasthouden van water bij droogte, om waterproblemen elders in het watersysteem te voorkomen.
Toekomstbestendige duurzame waterlopen	het op een zodanige wijze inrichten en/of beheren van waterlopen en oevers, afgestemd op de gebiedsfuncties, dat een toekomstbestendig, duurzaam watersysteem ontstaat.
Groene zuivering	het beperken van de belasting van grond- en oppervlaktewater met verontreinigende stoffen vanuit de agrarische sector, zowel door het nemen van maatregelen aan de bron als end of pipe-maatregelen
Duurzaam peilbeheer	het op een zodanige wijze beheren van het grond- en/of oppervlaktewaterpeil, dat een optimale situatie ontstaat voor waterkwantiteit en waterkwaliteit. Het gaat hierbij om drie hoofddoelstellingen: 1) het vergroten van het bergend vermogen in de bodem of in het oppervlaktewatersysteem; 2) het realiseren van een optimaal peilbeheer; 3) het verbeteren van de waterkwaliteit;
Duurzaam bodembeheer	het beperken en voorkomen van af- en uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen

Het zoekgebied voor waterbeheerdiensten wordt weergegeven in de “categorie water”, analoog aan de “leefgebieden” voor natuurdoelen. Op kaart 6. beheertypen–categorie-water is per beheergebied van de verschillende waterschappen weergegeven waar waterbeheerdiensten kunnen worden ingezet om bovengenoemde doelen te bereiken.

Waterbeheerdiensten in de gebiedsaanvraag

De collectieven worden gevraagd in hun gebiedsaanvraag, indien relevant, synergie te zoeken in maatregelen die zowel bijdragen aan waterdoelen als aan natuurwaarden op basis van eigen gebiedskennis en informatie van waterschap en provincie. De gebiedsaanvraag voor het onderdeel blauwe diensten wordt in nauw overleg met de waterschappen en provincie opgesteld.

Hiervoor kunnen zij aanknopingspunten vinden in de Catalogus Groenblauwe Diensten.

<https://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/catalogus-groenblauwe-diensten/overzicht/>

Specifieke aandachtspunten voor de gebiedsaanvraag zijn:

- Afhankelijk van het gebied kan het noodzakelijk zijn om aangepast slootkantbeheer met de baggerspuit te combineren. Dit speelt bijvoorbeeld in het veenweidegebied.
- In gebieden waar beheer voor soortenrijke graslandranden wordt uitgevoerd vinden provincie en waterschappen het wenselijk deze te combineren met baggerspuit.

4.5 Beoordelingscriteria gebiedsaanvragen agrarisch natuur-, en landschapsbeheer

In deze paragraaf worden de criteria geschetst waaraan de gebiedsaanvragen getoetst worden. De gebiedsaanvragen worden getoetst aan:

1. de begrensde gebieden op de kaart zoals opgenomen in kaartbijlage 3 t/m 6

De provincie geeft op deze kaarten aan binnen welke gebieden een gebiedsaanvraag gedaan kan worden.

2. geformuleerde criteria/voorwaarden in tabel 4.

De provincie stelt op het niveau van leefgebieden en beheerfuncties voor haar grondgebied de volgende voorwaarden (zie tabel 4) aan de inhoud van de gebiedsaanvraag. De gebiedsaanvragen zullen afzonderlijk aan deze voorwaarden getoetst worden.

Per leefgebied is aangegeven welke combinatie van beheerfunctie en cluster van beheeractiviteiten optioneel, dan wel vereist is. Voor combinaties van beheerfuncties en clusters van beheeractiviteiten die niet in de tabel voorkomen, wordt geen subsidie verleend.

Indien percentages in de tabel zijn opgenomen, betekent dit dat deze minimale percentage-eis aan de oppervlakte van het te voeren beheer wordt gesteld.

Tabel 4: Beheerfuncties en beheeractiviteiten per leefgebied/zoekgebied

Leefgebied open grasland

Ten behoeve van de soorten: zwarte stern (brv), grutto (brv), scholekster (brv), tureluur (brv), kievit (brv), gele kwikstaart (brv), graspieper (brv), slobbeend, kleine zwaan (nbrv), purperreiger.

Meeliftsoorten: watersnip (brv), zomertaling (brv), torenvalk, houtduif, spreeuw, velduil, bunzing, visdief, meerkoe, blauwe reiger, boerenwaluw, boomvalk, huiswaluw, ringmus, torenvalk, waterhoen, wilde eend, wintertaling, rugstreeppad, argusvlinder

Beheerfunctie	Cluster van beheeractiviteiten	Minimaal %	Verplicht
Optimaliseren nestbescherming	1.7 Weidevogelgraslanden		ja
Optimaliseren broed- en opgroeimogelijkheden	1.7 Weidevogelgraslanden	18% zwaar beheer (1)	ja
Creëren fourageergebied	1.7 Weidevogelgraslanden		ja
Creëren nat biotoop	1.7 Weidevogelgraslanden	0,5	ja
Creëren nat biotoop	6.3 Duurzaam peilbeheer		nee

(1) Onder 'zwaar beheer' wordt verstaan de combinatie van de beheeractiviteiten in de koppeltabel van (tenminste) 1, 2 en 25 (grasland met rustperiode) of 1, 2, 7, 17, 19 en 25 (kruidenrijk grasland) of 7, 17 en 19 (kruidenrijke randen), met uitzondering van die combinaties waarvan ook beheeractiviteit 5 (nestbescherming) deel van uitmaakt.

<https://www.portaalnatuurenlanschap.nl/themas/productencatalogus/standaarden/catalogus-groenblauwe-diensten/koppeltabel-anlb2016/>

Leefgebied natte dooradering

Ten behoeve van de soorten: zwarte stern, purperreiger, kamsalamander, poelkikker, slobbeend, tureluur, zomertaling, heikikker, groene glazenmaker.

Meeliftsoorten: grote modderkruiper, bittervoorn, watersnip, rugstreeppad, ringslang, argusvlinder

Deelgebied Soortenrijke graslandranden

Beheerfunctie	Cluster van beheeractiviteiten	Minimaal %	Verplicht
Verschralen	1.5 Graslandranden		nee
Creëren fourageergebied	1.4 Soortenrijk grasland		nee

Deelgebied Zwarte stern

Beheerfunctie	Cluster van beheeractiviteiten	Minimaal %	Verplicht
Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden	2.3 Natte begroeiing		nee

Deelgebied Purperreiger

Beheerfunctie	Cluster van beheeractiviteiten	Minimaal %	verplicht
Creëren fourageergebied	2.2 Overgang		nee

		<i>nat-droog</i>		
<i>Creëren fourageergebied</i>		2.3 Natte begroeiing		<i>nee</i>

Deelgebied Leefgebied droge dooradering

Ten behoeve van de soorten: kamsalamander, steenuil, laatvlieger, rosse vleermuis, kievit, patrijs, torenvalk, kerkuil, ransuil, geelgors (nbrv), keep (nbrv)

Meeliftsoorten: franjestaart, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, grijze grootoorvleermuis, boomvalk, boompieper, braamsluiper, ekster, fitis, gekraagde roodstaart, graspieper,

grauwe vliegenvanger, groene specht, grote lijster, heggenmus, houtduif, huismus, huiswaluw, kauw, kneu, koekoek, koolmees, koperwiek, kramsvogel, mako, ringmus, roek, sijs, spotvogel, spreeuw, staartmees, tuinfluiter, wielewaal, witte kwikstaart, bunzing, das

Deelgebied Landschap

<i>Beheerfunctie</i>		<i>Cluster van beheeractiviteiten</i>		<i>Minimaal %</i>	<i>verplicht</i>
<i>Creëren fourageergebied</i>		2.3 Natte begroeiing			<i>nee</i>
<i>Creëren fourageergebied</i>		2.1 Opgaande begroeiing			<i>nee</i>
<i>Creëren fourageergebied</i>		2.4 Randen en ruigte			<i>nee</i>
<i>Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden</i>		2.3 Natte begroeiing			<i>nee</i>
<i>Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden</i>		2.1 Opgaande begroeiing			<i>nee</i>
<i>Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden</i>		2.4 Randen en ruigte			<i>nee</i>

Deelgebied Soortenrijk grasland (overlapt met landschap)

<i>Beheerfunctie</i>		<i>Cluster van beheeractiviteiten</i>		<i>Minimaal %</i>	<i>verplicht</i>
<i>Verschralen</i>		1.4 Soortenrijk grasland			<i>nee</i>
<i>Verschralen</i>		1.5 Graslandranden			<i>nee</i>

Deelgebied Soortenrijke akkers (overlapt met soortenrijk grasland)

<i>Beheerfunctie</i>		<i>Cluster van beheeractiviteiten</i>		<i>Minimaal %</i>	<i>verplicht</i>
<i>Verschralen</i>		1.1 Akkers			<i>nee</i>
<i>Verschralen</i>		1.2 Akkerranden			<i>nee</i>
<i>Creëren foerageergebied</i>	1.1 Akkers				<i>ja</i>
<i>Creëren foerageergebied</i>	1.2 Akkerranden				<i>ja</i>

Deelgebied Akkerranden					
Beheerfunctie		Cluster van beheeractiviteiten		Minimaal %	verplicht
<i>Verschrallen</i>		<i>1.2. Akkerranden</i>			<i>nee</i>
<i>Creëren foerageergebied</i>		<i>1.2 Akkerranden</i>			<i>ja</i>

Categorie Water

- **Ten behoeve van de waterdoelen:** Vergroten biodiversiteit/gezonde boerensloot, internationale doelen voor waterlichamen (KRW/Nitraatrichtlijn), waterkwaliteit overig water

aanpak zoetwatertekort, duurzaam peilbeheer, tegengaan van wateroverlast
Diverse maatregelen kunnen ten gunste zijn van de soorten: Bittervoorn, groene glazenmaker, grote modderkruiper, beekprik. **Meeliftsoorten:** kleine modderkruiper, rivierdonderpad

Deelgebied Waterberging

Beheerfunctie		Cluster van beheeractiviteiten		Minimaal %	Verplicht
<i>Waterberging</i>		<i>6.1 Waterberging</i>			<i>nee</i>
<i>Bufferzone</i>		<i>6.1 Waterberging</i>			<i>nee</i>

Deelgebied Natuurvriendelijk beheren

Beheerfunctie		Cluster van beheeractiviteiten		Minimaal %	verplicht
<i>Verbeteren waterkwaliteit</i>		<i>6.2 Toekomstbestendige, duurzame waterlopen</i>			<i>nee</i>
<i>Verbeteren waterkwaliteit</i>		<i>6.4 Groene zuivering</i>			<i>nee</i>
<i>Vernatting</i>		<i>6.3 duurzaam peilbeheer</i>			<i>nee</i>
<i>Water vasthouden</i>		<i>6.3 duurzaam peilbeheer</i>			<i>nee</i>
<i>Bufferzone</i>		<i>6.2 Toekomstbestendige, duurzame waterlopen</i>			<i>nee</i>
<i>Waterberging</i>		<i>6.2 Toekomstbestendige, duurzame waterlopen</i>			<i>nee</i>

Deelgebied Duurzaam bodembeheer

Beheerfunctie		Cluster van beheeractiviteiten		Minimaal %	verplicht
<i>Verbeteren waterkwaliteit</i>		<i>6.5 Duurzaam bodembeheer</i>			<i>nee</i>
<i>Water vasthouden</i>		<i>6.5 Duurzaam bodembeheer</i>			<i>nee</i>

5. Subsidiemogelijkheden

De doelen uit het Natuurbeheerplan zullen via uitvoerend beheer door natuurbeheerders (natuurorganisaties, particuliere natuurbeheerders, agrarische collectieven) worden gerealiseerd. Bij het beheren en uitvoeren van maatregelen zijn er verschillende subsidiemogelijkheden.

5.1 Subsidies voor natuur, water en landschap

In het SNL is subsidie mogelijk voor natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer. Natuurbeheerders en agrarische collectieven kunnen subsidie aanvragen voor een natuurbeheertype of landschapstype met een looptijd van zes jaar. Dit wordt ook wel een subsidieperiode genoemd.

5.2 Natuur-, en landschapsbeheer

Natuurbeheer

Vanaf 2017 worden deze subsidieaanvragen via collectieven geregeld. Heeft een aanvrager voor subsidie meer dan 75 ha in beheer en is hij of zij gecertificeerd, dan kan er zelf een subsidie aangevraagd worden. Is er minder dan 75 ha in beheer dan vindt er aansluiting plaats bij een collectief. Dit zijn bijvoorbeeld Natuurcollectief Utrecht of Bosgroep Midden Nederland <http://bosgroepen.nl/bosgroep-midden-nederland/>

Kleine beheerders (beheerders met minder dan 75 hectare grond) hebben de mogelijkheid tot het afsluiten van lump sum overeenkomsten waarbij afspraken kunnen worden gemaakt over zowel beheer als inrichting. Ook voor de natuurbeheerders geldt dat zij zijn betrokken bij de totstandkoming van het Natuurbeheerplan door in overleg met de provincie de beheertypen te bepalen.

Beheersubsidie is een vergoeding voor het beheer van een beheertype. Een beheertype beschrijft aan welke terreinkenmerken het terrein moet voldoen. Beheertypen mogen elkaar meestal niet overlappen. Op een oppervlakte kan één natuurbeheertype worden aangevraagd.

Bij de subsidie voor natuurbeheer moet de beheerder zijn terrein openstellen. Het natuurterrein is opengesteld als het minimaal 358 dagen per jaar gratis fysiek bereikbaar en toegankelijk is.

5.3 Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Alleen agrarische collectieven kunnen subsidie krijgen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Een agrarisch collectief is een gecertificeerde (coöperatieve) vereniging/een samenwerkingsverband in een (zelfgekozen) begremsd gebied van agrariërs en andere beheerders met gebruiksrecht van landbouwgrond in een gebied. Het collectief is eindbegunstigde van de subsidie.

Voor het verkrijgen van subsidie is een samenhangende gebiedsaanvraag vereist. Dit is een in nauwe afstemming met gebiedspartners tot stand gekomen, samenhangend ecologisch effectief en economisch efficiënt plan van een agrarisch collectief voor het uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer in een bepaald gebied. Het aanvragen van subsidie voor agrarisch natuur- en

landschapsbeheer door een individuele agrariër is dus niet (meer) mogelijk. Per gebied wordt er maar één aanvraag gehonoreerd. Agrarische collectieven moeten zich na oprichting melden bij de provincie met het verzoek om mee te mogen doen aan het gebiedsproces.

Voor wat betreft de lopende individuele contracten is in de regeling opgenomen dat deze contracten doorlopen, ook al zijn ze niet begrensd op de kaart.

Het doel is om zo veel mogelijk te stimuleren de individuele contracten te beëindigen en deze over te laten nemen in het collectief contract, waarbij er twee varianten zijn:

1. als het individuele contract past binnen de leefgebiedenbegrenzing en doelen, dan kan dit voor zes jaar worden opgenomen in het collectief contract;
2. als het individuele contract niet past binnen de leefgebiedenbegrenzing en/of doelen, dan kan dit contract voor de resterende looptijd worden opgenomen in het collectief contract, als een soort gedoogsituatie.

De eisen die gesteld worden aan de gebiedsaanvraag staan in de subsidieverordening.

5.4 Kwaliteitsimpuls: investeringen en functieverandering

De subsidie Kwaliteitsimpuls is voor grondgebruikers die grond geschikt willen maken voor (agrarisch) natuurbeheer en voor natuurbeheerders die de kwaliteit van de natuur verder willen ontwikkelen en verhogen. Voor een kwaliteitsimpuls natuur en landschap zijn twee subsidiemogelijkheden: investeringssubsidie en subsidie functieverandering. Een combinatie hiervan is ook mogelijk.

Investeringsubsidie

Dit is subsidie voor maatregelen die het gebied geschikt maken voor (agrarisch) natuurbeheer of voor een kwaliteitsverbetering van de natuur. Bij de kwaliteitsverbetering wordt de natuurkwaliteit van een bestaand natuurbeheertype verhoogd of wordt een bestaand natuurbeheertype omgezet naar een ander type.

Subsidie functieverandering

Dit is subsidie voor de waardedaling van de grond door het veranderen van landbouwgrond in bos of andere natuur. Het gebied waar het om gaat moet met een natuurbeheertype zijn opgenomen in het Natuurbeheerplan van de provincie.

Meer informatie

Meer informatie over het (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer vindt u op:

www.portaalnatuurenlanschap.nl. Dit portaal is de verzamelplaats van alle (beleids)informatie over Natuur en Landschap in Nederland.

Bijlage 1. Gebiedsbeschrijvingen

1.1 Utrechtse Heuvelrug

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

De Utrechtse Heuvelrug is vooral gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (zo'n 150.000 jaar geleden). De gletsjers stuwden niet alleen zand op, maar zorgden ook voor aanvoer van keileem: een wat kalkrijker mengsel van klei, zand en stenen. In de laatste ijstijd, die zo'n 10.000 jaar geleden eindigde, bereikte het landijs Nederland niet maar werd door de wind, op deze vrijwel kale stuwwal, dekzand afgezet, dat tamelijk voedsel- en kalkarm is. Smeltende sneeuw gaf hier nog meer reliëf aan door smeltwaterdalen uit te snijden zoals de Pijnenburgerlaagte en de Darthuizerpoort. Na de ijstijden raakte de Heuvelrug bebost en vormden zich aan de flanken ervan veengebieden zoals bij Baarn en Soest en in de randzone naar de Gelderse Vallei.

Reeds in de bronstijd leidde het kappen en branden van bos tot het lokaal ontstaan van heidevelden. Door een sterke bevolkingstoename vanaf de 11e eeuw nam de ontbossing sterk toe, vooral voor de energievoorziening en de ijzerwinning was veel hout nodig. Door de ontbossing tijdens de middeleeuwen kreeg de wind opnieuw vat op een deel van het zand waardoor uitblazingsvlakten ontstonden, zoals de Leersumse Plassen en grote stuifzandgebieden. In deze periode werden de veengebieden eveneens ontgonnen, waarbij het veen door speciaal gegraven turfvaarten werd afgevoerd, zoals de Praamgracht bij Baarn. De Heuvelrug is rijk aan sporen in het landschap die de ontstaansgeschiedenis laten zien, zowel op het gebied van geologie als op het gebied van cultuurhistorie.

De Heuvelrug kent tegenwoordig, behalve meer bebouwing en wegen, ook weer veel meer bos naast heideterreinen en nog enkele stuifzandgebieden. De Heuvelrug functioneert als een groot infiltratiegebied voor regenwater. Het geïnfiltreerde water kan hier diep wegzakken, het grondwaterniveau ligt dan ook ver buiten het bereik van de vegetatie. Afhankelijk van allerlei lokale factoren treedt het grondwater op lager gelegen plaatsen uit. Tijdens het transport door de bodem worden ijzer, voedingsstoffen en soms ook kalk opgenomen waardoor kwelwater een ander karakter heeft dan regenwater. Ter plekke van uittredend kwelwater ontstaan vaak bijzondere, natte biotopen. Dat kan een bovenloop van een beek richting de Gelderse Vallei zijn, een kwelmoeras (Anderstein bij Maarn), een gegraven spreng op een landgoed (Heidestein) of het zorgt voor een specifieke flora en fauna in de kwelsloten op de overgang naar het Kromme Rijngebied en de Gelderse vallei.

Gebiedskarakteristiek - Ecologische kernkwaliteiten

De belangrijkste ecologische waarde van de Heuvelrug is, hoewel geregeld doorsneden door wegen, de grote aaneengeslotenheid van de natuur in combinatie met de variatie in bodem- en vochtcondities en biotopen. Het hoogteverschil veroorzaakt een gradiënt van hoog naar laag, van droog naar nat en van voedselarm naar voedselrijk. Het natuurbeleid is dan ook gericht op het versterken van de ecologische samenhang over grote oppervlakten en op het behoud en ontwikkeling van de variatie. Het motto 'Heel de Heuvelrug' is dan ook veelzeggend. Hierna worden de belangrijkste biotopen besproken.

Bos, droge heide en stuifzand

Vanaf de late middeleeuwen tot in de 19e eeuw bestond de Heuvelrug vooral uit uitgestrekte heidevelden en zandverstuivingen. Er was wel bos, maar dat bleef laag doordat het intensief, cyclisch werd beheerd voor brandhout en eikenschorswinning. Dit gebruik resulteerde wel in overleving van vooral autochtone zomer- en wintereikbegroeiing. Hier resteren de waardevolle oude boskernen met hun oorspronkelijk inheemse vegetatie die tot schilderachtige opgaande bossen uitgegroeid zijn. Het zijn belangrijke genenbronnen van waaruit natuurherstel kan plaatsvinden, waardoor ruimte voor uitbreiding gewenst is. Ze bevinden zich vaak tussen de bebossing die vanaf de 19e eeuw geplant is

om de zandverstuivingen te bedwingen en als productiebos dan wel als buitenplaats werd aangelegd. Gestreefd wordt naar een samenhangend bosgebied waarin ook voor grotere bosdieren plaats is. Veel monotoon productiebos is in de laatste 30 jaar veranderd richting natuurlijker bos qua soortensamenstelling, structuur, aandeel dood hout en leeftijdsopbouw.

Het droge bos op de Heuvelrug is nu nog vaak soortenarm. De oude boskernen en de bossen op oude bosbodems kennen een wat soortenrijkere kenmerkende flora met dalkruid en blauwe bosbes. Die is ook zichtbaar op de met doorgesloten hakhout begroeide boswallen, die oude functiescheidingen aangeven en vaak veel ouder zijn dan het aangrenzende bos. Zowel loof- als naaldbossen op iets leemhoudende bodem, daar waar zich dankzij het reliëf geen strooisel ophoopt, kunnen rijk zijn aan paddenstoelen. Omvorming van dichte bossen naar opener bos is zowel bij loof- als naaldbos bevorderlijk gebleken voor de biodiversiteit. Net als het vrijzetten van jeneverbesstruwelen die openheid aanbrengen op de overgang van bos naar stuifzand, zoals bijvoorbeeld in de Korte Duinen is gebeurd. De nog aanwezige stuifzanden kunnen alleen actief stuivend zand houden als ze incidenteel kaal gemaakt worden, zoals in het als aardkundig monument aangewezen gebied de Lange Duinen. Stuifzand vertegenwoordigt een geheel eigen biotoop die specifiek is voor een aantal zeldzame korstmossen en paddenstoelen.

De grote heideterreinen die nog resteren zijn de Leusderheide, het Leersumse Veld en Soesterberg. Daarnaast zijn er nog vele kleine heideterreinen verspreid aanwezig. Voor de instandhouding van heide is actief beheer noodzakelijk. Het ingezette heideherstelbeleid heeft zowel als doel om het areaal heide te vergroten als om de terreinen onderling te verbinden. Veel hiervan is inmiddels gerealiseerd.

Op de Heuvelrug zijn veel maatregelen genomen die de versnippering van natuurlijke leefgebieden moeten tegengaan: vooral de aanleg van ecoducten over autosnelwegen en spoorwegen en veel kleine faunapassages zijn belangrijke stappen in het vormen van ecologische verbindingen. Hierdoor worden de beperkingen in verspreiding van dieren die door (spoor)wegen en bebouwing veroorzaakt wordt, enigszins opgeheven. Grote ecoducten zijn o.a. de Treeker Wissel die de Leusderheide met de recent uitgebreide heide van Den Treek verbindt, het ecoduct Beukbergen en diverse ecoducten over de A12 die hebben geleid tot uitbreiding van het Nationaal Park tot 10.000 ha. Door deze maatregelen neemt het leefgebied voor karakteristieke heidesoorten kwalitatief en in oppervlakte toe, terwijl ze grotere bosdieren meer mogelijkheden voor hun verspreiding bieden. De zandhagedis is een voorbeeld van een karakteristieke soort van droge heide die profiteert van het heideherstel en recentelijk is toegenomen.

Natte heide, nat schraalland en vennen

Op de lagere delen van de Heuvelrug en op delen waar zich slecht doorlatende lagen in de ondergrond bevinden, zijn vennen en natte heideterreinen te vinden. Deze biotopen zijn zeldzaam op de Heuvelrug. Een deel ervan wordt voornamelijk gevoed door regenwater, een deel door lokaal kwelwater terwijl ook de combinatie voorkomt. Al deze varianten hebben een kenmerkende flora en fauna. In de lager gelegen smeltwaterdalen zoals de Laagte van Pijnenburg kan het aandeel kwelwater in sloten en vijvers aanzienlijk zijn en de ontwikkeling van nat schraalland is hier kansrijk. Vanwege de vochtige omstandigheden is deze laagte van belang als natte ecologische verbinding tussen de valleien van de Eem en Vecht.

Grasland en akker

De meeste graslanden liggen vooral in de overgangszone van het droge zand naar de wat vochtiger dekzandgebieden van Eemland, de Gelderse Vallei, het Binnenveld, het Kromme Rijngebied en het Noorderpark. Ze zijn doorgaans niet soortenrijk. Wel bevinden zich zo nu en dan meer soorten in de perceelranden, zoals dauwnetel en reukgras. In tegenstelling tot de graslanden zijn de speciale natuurakkers op de Heuvelrug, met name qua akkerflora, goed. Door dun te zaaien en weinig mest te gebruiken zijn deze graanakkers een belangrijke groeiplaats voor de sterk bedreigde akkerflora geworden. De natuurakkers op het Leersumse Veld en op de Laarsenberg zijn bijzonder vanwege hun grote populatie korensla, een zeldzaam akkerkruid van schrale bodem. De engen van de dorpen langs

de flank van de Heuvelrug zijn vooral kansrijke plekken voor een rijke akkerflora. Diverse natuurakkers zijn te vinden op de enges van Leersum, Elst en Amerongen. In de omgeving van Zeist liggen akkers op klei, die van nationaal belang zijn om hun karakteristieke populaties akkeronkruiden van hakvruchtakkers. Behoud en uitbreiding van al deze akkers is een belangrijk onderdeel van het natuurbeheer op de Heuvelrug.

Droog schraalgrasland is veel zeldzamer dan droge heide en specifiek van belang voor vlindersoorten als de kommavlinder. De voormalige vliegbasis Soesterberg is het grootste droge schraalgrasland van Midden-Nederland met overgangen naar droge heide. Hier heeft onder andere de veldleeuwerik de grootste populatie in de provincie.

Op de noordflank van de Heuvelrug ligt tussen Soest en Amersfoort een oud cultuurlandschap met houtwallen, schaapsdriften en enkele natuurakkers. Midden in het dorp Soest ligt de Soestereng, een gevarieerd complex van akkers met paden erdoor.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van de Utrechtse Heuvelrug zijn: robuuste eenheid, reliëfbeleving en extreme historische gelaagdheid. Op de Utrechtse Heuvelrug zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Beboste toppen, Zuidflank, Achterflank, de Laagten en 't Gooi. Zie het katern Heuvelrug van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/utrechtse-heuvelrug/>

Robuuste eenheid. De kernkwaliteit 'robuuste eenheid' komt vooral tot uitdrukking in het bos als drager van het landschap van de Heuvelrug. Het bos bindt alle deelgebieden van de Heuvelrug met elkaar samen en is overal in meer of mindere mate aanwezig. De beleving heeft verschillende aspecten: vanuit het bos zelf en vanuit open plekken, paden en wegen en vanaf hoge uitkijkpunten. Een bijzonder aspect van deze kernkwaliteit is de beleving van de robuuste eenheid vanuit de omliggende landschappen. De Heuvelrug is vaak markant aan de horizon te zien, omdat ze door het bos en reliëf hoog boven het omliggende landschap uitsteekt.

Reliëfbeleving. De reliëfbeleving als kwaliteit hangt nauw samen met de robuuste eenheid, omdat de Heuvelrug zo hoog boven de omliggende landschappen uitsteekt. Maar de reliëfbeleving is veel meer dan dat, omdat alle ruimtelijke kenmerken erdoor worden beïnvloed. De bosvloer, wegprofielen en open plekken zitten vol microreliëf. Wegen gloeien in de lengte. Langs de randen van de stuwwal krijgt de reliëfbeleving een extra dimensie door de doorzichten naar en panoramische uitzichten over de omliggende landschappen. Deze kwaliteit is het sterkst in de Zuidflank, met zijn steilrand en doelbewust gemaakte zichtrelaties de helling af. Vanaf de Achterflank en de randen van 't Gooi zijn de uitzichten op het lager gelegen ommeland meer geleidelijk. Tot slot is een bijzonder aspect van de reliëfbeleving het vrijwel afwezig zijn van water. In alle landschappen van Utrecht speelt water een belangrijke rol. Maar op de Heuvelrug is het juist droog. Water komt op de hoge delen alleen voor in sporadische, geïsoleerd liggende plassen (vennen, zandwinplassen). Aan de randen wordt het water wat frequenter, in smalle slootjes en watergangen en -partijen van landgoederen. De laagten vormen de enige gebieden met doorgaande watergangen.

Extreme historische gelaagdheid. De gelaagdheid is vooral een verhalende kwaliteit in het landschap. De ruimtelijke kenmerken geven wel een scala aan aanleidingen om de extreme historische gelaagdheid te herkennen. De combinatie van heidevelden, stuifzanden en naaldbossen verwijst direct naar het oude landbouwsysteem en de teloorgang daarvan. De verschillende bossoorten geven hints naar diverse verhalen. Dennenbossen, vooral in combinatie met chalet-architectuur, geven een 'Zwitserse' sfeer, hooggewaardeerd in de negentiende eeuw. Sterrenbossen en landschappelijke parkbossen tonen de aanwezigheid van landgoederen en buitenplaatsen. De omvorming van productiebos naar natuurlijk bos laat een maatschappelijke verandering in natuurbeleving zien. In elk landschap komen bebouwingskernen voor met daarbuiten een meer

losse, veelal agrarische bebouwing. In het geval van de Heuvelrug is de losse bebouwing juist vooral niet agrarisch. Er is een grote hoeveelheid aan statige landhuizen, gedenk-bouwsels, monumentale instituten, villaparken, militaire bouwwerken en campings, veel meer dan in andere Utrechtse landschappen. Al deze bouwwerken verwijzen naar bijzondere kenmerken van de Heuvelrug: de hoge ligging met uitzicht, de ontspanning van bos, de droge zandgrond zonder de ziekteverwekkers van zompige gebieden, de beschikbaarheid van grond omdat het niet erg vruchtbaar is voor landbouw. Ze zijn gerelateerd aan verschillende historische ontwikkelingen en verhalen die allemaal door elkaar heen het landschap van de Heuvelrug hebben beïnvloed.

Ambitie natuur

De natuurambitie voor de Heuvelrug ligt - afgezien van het behoud en de verbetering van de omvang en aaneengeslotenheid – hoofdzakelijk in afwisseling en verdere kwaliteitsverbetering van de verschillende beheertypen. Een belangrijke factor hierin is de tijd: voor bosbegrippen is het bos op de Heuvelrug nog steeds overwegend jong, op de oude boskernen, de met bomen begroeide historische wallenstructuren en oude buitenplaatsbossen met lanen na. Daarnaast heeft het beheer grote invloed in het sturen op ecologische kwaliteit, bijvoorbeeld door omvormen van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijden van Amerikaanse vogelkers, vrijstellen van oude boskernen en natuurgericht beheer. De afwisseling betreft onder andere de verschillende bostypen. Naast inheems (natuur)bos waarin weinig wordt ingegrepen, vertegenwoordigt ook een zeker aandeel uitheems (productie)bos natuurwaarden. Het belangrijkste bostype is dennen-, eiken- en beukenbos. Op enkele plekken wordt droog hakhout in ere gehouden.

De afgelopen tien jaar zijn veel heideterreinen, dankzij het heideherstel, ecologisch met elkaar verbonden en vergroot. Voor diverse kenmerkende heidesoorten is de situatie daardoor verbeterd. Grote omvormingen van bos naar heide zijn niet meer voorzien. Op kleine schaal kan het omvormen van bos naar droge of vochtige heide op geschikte plaatsen bijdragen aan de afwisseling en biodiversiteit van het systeem als geheel. Daarbij kan ook een combinatie met cultuurhistorische of recreatieve doelen of het beperken van het gevaar voor bosbranden aan de orde zijn.

Enkele specifieke typen natuur zijn belangrijke natuurdoelen: de stuifzanden, vennen, vochtige heiden en droge schraalgraslanden. Uiteraard willen we deze behouden en waar mogelijk uitbreiden. In de laagte van Pijnenburg liggen potenties voor natte schraallanden (kleine zeggenmoeras). Op de flanken, met name aan de kant van de Gelderse Vallei, zijn hier en daar gronden begrensd voor de ontwikkeling van natuur, meestal in de groene contour. Daar liggen kansen voor versterking van het natuursysteem van de Heuvelrug. Kruiden- en faunarijke akkers vormen een van de natuurdoelen, met name op de enges van de flankdorpen. Op deze oude akkerlocaties ligt de prioriteit bij de akkerflora (wintergraan), elders, of in combinatie, zijn natuurakkers gewenst voor akkervogels ('s winters overstaand zomergraan). Ook droge schraalgraslanden en houtwallen, houtsingels en lanen versterken het overgangslandschap.

Ambitie landschap

Op de Heuvelrug streven we naar aaneengesloten bos. Hier en daar komen open plekken voor met heide, stuifzand of vennen. Lanen en sterrenbossen zijn bijzondere elementen in dit gebied. De flanken van de Heuvelrug vertonen de kenmerken van de omliggende landschappen. Houtwallen en lanen vinden we op de hogere delen en houtsingels en knotbomen op de lagere delen van de flank. Op de Zuidflank zijn veel buitenplaatsen en landgoederen aanwezig. Hier komen bosjes en bijzondere solitaire bomen voor.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Op de Heuvelrug is slechts een geringe oppervlakte in agrarisch gebruik. Deze agrarische percelen liggen doorgaans in of nabij de EHS. Het accent ligt hier op de droge dooradering. Er zijn veel landschapselementen aanwezig. Door middel van agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan de grote natuurkern van de Heuvelrug worden versterkt voor zowel soorten van de EHS als soorten van het agrarisch gebied. Door een uitgekiend beheer ontstaat een optimaal resultaat via het

combineren van akkers, soortenrijke graslanden en opgaande beplanting. Het netwerk van opgaande beplanting zorgt voor verbinding van het natuurgebied met het omringende agrarisch gebied en met andere natuurgebieden. De nattere kwelzone op de flanken van de Heuvelrug ontwikkelt zich via randenbeheer op de meest geschikte locaties.

Op de (flanken van) Heuvelrug en de laagte van Peijnenburg leven de kamsalamander en een aantal andere amfibieën, waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft voor het behoud. Beheer van bestaande poelen is hiervoor van groot belang. Er kunnen nieuwe poelen ingericht worden op plaatsen waar de grondwaterstand relatief hoog is, zodat ze een groot deel van het jaar water voeren.

We streven naar instandhouding van karakteristieke landschapselementen, waar mogelijk in combinatie met een rand. Op de Heuvelrug streven we naar aaneengesloten bos, afgewisseld met open plekken met heide, stuifzand of vennen. Lanen en sterrenbossen zijn bijzondere elementen in dit gebied.

De flanken van de Heuvelrug vertonen kenmerken van de omliggende landschappen. Vaak zie je houtwallen en lanen op de hogere delen en houtsingels en knotbomen op de lagere delen van de flank. Op de Zuidflank zijn veel buitenplaatsen en landgoederen aanwezig. Hier komen bosjes en bijzondere solitaire bomen voor.

1.2 Uiterwaarden

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

De uiterwaarden vormen samen met de rivier een lint door het landschap, met een aantal parallelle lijnen (de rivier, de zomerkade en de winterdijk). Ze maken deel uit van het rivierenlandschap zoals dat is ontstaan door meandering en sedimentatie van de rivier, waardoor oeverwallen en kommen ontstonden. Later werd de ruimte voor de rivier bedwongen met dijken (12e eeuw) waarna de winterdijk de grens tussen binnen- en buitendijkse gronden vormden en er alleen nog sedimentatie plaatsvindt in de uiterwaarden. De uiterwaarden onderscheiden zich in een winter- en zomerbed, onderling gescheiden door zomerkaden en/of oeverwallen. Ze worden door de klei-afzettingen steeds hoger en de dijken moeten regelmatig worden aangepast aan de verminderde afvoercapaciteit en de toename van de hoeveelheid water ten gevolge van verbeterde drainage van het achterland. Ten behoeve van herstel, onderhoud en ophoging van de winterdijk werd vroeger klei gegraven in een strook langs de dijk. Hierdoor ontstond buitendijks een zone van ondiepe kleiputten.

Sinds de aanleg van de dijken heeft de mens steeds meer invloed op de uiterwaarden gekregen. Na aanleg van de zomerkade werd de uiterwaard in agrarisch gebruik genomen. Vloedbossen maakten plaats voor griend en graslandpercelen. Bij normaal rivierpeil was er extensief agrarisch gebruik. Waar grotere delen afgegraven werden voor kleiwinning ten behoeve van de baksteenindustrie werden de uiterwaarden geëgaliseerd en veel intensiever agrarisch gebruikt. Plaatselijk vond tot op grote diepte zandwinning plaats. Door verdergaande kanalisatie en de aanleg van stuwen (Amerongen en Hagestein) werd het natuurlijk karakter van de rivier sterk beperkt. In de zomer is de afvoer van water door de rivier meestal gering en stroomt de rivier in haar zomerbed. In de winter en het voorjaar kan de afvoer van (smelt-)water zo sterk toenemen dat de rivier buiten haar oevers treedt en het winterbed vult.

Ook bovenstrooms van de stuw van Amerongen is de rivier gestuwd. Het stuwpeil bij normale rivierafvoer is daar 6m + NAP. Voor het stuwpan Hagestein (tussen Amerongen en Hagestein) is dat 3m + NAP. Benedenstrooms de stuw Hagestein staat de rivier onder invloed van de getijdenwerking. Het gemiddelde laagwaterpeil is ca. 0,25m + NAP. Bij vloed is het gemiddelde peil ca. 1,25m + NAP. Bij hoge afvoer (meer dan 4000 m³/sec bij Lobith) wordt, nadat de stuwen bij Driel en Amerongen geopend zijn, de stuw Hagestein geopend, zodat de rivier vrij afstromend wordt.

Het rivierpeil waarbij de uiterwaarden overstromen is voor iedere waard anders en wordt bepaald door het laagste punt in de zomerkade. De afgesloten nevengeulen bevatten bij normale rivierpeilen

veelal regenwater. Na perioden van overstromingen bestaat het oppervlaktewater veelal uit een mengsel van rivierwater en regenwater. De kleiputten langs de winterdijk zijn weliswaar door menselijk ingrijpen ontstaan, maar vormen een abiotisch en ecologisch waardevolle zone. Vaak bevatten ze een combinatie van regenwater en kwelwater, waarbij tijdens een hoge rivierstand ook rivierwater wordt toegevoegd. Door hun verschil in ligging onderscheiden ze zich onderling in een grote diversiteit. In de oostelijk gelegen uiterwaarden bestaat het water deels ook uit kwel vanuit de aangrenzende stuwwal.

Benedenstrooms van de stuw Hagestein staat de rivier onder invloed van het getijde. Door de sterke sedimentatie zijn over een aanzienlijke lengte aanwassen en gorzen gevormd. Gorzen zijn met riet begroeide en nu nog steeds bij hoge vloedstand onderlopende terreinen. De met de rivier in open verbinding staande geulen vallen droog bij eb. Bij vloed wordt in deze getijdenkreeken veel zand afgezet. De aanleg van strekdammen heeft uitbreiding van de uiterwaarden tot gevolg gehad. In het oosten van de Willige Langerakse Waard is de strekdam verbonden met een zandplaat De Bol. Hier is een geul ontstaan die aan één kant is afgesloten, waardoor de werking van het getij merkbaar is geworden. Tegen de zandplaat zijn oeverwal(achtige) afzettingen gevormd. Daar waar het zand niet begroeid is en ten gevolge van de wind verplaatst wordt, is sprake van een rivierduin. In de Honswaard passeert de Nieuwe Hollandse Waterlinie de uiterwaarden met twee karakteristieke en cultuurhistorisch waardevolle fortificaties: Fort Honswijk en Fort Everdingen.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Voor de uiterwaarden zijn de stroomdalflora en de diversiteit aan permanente en semipermanente wateren met hun typische flora en fauna belangrijke waarden. Grote delen van de uiterwaarden hebben een natuurfunctie. Daardoor kan de hele bodemdiversiteit, veroorzaakt door afslag en sedimentatie, goed tot uiting komen in de vegetatie. Op de drogere, meestal zandige, kalkrijke oeverwallen, rivierduinen, kaden en winterdijken komt een bloemrijke stroomdalflora voor die heel specifiek is voor de uiterwaarden. Het zijn de vegetaties die af en toe overstroming goed kunnen gebruiken vanwege het verrijkende effect, maar niet tegen al te veelvuldige overstromingen kunnen. Goed ontwikkelde stroomdalvegetaties zijn vooral te vinden in de Amerongse Bovenpolder-West, de Honswijkerwaard, Dertienmorgenwaard, Vogelenzangsewaard en Willige Langerakse Waard, De Bol en op de zuidoever in de Middelwaard en de Mijnsheerenwaarden op dijken en kades.

De Bol dat als rivierduin aangewezen is als aardkundig monument is samen met Willige Langerakse Waard N2000-gebied en onder andere aangewezen vanwege de aanwezigheid van kamsalamanders in de putten. Ook een groot deel van de oostelijk gelegen uiterwaarden is Natura 2000-gebied. Dit is aangewezen vanwege de aanwezigheid van karakteristieke oevervegetaties, stroomdalflora, kenmerkende graslanden en een aantal karakteristieke soorten. Ook de aanwezigheid van overwinterende watervogels en ganzen wordt hier veiliggesteld.

Het stroomdal-graslandreservaat Amerongse Bovenpolder-West is het grootste van het Nederlands uiterwaarden-gebied en behoort hier o.a. toe. Op diverse plaatsen in de uiterwaarden komen kenmerkende meidoornstruwelen, heggen en knotwilgenrijen in de uiterwaarden voor. Eveneens in de Amerongse Bovenpolder-West bevindt zich in het oude meidoornheggencomplex een populatie van de zeldzame schijnkoraalmeidoorn. De door natuurontwikkeling toenemende ruigtenatuur is geschikt voor de kwartelkoning. In de Amerongse Bovenpolder-Oost is door afgraven een kleimoeras ontstaan met daarin landtongen met wilgenstruweel en ruig rietland. Zowel pioniersoorten als vogels van ruiger rietland en struweel zijn hier toegenomen.

Vochtige ooibossen komt als bostype verspreid en gefragmenteerd voor met doorgaans een beperkte leeftijd, o.a. in de Blauwe Kamer. Vandaar dat de goed ontwikkelde zachthoutooibossen, van grote betekenis zijn. Het gaat daarbij doorgaans om een mozaïek van opgaand bos, verjongend bos, open plekken, water, struweel en ruigten. De knaagactiviteiten van de bever en de dynamiek van de rivier versterken de variatie in structuur. De aalscholver broedt in het rivierengebied in deze

bossen. Als vuistregel geldt een maximale afstand van ca 10 km tussen de boscomplexen. Daarnaast zijn enkele grotere boskernen, in combinatie met moeras, ruigte en plas dras gewenst.

Hardhout ooibossen komen, gefragmenteerd op de hoogste plekken langs de rivieren voor met name op hoge zandige oeverwallen en op overgangen naar hogere gronden, o.a. bij de Blauwe Kamer. De staat van instandhouding van dit bostype is slecht. Er geldt voor dit habitatype dan ook, net als voor het Essen iepenbos, een doelstelling voor uitbreiding van de oppervlakte en voor kwaliteitsverbetering.

De Blauwe Kamer is een breed uiterwaardengebied dat afgevlakt is door klei- en zandwinning en waar drie grote plassen zijn ontstaan. Het gebied werd na de winning weer in gebruik genomen als landbouwgrond. Na de herinrichting door Het Utrechts Landschap in 1984, waarbij een nevengeul in open verbinding met de rivier werd aangelegd, is de afwisseling in vegetatietypen, plantensoorten en structuur toegenomen. Onder invloed van begrazing en de dynamiek van de rivier is een mozaïek van vegetatietypen ontstaan, rijk aan overgangen.

In de natte milieus zoals kleiputten, oude rivierarmen en overstromingspoeltjes komen verschillende typen water- en moerasvegetaties voor. Zo'n kleiput kan geel zien van het groot blaasjeskruid vanwege de kwel die in de kleiput uitkomt. Hier, evenals in diverse poelen, komen kamsalamanders voor. De plasjes die buiten de zomerkade liggen en die alleen bij hoog water bevatten, vallen op door het slijkgroen. Ook is er een enkel nat schraalland op klei met zeldzame soorten als addertong. Langs de rivieroever komt een vochtige ruigtevegetatie voor met o.a. herts-munt. Benedenstrooms van stuw Hagestein, waar zich het getijdenverschil manifesteert, wordt de oevervegetatie uitbundiger. Een aantal soorten is gebonden aan het zoetwatergetijdengebied, zoals de zeldzame driekantige bies en spindotterbloem die een enkele, in open verbinding met de rivier staande, oude rivierarm bevolkt. De Willige Langerakse Waard bestaat voor een groot deel uit rietgorzen en dotterbloemhooilanden. Grote aantallen vogels bezoeken de uiterwaarden om te foerageren. In het najaar en in de winter zijn het met name de ganzen, eenden en meerkoeten die de uiterwaarden bevolken. In het voorjaar zijn het vooral steltlopers die in grote aantallen op de plas-drassituatie afkomen. Er komen zeven soorten amfibieën in de uiterwaarden voor. Vooral de kleiputten langs de winterdijk vormen belangrijke voortplantingsplaatsen voor amfibieën.

De ecopassage bij de Plantage Willem III is van belang als verbinding tussen de uiterwaarden en de Heuvelrug.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn: schaalcontrast van zeer open naar besloten, samenhangend stelsel van rivier – uiterwaard - oeverwal – kom, samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier en de Kromme Rijn als vesting en vestiging. In het Rivierengebied zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Flank, Langbroek, Kromme Rijn, Schalkwijk en Nederrijn/Lek.

Ook de Lekzone van het Groene Hart behoort tot de uiterwaarden. Zie de katernen Rivierengebied en Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/rivierengebied/> en <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>.

Schaalcontrast van zeer open naar besloten. Het gebied kent een opeenvolging van verschillende langgerekte parallelle landschappen, zogenoemde lineaire landschappen. Deze verschillen onderling sterk in de mate van openheid. De uiterwaarden zijn samen met de kommen het meest open. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug, de Langbroekerwetering en het Kromme Rijngebied vormen halfopen landschappen. De beboste Utrechtse Heuvelrug is het meest besloten landschapstype. Het is vooral van belang om deze verschillende vormen van openheid te behouden en te versterken.

Samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal – kom. De dynamische geschiedenis van de Rijn is af te lezen aan de huidige loop van Nederrijn, Lek en Kromme Rijn, aan de oeverwallen ter plaatse van oude rivierlopen en aan de kommen, die zijn ontstaan in oude overstromingsvlakten. De zichtbaarheid wordt versterkt door de onderling variërende hoogteligging en het bijbehorende grondgebruik. Binnendijks langs de Nederrijn en de Lekdijk ligt bebouwing en beplanting. De uiterwaarden hebben een multifunctioneel karakter; naast natuur, landbouw en extensieve recreatie zien we specifieke functies (veerstoep, kleiwinning, steenfabriek e.d.).

Samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier. De gebiedsopbouw is ontstaan in de ijstijd en na die tijd door de inwerking van de Rijn. Bij Rhenen is hierdoor een scherp contrast ontstaan tussen de stuwwal en de laaggelegen, open rivierloop. Meer naar het westen bestaat de overgang uit een steilrand en een kampengebied op de flank van de Utrechtse Heuvelrug. De rivier loopt naar het westen toe tussen steeds smaller wordende uiterwaarden.

De Kromme Rijn als vesting en vestiging. De Kromme Rijn is al eeuwen een gebied van verdedigen en vestigen. In de Romeinse tijd als onderdeel van de Limes en in de middeleeuwen als transportroute tussen Utrecht en Dorestad, waarlangs de dorpen zijn ontstaan. Het gebied kenmerkt zich door zeer hoge archeologische waarden. Belangrijk is hierbij de samenhang tussen de verschillende cultuurhistorische elementen en structuren. De rivier had ook een plaats in het defensiemechanisme van de nabijgelegen Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hierbij werden de laaggelegen gebieden voor inundatie benut en werden op de hogere delen de extra versterkingen (forten) gebouwd.

Ambitie natuur

De uiterwaarden behoren grotendeels tot de EHS (NNN). In combinatie met het project Ruimte voor de Rivier en Ruimte voor de Lek zijn veel landbouwgronden verworven voor natuurontwikkeling. Sinds de herijking van de EHS (NNN) in 2012 zijn alleen ten oosten van Wijk bij Duurstede en bij Nieuwegein en Vianen nog gronden begrensd als te ontwikkelen natuur in de EHS (NNN) (“nieuwe natuur”). De overige te ontwikkelen natuur ligt nu in de groene contour. Voor de inrichting van de Natura 2000-gebieden zijn doelstellingen ten aanzien van behoud en beheer voor karakteristieke soorten en habitattypen een gegeven.

De variatie in omstandigheden (bodem, overstromingsduur, sedimentatie, ingrepen in het verleden, beheer) biedt ruimte voor een complex aan natuurdoelen. Juist deze ruimtelijke en temporele variatie zorgt voor de grote biodiversiteit in de uiterwaarden. Een doel met hoge prioriteit zijn de droge schraallanden, stroomdalflora en glanshaverhooilanden (stroomdalgraslanden) die zo karakteristiek zijn langs de rivieren. In de lagere delen kunnen vochtige hooilanden en moeras worden ontwikkeld en op de periodiek droogvallende oevers van het water ontstaan interessante pioniervegetaties. Dit wordt afgewisseld met rivier- en beekbegeleidend bos. Op een enkele plek vormt een kruiden- en faunarijke akker een goede aanvulling.

In het kader van het tegengaan van doorstromingsweerstand is het belangrijk oog te hebben voor het behoud van de drogere delen van de uiterwaard waar de stroomdalflora zich gevestigd heeft. De ambitie voor de uiterwaarden is juist die zeldzame en kenmerkende natuurelementen van het rivierengebied te versterken.

De dijken vormen een enorme oppervlakte grasland met goede potenties voor soortenrijk kruiden- en faunarijk grasland of glanshaverhooiland, mits goed beheerd. In verband met het op stapel staande deltaplan voor de dijken is het van belang de huidige hotspots aan dijkflora te benutten voor herstel van die flora op de te vernieuwen dijkdelen.

Ambitie landschap

Binnen de winterdijken zijn de uiterwaarden open en komt er met name natuurlijke, riviergebonden beplanting voor. Maximaal 5% van een uiterwaard is beplant; analoog aan de eisen van

Rijkswaterstaat (RWS). Hier zien we knotbomen, ooibossen, heggen en/of struwelen en op bijzondere plekken (veerhuis, steenfabrieken e.d. op een terp) staan vaak solitaire bomen. Aan de andere van de winterdijk liggen beplante boerenerven.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De uiterwaarden zijn grotendeels begrensd als natuurgebied. Hieraan grenzen stukken groene contour, die via agrarisch natuurbeheer kunnen worden ontwikkeld tot waardevolle stroomdalgraslanden. Langs kwel sloten zorgen graslandranden en slootkanten voor een soortenrijke begroeiing met bijzondere plantensoorten. Deze zijn aantrekkelijk voor allerlei insecten en voor internationale soorten zoals de heikikker. Op geschikte locaties kunnen poelen gegraven worden om meer leefgebied voor de kamsalamander en andere amfibieën te creëren.

Binnen de winterdijken zijn de uiterwaarden open en komt er met name natuurlijke riviergebonden beplanting voor. Maximaal 5% van een uiterwaard is beplant; analoog aan de eisen van RWS. Hier zien we knotbomen, ooibossen, heggen of struwelen en hier en daar een bijzondere solitaire boom.

1.3 De Venen

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Deelgebied De Venen, genoemd naar het grote veengebied dat van de Heuvelrug doorliep tot aan de duinen, bevat nog maar plaatselijk een veenpakket. Op de plaats van het enorme hoogveenkussen ligt nu een waterrijk veenontginningslandschap met diepe droogmakerijen. Vanuit het regenwatergevoede hoogveen stroomde het overvloedige water radiaal alle kanten op naar de lager gelegen delen. Het water kwam terecht in de veenrivierviertjes de Kromme Mijdrecht, Amstel, Waver, Winkel, Angstel en Aa die nu met hun oeverwallen ver boven het veenontginningslandschap uitsteken. Het radiale patroon werd in de veenontginningsfase nog versterkt doordat vanaf de 11e eeuw loodrecht vanaf de kleiige oevers van de rondlopende veenrivierviertjes sloten naar het centrum van het gebied gegraven werden, om zo het gebied geschikt te maken voor landbouw. In de 17e eeuw kwamen daar de vaarten om turf af te voeren bij, toen de vraag naar brandstof aanzienlijk toenam. Rondom het 'ronde' hoogveenkussen was in de lager gelegen delen laagveen gevormd, gevoed door schoon grondwater. Ook dit veen was heel geschikt om op te stoken en werd afgegraven. Dat was veel minder het geval met het door klei en rivierafzettingen verontreinigde laagveen langs de Kromme Mijdrecht; reden waarom de 'bovenlanden' niet afgegraven werden. In grote delen van het gebied werd het bruikbare veen zover afgegraven dat grote plassen ontstonden waarvan nu o.a. de Vinkeveense Plassen resteren. Een deel daarvan is in de 19e eeuw drooggelegd, wat nu de droogmakerijen rond Mijdrecht zijn. Hier is de oude zeebodem van voor de tijd van het veen weer te voorschijn gekomen met krekens en kreekruigen. Een ander overblijfsel uit de zeeperiode is de brakke kwel in dit gebied.

De vervening van het Natura 2000-gebied Botshol startte tegen het einde van de 18e eeuw en vond grotendeel in de eerste helft van de 19e eeuw plaats. Het deel langs de Oude Waver bestaat uit onbruikbaar riet- en bosveen en bleef agrarisch in gebruik. Waar wel verveend is bleek het veen van slechte kwaliteit. Dit verveende deel is inmiddels weer verland waarbij in de petgaten kraggen met moerasnatuur gevormd zijn. In een klein deel van het gebied zijn de legakkers weggeslagen en liggen nu de veenplassen de Kleine en de Grote Wije. Doordat het natuurgebied Botshol direct grenst aan de in 1876 drooggelegde Polder Groot Mijdrecht, met een waterpeilverschil van meer dan 4 m, verliest het natuurgebied continu water aan de droogmakerij. Dit waterverlies wordt gecompenseerd door inlaat van het zwak brakke, maar wel gedefosfateerde water uit de Oude Waver, waardoor in Botshol het al meer dan een eeuw bestaande zwak brakke karakter stand houdt.

In de Vinkeveense plassen, waar de turfwinning pas aan het einde van de 19e eeuw plaatsvond, is nog een deel van het landschap van de turfwinning zichtbaar, met name in de Zuidplas. Hier zijn de legakkers nog aanwezig waarop het veen dat met de baggerbeugel uit de petgaten opgehaald werd te drogen gelegd werd. Door het steeds breder maken van de petgaten verdwenen er geleidelijk steeds meer legakkers en ontstond een plas.

Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, niet in het minst vanwege de bodemdaling die er door ontwatering veroorzaakt wordt. Afremmen van de bodemdaling en de realisatie van een duurzaam watersysteem zijn belangrijke opgaven voor het gebied.

De Stelling van Amsterdam loopt dwars door De Venen. De forten Botshol en Waver-Amstel zijn nooit afgebouwd, het is gebleven bij een aardwerk met omgrachting.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De ecologische kernkwaliteiten worden sterk bepaald door de aanwezigheid van het veen. Waar nog onvergraven veen resteert is dat laagveenmoerasnatuur. In de diep uitgegraven veenplassen is dat water- en moerasnatuur en in de polders met natuurlijk polderpeil zijn weidevogels de kernkwaliteit. Het Natura 2000-gebied Botshol is zo'n mislukte veenaafgraving die zich ontwikkeld heeft tot een bijzonder natuurgebied van Europees belang. Het is een gevarieerd natuurgebied waar diverse successiestadia van de laagveenverlanding aanwezig zijn: veenmosrietlanden, galigaanmoerassen en hoogveenbossen in mozaïek met gemeenschappen van open water. In het water van de veensloten

en de laagveenplassen de Kleine en de Grote Wije komen veel kranswieren, groot nimfkruid en groot blaasjeskruid voor. In de veenmosrietlanden groeit tussen het riet de welriekende nachtorchis, kamvaren en moerasviooltje en nog veel meer kenmerkende veenmoerasflora. Het herstelplan dat in uitvoering is, streeft ernaar om ook weer jongere verlandingsstadia in het gebied zoals trilveen tot ontwikkeling te laten komen door het graven van nieuwe petgaten en het plaggen van de oude kraggen. Dit gevarieerde landschap vormt het leefgebied voor een groot aantal dieren en planten, waarvan vele typerend zijn voor het laagveengebied. Enkele vogelsoorten die hier broeden zijn snor, lepelaar, grote karekiet, bruine kiekendief en krooneend.

De waterkwaliteit van de aangrenzende door vervening ontstane Vinkeveense Plassen is sterk vooruitgegaan sinds de dorpen Vinkeveen en Wilnis vanaf 1979 niet meer hun afvalwater ongezuiverd lozen op de plassen. Met name in de Noordplas is dat te merken aan de sterke toename van kranswieren, fonteinkruiden en twee zeldzame licht brakwatersoorten: gesteelde zannichellia en snavelruppia. Ook de macrofauna neemt toe in soortenrijkdom.

In De Venen zijn de graslanden van diverse polders met aangepast peilbeheer goede weidevogelgebieden. Weidevogels als grutto, tureluur en zomertaling broeden in de polders Nellestein, Blokland, in delen van polder Groot Wilnis-Vinkeveen en in het gebied Demmerik-Donkereind-Gagel. Plaatselijk komen broedkolonies van visdiefje en zwarte stern voor. In ondiepe sloten met een goede visstand langs de Kromme Mijdrecht foerageren regelmatig lepelaars. In Waverveen is recent natte natuur ontwikkeld die veel water- en weidevogels aantrekt en een belangrijke onderdeel is in een ecologische verbindingszone die de natte laagveengebieden met elkaar verbindt.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In De Venen liggen een droogmakerij en opstreckende verkavelingen. Door het gebied loopt ook een deel van de Stelling van Amsterdam met de hoofdweerstandslin, fort en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie de katernen Groene Hart en Waterlinies van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen:

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/> en <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies>.

Landschappelijke diversiteit. Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die mede bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende deelgebieden spreken tot de verbeelding. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.).

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels, veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviërtjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid. Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en bouselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote

delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen. Aan de noordkant van de Venen zijn de open gebieden door de Stelling van Amsterdam bestempeld als inundatiegebieden.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Ambitie natuur

In De Venen komt de natuur van de Nederlandse delta in vele vormen voor. Deels gaat het om natuurwaarden die internationaal bijzonder zijn. Het doel is deze natuur in al zijn diversiteit kwalitatief en kwantitatief te verbeteren en het hele palet van kenmerkende typen natuur en bijbehorende planten- en diersoorten van het laagland een plek te geven. Daarnaast is de natuur in De Venen een schakel in de zone van natte natuurgebieden tussen de Nieuwkoopse Plassen in Zuid-Holland en het Vechtplassengebied in Noord-Holland en Utrecht.

Er zijn inmiddels voor de meeste gebieden in De Venen inrichtingsplannen gemaakt die invulling geven aan de natuurdoelen. Een goed doordacht plan is noodzakelijk vanwege de vele randvoorwaarden die aan het functioneren van het systeem zijn verbonden, zoals de vereiste afmetingen van natuurgebieden (bijvoorbeeld grote rustige en waterrijke moerassen voor grondbroedende moerasvogels), de vereiste voedselrijkdom van de bodem (bijvoorbeeld zeer lage fosfaatgehalten voor natte schraallanden) en de vereiste vochtigheid van de bodem (hoge grondwaterstanden voor weidevogels). Ook het draagvlak in de streek speelt hierbij uiteraard een rol.

Voor het Natura 2000-gebied Botshol is de ambitie om te komen tot een evenwichtig ecologisch systeem waarin alle stadia van de laagveenverlanding een plek kunnen vinden. Het betreft kranwierwater, trilveen, veenmosrietland en moerasbos, eventueel kunnen ook de moerasheide en blauwgraslanden zich herstellen. Hiervoor is zowel de waterkwaliteit als een natuurlijker peilbeheer essentieel. In het kader van de aanpak stikstof wordt kwaliteitsverbetering van de veenmosrietlanden en de watervegetaties gerealiseerd door intensivering van het beheer. Ten noorden en oosten van het natuurgebied (polder Nellestein) zijn recent gronden geruild. Hierdoor wordt de natuur in Botshol versterkt, zowel in hydrologisch opzicht, als wat betreft de oppervlakte natuur (vochtig hooiland, mede met het oog op weidevogels).

In het aangrenzende Groot Mijdrecht Noordoost zijn inspanningen gericht op moerasnatuur voor vogels. In Waverhoek is daarvan al een deel gerealiseerd. Er worden nog drie blokken ingericht voor dergelijke natuur. De overige delen van Groot Mijdrecht Noordoost worden ontwikkeld tot vochtig hooiland en vochtig kruiden- en faunairijk grasland dat het moeras in ecologisch opzicht ondersteunt. Ten zuiden van Groot Mijdrecht Noordoost ligt Marickenland. Hier variëren de natuurdoelen van moeras (rietland) tot nat schraalland en vochtige hooilanden. Het is een schakel in de verbinding voor moerasnatuur waarbij ook ontsnipperingsmaatregelen voor de otter genomen worden.

In de bestaande en nog te ontwikkelen natuurgebieden in de Bovenlanden en langs de Kromme Mijdrecht worden botanische doelen (nat schraalland en vochtig hooiland) gecombineerd met behoud en versterking van de weidevogels (vochtig weidevogelgrasland) en de natuur- en waterkwaliteit van de sloten in het agrarische gebied. Mede in verband met de behoefte om dergelijke graslanden periodiek te inunderen is verbetering van de waterkwaliteit erg belangrijk.

De oostkant van de Bovenlanden is onderdeel van de ecologische verbinding voor moerasnatuur, die verder via Marickenland onderlangs de Vinkeveense Plassen richting de nieuwe faunapassage onder de A2 naar de Vechtplassen gaat. Rietlanden, plas-dras zones en andere vormen van moeras moeten deze verbinding vorm geven.

Groot Wilnis – Vinkeveen ligt in een weidevogelkerngebied. Hier worden de botanische natuurdoelen (nat schraalland en vochtig hooiland) gecombineerd met vochtige weidevogelgraslanden en stukjes

moeras. In de Vinkeveense Plassen moet verbetering van de waterkwaliteit leiden tot kranswierwater. Tussen de Bovenlanden en Groot Wilnis – Vinkeveen ligt het gebied de Sniep, dat grenst aan een van de laatste blauwgraslandrestanten in het veenweidegebied: Armenland Ruwiel (deelgebied Midden West). Hier is inmiddels een begin gemaakt met de uitbreiding van nat schraalland. Hier ligt een draslandverbinding, waarmee polderreservaat Kockengen, de Bovenlanden, Demmerik en De Botshol met elkaar verbonden worden. Het gebied fungeert ook als schoonwatertoevoer voor bevoeiingswater voor Armenland Ruwiel.

In de bovengenoemde gebieden is het bij plasdraspercelen voor de weidevogels van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen. Met name, omdat de aquatische ecologie de laatste jaren duidelijk is verbeterd.

Ambitie landschap

De droogmakerij moet met haar orthogonale wegenstructuur met opgekroonde bomenrijen herkenbaar blijven. Het zicht van dijk tot dijk blijft in stand. Natuurontwikkeling mag niet tot verdichting leiden en geen autonome lijnen vormen, maar neemt kavelgrenzen als basis. Verder zien we hier opstreckende verkaveling vanuit een ontginningsbasis, vaak een bebouwingslint, met achter- en zijkaden. De door turfwinning ontstane patronen van petgaten en legakkers en plassen willen we behouden. De legakkers zijn vaak door natuurlijke beplanting en bebouwing verdichte gebieden.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het landelijk gebied van De Venen is voor een groot deel in agrarisch gebruik. Er zijn veel kansen om natuurresultaat te behalen via agrarisch natuurbeheer. In de eerste plaats is er nog veel weidevogelgebied zoals grote delen van Groot-Mijdrecht, de omgeving van Demmerik, en het gebied ten noorden van Botshol. Het agrarisch gebied sluit gedeeltelijk aan op weidevogelreservaten in de EHS (NNN), waarvan Demmerik de belangrijkste is. Wij willen de meest geschikte gebieden voor weidevogelbeheer verbeteren. De collectieven ontwikkelen hier samenhangende beheeremozaïeken die de weidevogelstand versterken.

Sommige weidevogelgebieden overschrijden de provinciegrens. Hier zorgen de collectieven voor een goede afstemming met de buurprovincies.

In de tweede plaats zijn er op een aantal locaties nog kruidenrijke perceelsranden en slootkanten aanwezig. In de EHS (NNN) en de groene contour kunnen op geschikte locaties soortenrijke graslanden en graslandranden worden behouden en ontwikkeld. Ook buiten de EHS (NNN) / groene contour is op een aantal plaatsen randenbeheer mogelijk. De collectieven beperken dit beheer tot de meest soortenrijke en kansrijke locaties voor de internationale soorten en biodiversiteit.

Behalve voor de weidevogels is het veenweidegebied belangrijk voor een aantal andere internationaal bedreigde soorten. Zo leeft hier nog op veel plaatsen de zwarte stern. Hiervan is het niet mogelijk het behoud alleen in natuurgebieden te realiseren. Het in Utrecht ontwikkelde maatwerkpakket 'zwarte stern', is al enkele jaren een succes en wordt voortgezet.

Op een beperkt aantal locaties groeit de waterplant krabbenscheer. De bedreigde libellensoort groene glazenmaker is afhankelijk van krabbenscheer voor het afzetten van eitjes. Collectieven streven naar uitbreiding van deze soorten, onder andere door met het de waterschappen afspraken te maken over behoud en herstel. Voor de zwarte stern, purperreiger en groene glazenmaker is behoud van kruidenrijke, structuurrijke oevers en graslandranden noodzakelijk en hiervan profiteren ook de rugstreeppad en de heikikker. Bij plasdraspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen.

Voor veel van de genoemde internationale soorten is het essentieel dat er een combinatie wordt gemaakt met watermaatregelen, die gericht zijn op schone en natuurvriendelijk beheerde watergangen. Ook inrichting van nieuwe natuurvriendelijke oevers is een gewenste maatregel, onder andere als foerageergebied voor de purperreiger.

De doelen voor droge dooradering zijn beperkt. Het gebied is zeer open en dat is ook een kwaliteit van het gebied. Karakteristieke landschapselementen zijn knotbomen, bomenrijen (langs wegen) en beplante dijken en kaden. In de open veen gebieden zien we enkele pestbosjes. Deze elementen willen we behouden, in goede samenhang met andere natuurdoelen.

1.4 Bloklandpolder

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Deelgebied Bloklandpolder is een langgerekte polder ten westen van Polder Groot-Mijdrecht. Aangezien het een geringe oppervlakte heeft wordt dit gebied hier slechts kort besproken. De Bloklandpolder ligt ten westen van de Kromme Mijdrecht en is een polder met onvergraven veen, waardoor het ook aardkundig van belang is. De polder heeft een open karakter, dat (zeer) rijk is aan (brede) sloten. Het is dooraderd met kleinschalige moeraselementen. Centraal in het gebied ligt het natuurreserveaat 'de Hoef'. Het ligt slechts enkele kilometers ten noorden van Natura 2000-gebied de Nieuwkoopse plassen.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De ecologische kwaliteiten worden sterk bepaald door het open karakter en de aanwezigheid van het onvergraven veen. Door de vochtige grond en het open karakter is het een goed weidevogelgebied. Lokaal komen ook bijzondere vegetaties voor, zowel die van schraalland als die van heldere wateren. Daarnaast is het een belangrijk gebied voor foeragerende watervogels, zoals lepelaar, purperreiger en verschillende soorten eenden.

Gebiedskarakteristiek – Landschap en landschappelijke diversiteit

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Zie de katernen Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>.

Ambitie natuur

Centraal ligt het natuurgebied 'De Hoef' met een weidevogelstelling en botanische kwaliteiten. Daarom heen ligt een zone groene contour waar het mogelijk is om natuur te realiseren met een gelijkwaardige kwaliteit.

Ambitie landschap

De ambitie voor landschap betreffen (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In dit gebied zijn de doelen voor natte dooradering en (gedeeltelijke en in aansluiting met het gebied in Zuid-Holland) weidevogels het meest belangrijk. Hier zorgen de collectieven binnen de deelgebieden voor goed ontwikkelde beheeremozaïeken.

1.5 Eemland

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Een moerassige laagte ontwikkelt zich na de ijstijden in het driehoekige dal, dat hier tussen de stuwwallen Veluwe en Utrechtse Heuvelrug gevormd is. Geleidelijk aan ontstaat er een veenvlakte waardoor de rivier de Eem water vanuit de hoger gelegen delen en de Gelderse Vallei afvoert. Deze veenvlakte strekte zich ook uit over het gebied van de Zuiderzee. Na een aantal grote doorbraken van de zee in de 12e eeuw werd een deel van het veen weggeslagen, wat tevens de afvoer van de Eem verbeterde. Hiermee kwam ook de ontginning van Eemland op gang, waarbij de Eem de ontginningsas werd van waaruit ontgonnen werd. Langs de Zuiderzee werd een zeedijk en langs de Eemdelta werden rivierdijken aangelegd, maar nog tot in de 20e eeuw stonden de Maatpolder en de Polders te Veld iedere winter plasdras en met stormvloed liepen ook de andere Eempolders geregeld onder met zout water. De jonge zeeklei die vanaf de 12e tot in de 20e eeuw in deze Eemmonding, de huidige Maatpolder, is afgezet is evenals de vele wielen langs de Zomerdijk en de Eemdijk van aardkundige waarde. Ze getuigen van de vele inundaties en dat is de reden waarom de wielen langs Zomerdijk in de Noordpolder te Veld als aardkundig monument zijn aangewezen. Ook de verschillen in plantengroei zijn nog uit het verschil in overstromingsintensiteit te herleiden: zeeklei werd afgezet in de lage delen van Eemland, rivierklei langs de Eem en een deel behield de veenbodem met op veel plaatsen een dun kleidek. Abiotisch ontstond zo in dit vlakke gebied meer diversiteit. Langgerekte zandopduikingen bevinden zich aan de randen van het gebied in de overgang naar de aangrenzende dekzanden. Dit overgangsgebied wordt gekenmerkt door een gradiënt van voedselarm naar voedselrijk, met plaatselijk uittredend grondwater in de sloten. Het Eemmeer ontstond in 1968 toen in het verzoete IJsselmeer de polder Zuidelijk Flevoland werd drooggelegd. Het Eemmeer ontvangt vooral water uit de Gelderse Vallei, via de Eem en een kleiner deel vanuit de Veluwerandmeren.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Eemland is dankzij zijn natte ontstaansgeschiedenis nu een belangrijk weidevogelgebied. De grote oppervlakte aan weidevogellandschap is hier succesvol dankzij maatwerk in het beheer. In het natuurreservaat Noordpolder te Veld zijn een hoog winterpeil en lager zomerpeil, afgevlakte brede oevers die lang blank staan, maatwerk in de peilvakken en een uitgekiend maaibeheer, waarbij voldoende schuilmogelijkheid voor jongen overblijft, de succesfactoren die hier tot een positief broedsucces leiden. O.a. meer dan 100 grutto-territoria en zeker 10 kempfaanbroedsels zijn het resultaat hiervan. 's Winters overwinteren in de polders veel kleine zwanen, die hier voldoende ruimte hebben en in het aangrenzende Gooi- en Eemmeer foerageren op de fonteinkruidenvelden. Deze meren zijn Vogelrichtlijngebied en als broed- en foerageerbiotoop ook van belang voor tal van andere watervogels. De oeverzone met overjarig rietland is een broedbiotoop voor diverse moerasvogels en de combinatie met het meer is van belang als broed- en foerageerbiotoop voor het visdiefje. Andere natte natuurgebieden zijn de 'uiterwaardgraslanden' en rietlanden langs de Eem, de wielen langs de dijken met moerasoevers en het broekbos de Valse Bosjes, een kwelgevoed broekbos omgeven door vochtige graslanden en sloten in de Noordpolder te Veld. Ook in de Maatpolder zorgt het kwelwater in de sloten voor kwelkarakteristieke watervegetaties. In sommige delen van de Eempolder komen de grote modderkruiper en de poelkikker in de watergangen voor. Dichter bij de Eem zijn langs en in sloten relictten van de zoutflora te vinden, zoals de zilte greppelrus en de zilte waterranonkel. De Eem zelf is een verbindingroute vanuit de Vallei naar het Eemmeer, zowel voor aquatisch als terrestrisch levende dieren. Behalve de rivier met moerassige oevers betreft deze zone vochtige uiterwaardgraslanden en bosjes en wordt begeleid door dijken met stroomdalflora. Op een aantal plaatsen zijn de oeverbeschoeiingen geschikt gemaakt om dieren te laten passeren en paaigelegenheden voor vissen te bieden. Bij Amersfoort sluit deze verbindingzone aan op de verbindingzone langs het Valleikanaal, die ook het stedelijk gebied van Amersfoort passeert.

In het Eemmeer zijn, na een periode met weinig waterplanten (veroorzaakt door eutrofiëring en daarmee een slecht doorzicht), de waterplanten sinds de jaren tachtig weer wat toegenomen. Dit kan nog een stuk verbeteren, wanneer de afname van nutriëntenaanvoer via de Eem doorzet. Een bijzondere kwelsituatie bevindt zich zuidelijker, onderlangs de Heuvelrug in de polder Middelwijk tussen Soest en de Eem, waar de zeldzame klimopwaterranonkel in de slootjes groeit en ook zeldzame waterkevers van kwelsloten en beken voorkomen.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het landschap Eemland zijn de extreme openheid, de slagenverkaveling, het veenweidekarakter, de historie van de Zuiderzee, de Grebbelinie en de overgangsgebieden (kleinschalig landschap op de overgang naar de Heuvelrug). In Eemland zijn drie deelgebieden te onderscheiden: Eempolder, Eemzone en Overgang.

Zie katern Eemland van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/arkemheen-eemland/>

Extreme openheid, slagenverkaveling en veenweidekarakter. De eerste drie kernkwaliteiten zijn nauw met elkaar verweven. Gezamenlijk zijn ze concreet in het gebied te beleven door de volgende kenmerken:

- Het vlakke grasland tot aan de horizon is de drager van dit Nationale Landschap. Er zijn vrijwel geen opgaande elementen; alleen de boerenerven vormen groene eilanden in het gebied;
- In Eemland krijgt het grastapijt richting en textuur door de lange rechte lijnen van wegen, sloten en kavels en verschillen in beheer per kavel. Lage grasdijken en natuurvriendelijke oevers nuanceren het vlak;
- De openheid wordt scherp afgebakend door duidelijk gedefinieerde randen aan de horizon. Randen hebben een verschillend karakter en markeren de overgang tussen de openheid en de meer besloten landschappen en bebouwde gebieden.

Historie van de Zuiderzee en Grebbelinie. De vierde en vijfde kernkwaliteit duiden vooral op de geschiedenis van Eemland. In het landschap zijn allerlei elementen aanwezig die hieraan herinneren. De dijkdoorbraken (waaier of wielen genoemd) langs de Eemdijk en de vissershaven van Spakenburg zijn directe verwijzingen naar de voormalige Zuiderzee. De grondlichamen bij Krachtwijk verwijst naar de geschiedenis van de Grebbelinie.

Overgangsgebieden. De zesde kernkwaliteit, de overgangsgebieden, vormen de overgang van de hoger gelegen delen van de Utrechtse Heuvelrug en Gelderse Vallei. In deze halfopen landschapszones liggen de meeste erven en vormen kavelbeplantingen de perceelgrenzen. De beplanting geleidt het zicht en de ruimte loopt vloeiend door in de weidse openheid.

Ambitie natuur

De grootste ambitie voor Eemland is verdere ontwikkeling van het weidevogelkerngebied, in het bijzonder voor de kritische weidevogels, zoals de kempfaan. Buiten het weidevogelgebied ligt de EHS (NNN) in Eemland vooral geconcentreerd langs de Eem. Deze verbindingzone kan geoptimaliseerd worden door kwaliteitsverbetering van de graslanden, die plaatselijk tot vochtig hooiland ontwikkeld kunnen worden, de ontwikkeling van moeras met rietlanden langs de Eem en de ontwikkeling van stroomdalgrasland op de dijken. In het Vogelrichtlijngebied Eemmeer is het doel de waterkwaliteit te verbeteren naar kranswierwater en langs de oevers de verdere uitbreiding van rietlanden. Bij de Valse Bosjes liggen kansen voor nat schraalland naast het bestaande elzenbroekbos.

Ambitie landschap

In Eemland willen we de openheid behouden. De randen van de polder zijn groen en de erven liggen als groene eilanden in de openheid. Eendenkooien en waaien zijn bijzondere elementen in dit landschap; deze willen we zeker behouden. De zone rond de Eem kent een natuurlijk karakter.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De ambitie voor Eemland is vooral het behoud en versterken van de weidevogelpopulatie. Eemland is een open gebied, dat bekend staat om de grote aantallen weidevogels. Van oudsher is er een goede samenwerking tussen het agrarisch natuurbeheer en het natuurbeheer in het weidevogelreservaat. Wij verwachten dat het collectief de kwaliteit van het gebied versterkt via gerichte beheer- en inrichtingsmaatregelen voor weidevogels. Bij plasdraspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen. Met name, omdat de aquatische ecologie de laatste jaren duidelijk is verbeterd.

Ook overwintert in dit gebied de kleine zwaan, een soort waarvoor een internationale verantwoordelijkheid geldt. De soort foerageert op fonteinkruiden in het Eemmeer of op akkers en graslanden. De kleine zwaan is beschermd via de Flora- en faunawet en mag niet verstoord worden. Daarom zijn aanvullende beschermingsmaatregelen voor deze soort niet nodig.

Eemland is een open gebied en dat willen we zo houden. Op het gebied van droge dooradering zijn vooral de overgangsgebieden van belang. De overgangsgebieden bij Soest, Amersfoort, Eemnes en Vathorst zijn half open en hebben kenmerken van de Heuvelrug respectievelijk de Gelderse Vallei. Hier zien we kavelgrensbeplantingen als knotbomen, houtsingels, houtwallen, bomenrijen en lanen. Ook zien we bospercelen, solitaire bomen en een enkele oude drinkpoel. Deze elementen van de droge dooradering zijn van belang voor onder andere uilen en vleermuizen.

1.6 Gelderse Vallei

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Door de lage ligging heeft de Gelderse Vallei, ten opzicht van de droge stuwwallen van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, een overwegend nat karakter. Een uitzondering hierop vormt de Emminkhuizenberg, een hoog gelegen geïsoleerde stuwwal waarvan de top 21 meter boven NAP reikt en ongeveer 15 meter boven het omringende dekzandgebied uitsteekt.

Tijdens de ijstijden stroomde smeltwater in westelijke richting van de Veluwe af, waardoor in de permanent bevroren ondergrond ondiepe beekdalen uitgesleten werden. Waar dekzandruggen het water verhinderden om af te stromen, ontstonden ondiepe plassen waarin na de ijstijden veenvorming optrad. Hierdoor ontstond een afwisselend zand- en veengebied dat doorsneden was met van oost naar west verlopende beekdalen en dekzandruggen die al vanaf de ijzertijd in agrarisch gebruik waren. Het voormalige veengebied is in de vroege middeleeuwen ontgonnen, wat resteert is het huidige veenontginningslandschap, met hier en daar nog een resterend veenpakket. Deze laatste veengebieden zijn voor wat betreft de natuurwaarden potentieel zeer waardevol. O.a. ten oosten en noorden van Leusden en onderlangs de stuwwal resteren nog enkele veengebieden.

Griften zijn gegraven om het veen af te voeren (Woudenbergse Grift en de Grebbe of Grift). Een deel van de beken is omgevormd tot het Valleikanaal, terwijl andere beken nog nagenoeg hun oorspronkelijke loop hebben, zoals de Heiligenbergerbeek en de Luntersche beek, de enige nog meanderende beek. In grote delen van de Vallei komt schoon kwelwater tot dicht aan de oppervlakte. Talrijk zijn de artesische bronnen die gebruik maken van het onder druk staande grondwater. Het gebied heeft door de verschillen in bodemopbouw en hydrologische differentiatie een grote potentie voor ontwikkeling van waardevolle natuur.

Eeuwenlang is wateroverlast in de Gelderse Vallei een bron van conflicten geweest tussen de verschillende machthebbers. Bij hoge waterstanden van de Rijn of bij stormvloed op de Zuiderzee konden de beken uit de Vallei hun water niet kwijt en kwamen grote delen blank te staan. Dat is de reden dat er diverse typen dijken nu midden door het land lopen. De grootste is de Slaperdijk, die in

het midden van de 17^e eeuw ten noorden van Veenendaal over de hele breedte van de Vallei aangelegd werd. Deze dijk heeft evenals het complex van kaden, forten en inundatievelden dat rond 1800 in noord-zuidelijke richting als Grebbelinie is aangelegd, bijgedragen aan, zowel de cultuurhistorie van het gebied, als aan de biodiversiteit door toevoeging van zowel droge als natte biotopen.

Daarnaast bieden ook diverse landgoederen, zoals het landgoed De Boom in het beekdal van de Heiligenbergerbeek een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit in het gebied.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kenmerken

De Gelderse Vallei is vooral dankzij het dekzand een landbouwgebied dat waardevol is door de kleinschaligheid en de vele houtwallen. Dit landschap wordt regelmatig afgewisseld met bossen, heideterreintjes en landgoederen. De beekdalen hebben een hoge natuurwaarde vanwege de kwelmilieus. In de beekdalen komen belangrijke biotooptypen voor als beken, vochtige en natte loofbossen, natte schraallanden en droge en vochtige heide op de flankerende dekzandruggen. Op enkele plaatsen bij stuwen zijn vistrappen aangebracht ter opheffing van de barrièrewerking. De afwisseling van droog en nat is ook van grote betekenis voor de migratie van verschillende dieren tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug.

De Gelderse Vallei herbergt enkele belangrijke natuurelementen van nationaal belang. Met name de natte schraalgraslanden bij Groot Zandbrink bij Achterveld, het Meeuwenkampje bij Veenendaal en het moerasbos van de Schoolsteegbosjes bij Leusden zijn ecologisch van groot belang. Het zijn gebieden waar restanten van de oorspronkelijke vegetatie en fauna nog in relatief goed ontwikkelde vorm aanwezig zijn. Hier komen nog de Spaanse ruiter, vetblad, blauwe knoop, vlozegge en vele andere bijzondere soorten voor. Deze gebieden zijn daarom beschermd via de NB-wet. Om deze waardevolle gebieden te behouden, die steeds geïsoleerderder kwamen te liggen binnen het agrarisch gebied dat andere hydrologische eisen stelt, is een traject van antiverdrogingsmaatregelen voor deze gebieden gestart, zoals het opzetten van het waterpeil en het dempen van sloten en artesische bronnen en door een extensivering van het grondgebruik in de omgeving. Ook het robuuster maken van de ecologische hotspots, door natuurontwikkeling in de omgeving, leidt ertoe dat deze gebieden minder gevoelig worden voor externe beïnvloeding. Deze gebieden worden dan veerkrachtiger en kunnen ook soorten herbergen, waarvoor het gebied nu nog te klein is.

Deze gebieden bevatten restanten van vegetaties die voorheen algemeen aanwezig waren in de Gelderse Vallei. Door intensivering van het grondgebruik en ontwatering zijn veel van deze vegetaties verdwenen. Anderzijds zijn potenties voor herstel van deze vegetaties in grote delen van de Gelderse Vallei aanwezig. Met name langs de flanken van de Heuvelrug waar veel kwel optreedt in de nog aanwezige veenrestanten en in delen van de dekzandruggen en beekdalen, kan natuurontwikkeling tot een hoge natuurkwaliteit leiden. Recente inspanningen voor kwaliteitsverbetering, zoals op de flank van de Heuvelrug door Landgoed Den Treek (Hopschuur) en natuurontwikkelingsprojecten zoals Bloeidaal en het Zwarte Goor door Het Utrechts Landschap nabij Amersfoort, tonen aan dat natuurontwikkeling binnen enkele jaren reeds succesvol kan zijn. In het Natuurbeheerplan is op de abiotisch meest kansrijke plaatsen 'nog te ontwikkelen natuur' begrensd, zodat het natuurnetwerk hier versterkt kan worden. Veel bestaande natuurelementen zijn momenteel geïsoleerd van elkaar gelegen en tamelijk verspreid over het Valleigebied. Om de mogelijkheid te behouden om deze versnippering op te heffen is veel oppervlakte in de Gelderse Vallei, veelal rondom landgoederen, aangewezen als 'Groene Contour'. Hier is zowel functiewijziging naar natuur mogelijk, als agrarisch natuurbeheer ter ondersteuning van de verbindingfunctie door de Vallei, zodat uitwisseling tussen populaties van soorten plaats kan vinden. Ook kunnen soorten zich hierdoor opnieuw vestigen in gebieden waar zij eerder verdwenen zijn. De Ponlijn, de Grebbelinie en het Valleikanaal functioneren als verbindingzone. De faunapassage bij de A12 Rumelaar en de grote faunatunnel A12 bij het Valleikanaal zijn recent gerealiseerde voorzieningen die bijdragen aan de uitwisseling van soorten tussen de Heuvelrug en de Vallei. Een grote faunapassage bij het spoor Utrecht-Arnhem bij het Valleikanaal is in voorbereiding. Ten oosten van Maarsbergen ligt een grote faunatunnel onder de A12 met poelen speciaal voor de kamsalamander.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei zijn de rijk gevarieerde kleinschaligheid, het stelsel van beken, griften en kanalen, de Grebbelinie en de overgangszone van de stuwwal naar de Vallei (luwe flank van de Heuvelrug). Er worden drie deelgebieden onderscheiden: Mozaïek, Stroken en Binnenveld (voor Binnenveld zie volgende paragraaf). Zie het katern Gelderse Vallei van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/gelderse-vallei/>.

Rijk gevarieerde kleinschaligheid. Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels, die samen een aaneenschakeling van verschillende ruimten vormen (wisselend in afmeting en vorm). Dit raamwerk van ruimten en beplantingen vormt de basis van het landschap van de Gelderse Vallei. De kleinschaligheid van het raamwerk wordt verrijkt door een grote variatie in het landgebruik, beplantingen, erven, gebouwtjes, waterlopen, dijken etc.. De gevarieerde kleinschaligheid kent in elk deelgebied van de Gelderse Vallei een iets andere invulling. Het Mozaïek kent afwisselende vormen en afmetingen van de kavels en ruimten. Dit geeft het de uitstraling van een labyrint. In de stroken heerst ordening vanwege de eenduidigheid in richting van de kavels, hoewel er nog steeds sprake is van variatie.

Stelsel van beken, griften en kanalen. De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap te begrijpen. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk, met dezelfde soorten beplantingen. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn en oriëntatiepunten in de Gelderse Vallei vormen. Beken, griften en kanalen zijn in alle deelgebieden aanwezig. Wel zijn er accentverschillen. De beken zijn meer kenmerkend voor het Mozaïek, terwijl de griften meer in de stroken voorkomen.

Grebbelinie. De doorgaande lijnen van de Grebbelinie, de dijk en het kanaal, hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. Dijk en kanaal lopen bovendien soms los van elkaar door het landschap, wat bijdraagt aan de gevarieerde kleinschaligheid. Ook de forten en inundatievelden liggen verborgen in het landschap. De forten gaan op in het beplante raamwerk. De grotere open ruimten in het raamwerk liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

Overgang van stuwwal naar vallei (luwe flank). Naar het noorden toe wordt de stuwwalflank steeds minder visueel bepalend in het landschap. Alleen als de ruimten binnen het raamwerk groter zijn, is de Heuvelrug op afstand te zien. Ook is de overgang tussen Heuvelrug en Gelderse Vallei minder opvallend. De besloten Heuvelrug gaat over in het half-open landschap van de Stroken en Mozaïek, zonder een voortzetting naar grote openheid zoals bij het Binnenveld. De overgang tussen deze deelgebieden is niet op afstand zichtbaar. Bewegend door het gebied is de overgang wel duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik en hoeveelheid bos. Stroken komen alleen voor langs de flank, waar kwelwater in de van oorsprong nattere gebieden opstijgt. Het Mozaïek ligt op afstand van de flank.

Ambitie natuur

Het natuurbeleid in de Gelderse Vallei is gericht op behoud en versterking van de aanwezige natuurparels en beken, meer samenhang brengen in het natuurnetwerk en tegelijk het benutten van de potenties. De potenties voor herstel van bijzondere vegetaties zijn in grote delen van de Gelderse Vallei nog aanwezig. Met name op de flanken van de Heuvelrug, waar veel kwel optreedt, in de nog aanwezige veenrestanten en in delen van de dekzandruggen en beekdalen kan natuurontwikkeling tot een hoge natuurkwaliteit leiden. Recente natuurontwikkelingsprojecten op Landgoed Den Treek,

Bloeidaal, het Zwarte Goor en elders tonen aan dat natuurontwikkeling binnen enkele jaren reeds succesvol kan zijn.

Veel natuurterreinen in de Gelderse Vallei zijn klein en liggen geïsoleerd binnen het agrarisch gebied. Verdroging, waaronder het wegvallen van kwel, is daardoor een groot probleem. Door omringende landbouwgronden om te vormen naar natuur kan de verdroging worden bestreden en de oppervlakte vergroot. Dit betreft onder andere het nat schraalland van Groot Zandbrink en Meeuwenkampje en de vochtige bossen van de Schoolsteegbosjes en de landgoederen.

Hydrologische maatregelen in combinatie met het afplaggen van de voedselrijke bovengrond kan op veel plaatsen zorgen voor de ontwikkeling van vochtig hooiland of nat schraalland vanuit kruiden- en faunarijke grasland of vanuit landbouwgrond.

Een ander doel is het herstel van de kenmerkende biotopen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug. Hiermee wordt het ecologisch systeem van de Heuvelrug, inclusief zijn overgangen naar de lagere gebieden, weer compleet gemaakt. Op de hogere delen worden droge en vochtige heide met vennen, droge schraallanden en kruiden- en faunarijke akkers op oude akkerlocaties ontwikkeld. Lager worden de kwelmilieus benut voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden, natte schraallanden en plaatselijk moeras. Bosstroken (dennen-, eiken en beukenbos respectievelijk beek- en rivierbegeleidend bos) en houtwallen versterken de natuur van het kleinschalige cultuurlandschap.

Ook herstel van het beekmilieu is een belangrijk doel, waaraan al volop gewerkt wordt. Zowel de waterkwaliteit, de beekmorfologie als de variatie in beekbiotopen, wordt versterkt via natuurontwikkeling in en langs de beken. Naast de beek zelf met haar oeverzones wordt beekbegeleidend vochtig hooiland en bos ontwikkeld. Lokaal is er ruimte om karakteristieke natuur in een breder deel van het beekdal te ontwikkelen in de vorm van vochtige hooilanden en natte schraallanden.

In de ecologische verbinding tussen de Heuvelrug en de Veluwe ten zuiden en oosten van Leusden komen bovengenoemde ambities bij elkaar. Van de flanken van de Heuvelrug op landgoed Den Treek wordt de verbinding gelegd met de landgoederen Geerestein en De Boom, waarna het natuurnetwerk verder gaat via de Schoolsteegbosjes, de Moorster- en Modderbeek en Groot Zandbrink naar landgoed Appel in de provincie Gelderland. De uiteenlopende abiotische potenties in dit gebied worden benut, zodat een afwisselende ecologische zone ontstaat die voor veel planten- en diersoorten duurzame leefomstandigheden garandeert en gelegenheid biedt zich te verplaatsen tussen de Heuvelrug en de Veluwe.

De bestaande natuur in de Gelderse Vallei bestaat voor een groot deel uit droog en vochtig productiebos, vaak op landgoederen. De kwaliteit van het bos kan – behalve door verdrogingsbestrijding - worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoorten, bestrijding van Amerikaanse vogelkers en natuurgericht beheer. Hakhoutbeheer van elzenbos heeft te weinig meerwaarde om de hoge kosten te rechtvaardigen; alleen op landgoed de Boom en in het Beschermd Natuurmonument de Schoolsteegbosjes is hiervoor beheersubsidie voor vochtig hakhout en middenbos beschikbaar. De bestaande ecologische verbindingzones, zoals de PON-lijn, Heigraaf, de dijken van de Grebbelinie en het Valleikanaal met dijk, worden zodanig ingericht en beheerd dat ze als verbinding functioneren voor zowel soorten van droge, als van natte milieus.

Ambitie landschap

In het van oudsher een kleinschalig landschap van de Gelderse Vallei zijn in de loop der tijd veel kavelgrensbeplantingen verdwenen, waardoor de kleinschaligheid hier en daar verdwijnt. Wij willen deze kleinschaligheid behouden en versterken. Daar waar in de lagere delen meer houtsingels, knotbomen en hakhout staan, staan op de hogere delen meer houtwallen, bossen en lanen. Op de drogere gronden zijn ook oude drinkpoelen te vinden.

De grote structuren als Grebbelinie, Valleikanaal en de spoorlijn Amersfoort-Rhenen gaan dwars door de Vallei en blijven verscholen liggen achter aanwezige beplanting. Deze structuren blijven verborgen en worden zichtbaar als dwars overgestoken wordt.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het agrarisch natuurbeheer in de Gelderse Vallei richt zich vooral op de droge dooradering en op versterking van de EHS (NNN). Door een uitgekiend beheer ontstaat een optimaal resultaat via het combineren van opgaande beplanting met akkertjes, akkerranden, soortenrijke graslanden en graslandranden. Dit netwerk zorgt voor verbinding van het agrarisch gebied met de Heuvelrug en met andere natuurgebieden. Ook draagt het netwerk bij aan de verbinding tussen de Heuvelrug en de Veluwe. Landgoederen maken deel uit van het collectief en via agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt de natuurwaarde van de landgoederen versterkt.

Belangrijke internationale soorten die in dit gebied voorkomen zijn de kamsalamander, uilen en vleermuizen. Ook voor akkervogels zijn er kansen op kleine schaal.

Via agrarisch natuurbeheer in EHS (NNN)-agrarisch en groene contour kunnen hoge natuurresultaten worden behaald. Op de hogere delen worden droge schraallanden en kruiden- en faunarijke akkers op oude akkerlocaties ontwikkeld. Lager worden de kwelmilieus benut voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden en natte schraallanden.

Daarnaast is akkerrandenbeheer mogelijk rondom de Heuvelrug en in het gebied van de verbinding Heuvelrug-Veluwe. Dit beheer richt zich op wintervoer voor akkervogels, en op geschikte plaatsen op de bijzondere akkerflora, die we ook in de natuurgebieden beschermen.

In het van oudsher een kleinschalig landschap van de Gelderse Vallei zijn in de loop der tijd veel kavelgrensbeplantingen verdwenen, waardoor de kleinschaligheid hier en daar verdwijnt. Wij willen deze kleinschaligheid behouden en versterken. Daar waar in de lagere delen meer houtsingels, knotbomen en hakhout staan, staan op de hogere delen meer houtwallen, bossen en lanen.

Opgaande landschapselementen kunnen een belangrijke rol vervullen voor uilen en vleermuizen, waarvoor Utrecht een internationale verplichting heeft. Het is gewenst om landschapselementen zoveel mogelijk te combineren met randenbeheer, om ze aantrekkelijk te maken voor karakteristieke doelsoorten van droge dooradering. Op de drogere gronden kom je ook oude drinkpoelen tegen. Voor de kamsalamander is aanleg en beheer van poelen van groot belang.

1.7 Binnenveld

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Het Binnenveld heeft, nog sterker dan het noordelijk deel van de Gelderse Vallei, een nat karakter. De oorzaak daarvan ligt in de sterke kwel vanuit de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug en de oorspronkelijk gebrekkige afwatering. Deze sterke kwel is de motor achter de grote natuurwaarden in het gebied. Het voormalige veengebied ten zuiden van Veenendaal is grotendeels ontgonnen. Het natuurgebied De Hellen geeft nog een beeld van het (oude) veengebied (hoewel het veen ook hier is afgegraven, maar het veenpakket was te dik en de kwel te sterk om tot productief landbouwgebied in te richten). Veel hooilanden langs de Grift, die gegraven is voor de afvoer van het veen, zijn pas zeer recent productief geworden. Nog in de 50-er jaren zijn percelen hier bezand om ze beter droog te leggen. Door de tamelijk korte duur van landbouwkundig gebruik ligt in de Goede Troost en de Achterbergse hooilanden een grote potentie voor ontwikkeling tot waardevolle natuur. De Kampen, net boven Achterberg, is een wat hoger gelegen bijzonder gaaf bewaard gebleven agrarisch cultuurlandschap. Deze slagenontginning dateert uit de 12e eeuw en bestaat uit smalle percelen met sloten (destijds nog een zeer nat gebied) en houtwallen. Rond de Grebbesluis bevinden zich de fortificaties van de Grebbelinie met bijzondere natuurwaarden.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Het Binnenveld heeft vooral bijzondere ecologische waarde in de natte delen. De Hellen zijn bekend als bijzonder moerasgebied met een soortenrijk trilveen in een beekdallandschap, wat een zeldzaamheid op zich is, alsmede vanwege de velden waterdrieblad, het blauwgrasland en het veenmosrietland. Vanwege de internationale betekenis is het aangewezen als Natura 2000-gebied.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot de Gelderse Vallei. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn: de rijk gevarieerde kleinschaligheid, het stelsel van beken, griften en kanalen, de Grebbelinie en de overgangszone van de stuwwal naar de Vallei (luwe flank van de Heuvelrug). Er worden drie deelgebieden onderscheiden: Binnenveld, Mozaïek en Stroken (voor de laatste 2 deelgebieden zie vorige paragraaf).

Zie het katern Gelderse Vallei van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/gelderse-vallei>.

Rijk gevarieerde kleinschaligheid. Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels in de deelgebieden Mozaïek en Stroken in de Gelderse Vallei. In het Binnenveld is het landschap meer open.

De wegen lopen evenwijdig of juist dwars op de Heuvelrug; dit maakt de beleving van het landschap zeer gevarieerd. Het landschap is overzichtelijk. De kavels met afwisseling in de kleuren van het grasland en beplante slootranden zorgen nog steeds voor gevarieerde kleinschaligheid, maar subtieler.

Stelsel van beken, griften en kanalen. De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap in de Vallei te begrijpen. In de beleving zijn ze echter geen dragers van het landschap. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn. Het Binnenveld heeft een tot grift vergraven beek, die in de openheid ligt.

Grebbelinie. De doorgaande lijnen van de Grebbelinie hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. De Grebbeberg vormt een bijzonder element, dat vanuit het Binnenveld goed waarneembaar is. De grotere open ruimten liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

Overgang van stuwwal naar vallei (luwe flank). De kernkwaliteit van de stuwwalflank is het meest opvallend aanwezig in het deelgebied Binnenveld. Het hoogteverschil is duidelijk zichtbaar en structureert de inrichting en beleving van het deelgebied. De besloten Heuvelrug (west) gaat over in het half-open landschap en zet zich voort naar grote openheid langs de Grift (oost); van Heuvelrug naar de Grift neemt de verdichting (bebouwing en beplanting) af. Bewegend door het gebied is de overgang duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik en hoeveelheid bos. Het Binnenveld ligt tegen de flank.

Ambitie natuur

Voor het behoud van de waardevolle natuur in de lage delen van het Binnenveld is het op orde brengen van de hydrologische randvoorwaarden essentieel. In de Hellen is het doel behoud en uitbreiding van het trilveen en nat schraalland, in de Achterbergse hooilanden is de ambitie nat schraalland. De Grift is een ecologische verbindingszone waar oevers met moeras kunnen bijdragen aan de ecologische samenhang van de uiterwaarden, de Achterbergse hooilanden en de Hellen.

Ambitie landschap

Typisch voor het Binnenveld is dat, van de Heuvelrug naar de Grift, de openheid toeneemt. Daar waar op de flank van de Heuvelrug veel kavelgrensbeplantingen aanwezig zijn, is het langs de Grift open. Vanaf de hogere delen van de flank zien we bomenrijen en houtwallen overgaan in houtsingels en knotbomen en uiteindelijk graslanden zonder kavelgrensbeplanting. Deze differentiatie willen we versterken.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De doelen zijn beperkt tot droge dooradering. Het collectief zorgt voor een juiste invulling van de droge dooradering via opgaande beplanting.

Dit is van belang voor uilen en vleermuizen, en voor allerlei soorten die hierop meeliften. Typisch voor het Binnenveld is dat, van de Heuvelrug naar de Grift, de openheid toeneemt. Daar waar op de flank van de Heuvelrug veel kavelgrensbeplantingen aanwezig zijn, is het langs de Grift open. Vanaf de hogere delen van de flank zien we bomenrijen en houtwallen overgaan in houtsingels en knotbomen en uiteindelijk graslanden zonder kavelgrensbeplanting. Deze differentiatie willen we versterken.

1.8 Kromme Rijngebied

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Het centrale deel van het Kromme Rijngebied wordt gevormd door een brede stroomruggordel die ooit gevormd is door de Rijn. Nu stroomt hier de veel smallere Kromme Rijn door een oud cultuurgebied te midden van komkleigronden. Het gebied tussen de Kromme Rijn en de Heuvelrug bleef lang moerassig en werd in de 12e eeuw ontgonnen waarbij de Langbroekerwetering gegraven werd om al het overtollige water af te voeren. Het gebied heeft een besloten karakter door de oude landgoederen, rijen knotwilgen en talrijke hakhoutbossen. Zowel het landgebruik als de hydrologische gradiënten met bron- en kwelmilieus hebben in deze overgangszone van zand naar klei geleid tot bijzondere natuurwaarden. Het gebied tussen Kromme Rijn en Lek is veel opener. Dit gebied werd nog lang door de rivier overstroomd en is eveneens in de vroege middeleeuwen ontgonnen nadat in de 12e eeuw de Lekdijk aangelegd was. Door het grillige patroon van de stroomruggen en komkleigebieden is veel microreliëf aanwezig. Hier domineert het open landschap, op de hogere delen vooral akkers en boomgaarden, in de kommen graslanden. Uitgezonderd van dit beeld is het westelijk deel van het Kromme Rijngebied waar een samenhangend stelsel van forten en dijken voor extra reliëf en opgaand groen in het landschap zorgt. Van noord naar zuid loopt hier de negentiende-eeuwse Nieuwe Hollandse Waterlinie die hier een dubbele fortengordel nodig heeft, omdat de hoge stroomruggordel niet onder water gezet kon worden. Het westen van het Kromme Rijngebied is ook het meest versnipperd door bebouwing en (snel)wegen. De verbinding met het Noorderparkgebied is smal, maar op verschillende plaatsen al wel voorzien van faunatunnels.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Vooral de landgoedbossen en hakhoutbossen die een lang en steeds breder lint vormen vanaf de stad Utrecht (Oostbroek en Amelisweerd) tot aan Amerongen (Kolland en Zuilestein) behoren tot de kernkwaliteiten met hoge natuurwaarden en afwisseling van biotopen. Landelijk gezien zijn bossen op licht basische klei vrij zeldzaam omdat deze goede gronden meestal voor landbouwdoelen worden gebruikt. Naast een rijkdom aan vogels en planten geeft ook de aanwezigheid van eeuwenoude stinzenflora een extra accent aan deze bossen. Specifiek de wat opener delen van de landgoederen, zoals de oprijlanen en andere bomenlanen zijn bijzonder rijk aan zogenaamde mycorrhizapaddenstoelen. Bij een gunstig maaibeheer kan de rijkdom aan paddenstoelensorten wel 200 soorten per laan bedragen. Van de 25 toplocaties voor deze zogenaamde kleibospaddenstoelen in de provincie Utrecht bevinden zich er 20 in het Kromme Rijngebied. Een andere topper van biodiversiteit is te vinden in de mosflora van de oude essenhakhoutpercelen. De oude essenhakhoutstobben vormen een specifiek substraat voor een aantal zeldzame soorten. Deze cultuurhistorisch bepaalde biotoop is in internationaal opzicht zeldzaam, reden waarom het essenhakhout van Overlangbroek en Kolland aangewezen zijn als Natura 2000-gebied. Daarnaast biedt het hakhout een goed leefgebied voor reeën, ringslangen en struweelvogels. Ze zijn ook buiten het Natura 2000-gebied rijkelijk aanwezig en voor het merendeel in particulier bezit. Het essenhakhoutcomplex de Raaphof is NB-wetgebied.

De agrarische graslanden op klei en klei op zand kunnen zich door inrichting en beheer (weer) ontwikkelen tot vochtige hooiland dan wel nat schraalland, zoals diverse particuliere natuurontwikkelingsterreinen met name in het Langbroekerweteringgebied laten zien. Tussen Zeist en Bunnik is in ruimte voor een verbinding voorzien tussen het Noorderpark en het Langbroekerweteringgebied die deels door landgoederen loopt en deels door het agrarisch gebied. Tussen Vechten en Houten is een nieuw bos aangelegd; Nieuw-Wulven. Het is een recreatiegebied met als nevenfunctie natuur. Het is een jong bos afgewisseld met graslandstroken en sloten met een ruimte voor natuurontwikkeling.

Eigen aan het Kromme Rijngebied is dat dankzij de vroegere Rijnloop een heel brede rivierkleizone is ontstaan die nog steeds gekenmerkt wordt door een bloemrijke stroomdalflora welke vooral in wegbermen tot uiting komt. De Kromme Rijn is relatief rijk aan stroomminnende vissen en

libellensoorten en met haar natuurvriendelijke oevers en aanliggende percelen met recent uitgevoerde natuurontwikkeling verbindt zij de diverse natuurgebieden aan Langbroekse kant met elkaar. Langs de Kromme Rijn zijn diverse faunatunnels gemaakt die intensief gebruikt worden. De bruggen over de Kromme Rijn hebben looprichels voor dieren. In de zijweteringen van de Kromme Rijn zijn diverse vispassages gebouwd. De EHS (NNN) is nagenoeg beperkt tot het gebied tussen Kromme Rijn en Heuvelrug.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn: schaalcontrast van zeer open naar besloten, samenhangend stelsel van rivier – uiterwaard - oeverwal – kom, samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier en de Kromme Rijn als vesting en vestiging. In het Rivierengebied zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Flank, Langbroek, Kromme Rijn, Schalkwijk en Nederrijn/Lek.

Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met de hoofdweerstandslin, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie de katernen Rivierengebied en Waterlinies van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen:

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/rivierengebied/> en <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies>.

Schaalcontrast van zeer open naar besloten. Het gebied kent een opeenvolging van verschillende langgerekte parallelle landschappen, zogenoemde lineaire landschappen. Deze verschillen onderling sterk in de mate van openheid. De kommen zijn (relatief) open. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug, de Langbroekerwetering en het Kromme Rijngebied vormen halfopen landschappen. Het is vooral van belang om deze verschillende vormen van openheid te behouden en te versterken.

Samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal – kom. De dynamische geschiedenis van de Rijn is af te lezen aan de huidige loop van Nederrijn, Lek en Kromme Rijn, oeverwallen ter plaatse van oude rivierlopen en de kommen, die zijn ontstaan in oude overstromingsvlakten. De zichtbaarheid wordt versterkt door de onderling variërende hoogteligging en het bijbehorende grondgebruik: akkerbouw, fruitteelt, dorpen en lintbebouwing op de hoger gelegen oeverwallen en stroomruggen en veeteelt ter plaatse van de lager gelegen kommen. De Langbroekerwetering met bospercelen en landgoederen vormt hierop een uitzondering.

Samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier. De gebiedsopbouw is ontstaan in de ijstijd en na die tijd door de inwerking van de Rijn. Bij Rhenen is hierdoor een scherp contrast ontstaan tussen de stuwwal en de laaggelegen, open rivierloop. Meer naar het westen bestaat de overgang uit een steilrand en een kampengebied op de flank van de Utrechtse Heuvelrug. tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijn is een kwelrijk kommengebied ontstaan, waarin bij de gebiedsontginning de Langbroekerwetering is gegraven.

De Kromme Rijn als vesting en vestiging. De Kromme Rijn is al eeuwen een gebied van verdedigen en vestigen. In de Romeinse tijd als onderdeel van de Limes en in de middeleeuwen als transportroute tussen Utrecht en Dorestad, waarlangs de dorpen zijn ontstaan. Het gebied kenmerkt zich door zeer hoge archeologische waarden. Belangrijk is hierbij de samenhang tussen de verschillende cultuurhistorische elementen en structuren. De rivier had ook een plaats in het defensiemechanisme van de nabijgelegen Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hierbij werden de laaggelegen gebieden voor inundatie benut en werden op de hogere delen de extra versterkingen (forten) gebouwd.

Ambitie natuur

Afwisseling is het kernwoord voor de natuur in het Kromme Rijngebied. De variatie in hoog en laag, droog en vochtig, zuur en kalkhoudend, voedselarm en voedselrijk en bos en grasland, leidt tot de gevarieerde natuur die kenmerkend is voor het gebied, met name in het gebied nabij Langbroek. Voor de bossen vormen haagbeuken- en essenbos en vochtig hakhout en middenbos de ambitie en op de flanken van de Heuvelrug dennen-, eiken- en beukenbos.

De recente natuurgraslanden met ambitie vochtig hooiland zijn een waardevolle toevoeging aan de natuur in het Langbroekerweteringgebied. Op kwelrijke delen van de flank van de Heuvelrug behoort nat schraalland wellicht tot de mogelijkheden en op de hoogste delen, die eigenlijk al tot de Heuvelrug gerekend kunnen worden, droog schraalland.

Verspreid over het gebied tussen Heuvelrug en Kromme Rijn zijn percelen begrensd voor natuurontwikkeling, hetzij in de EHS (NNN), hetzij in de groene contour. Ter hoogte van Broekhuizen ligt een goede kans voor optimalisatie van de gehele gradiënt van de Heuvelrug naar de Kromme Rijn. Hier is het zaak de kwel te benutten voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden en wellicht natte schraallanden hoger in de gradiënt. Op landgoed Kolland en ook elders in het gebied zijn de begrensde percelen bedoeld voor (hydrologische) afronding en voor het verbeteren van de aaneengeslotenheid (ecologische verbinding) van natuurgebieden.

Aan akkerflora van de basische bodems is nog veel eer te behalen in dit gebied, met name op de oeverwallen van de Kromme Rijn. Deze plantengroep is het sterkst achteruit gegaan van de Nederlandse (akker)flora. Het Kromme Rijngebied, waar vanouds veel bloemrijke korenakkers voorkwamen, biedt goede kansen voor herstel op oude akkerlocaties, zoals een voorzichtige start met natuurakkers op klei door het Utrechts Landschap reeds laat zien. Op de oude engen onderaan de Heuvelrug is het beheertype kruiden- en faunarijke akker ook een natuurdoel, maar dan voor de akkerflora van de zandgronden.

De ecologische kwaliteit van de Kromme Rijn wordt verbeterd door verbetering van de waterkwaliteit (o.a. slibvang) en de ontwikkeling van vochtige hooilanden en kleine stukjes moeras.

Ambitie landschap

Het Kromme Rijngebied is hier als verzamelnaam voor het Rivierengebied exclusief uiterwaarden gebruikt. Dit gebied is erg divers en dat willen we graag benadrukken.

Het Kromme Rijngebied is het gebied van de fruitteelt op de stroomruggen en meer open agrarisch gebied ertussen. Ook liggen hier nog waardevolle oude grienden. Het gebied staat bekend om haar vele ridderhofsteden en buitenplaatsen. Naast de genoemde landschapselementen treffen we hier bossen en bijzondere solitaire bomen in de tuinen aan.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het agrarisch natuurbeheer richt zich vooral op de droge dooradering. In dit gebied treffen we een grote variatie landschapselementen aan. Op de oeverwallen zijn dit bomenrijen, bosjes, houtwallen, houtsingels, knotbomen, heggen en hier en daar een oude drinkpoel. Karakteristiek zijn ook oude hoogstamfruitboomgaardjes, die we juist in dit gebied willen behouden. Hier liggen ook enkele kastelen en buitenplaatsen in hun groene omgeving.

Langbroekerwetering is een laaggelegen nat komgebied dat verkaveld is in smalle stroken. De kavelgrenzen zijn van oudsher beplant met knotbomen, houtsingels en bomenrijen. In Langbroekerwetering is op beperkte schaal in de EHS (NNN)-agrarisch en in de groene contour ontwikkeling van soortenrijk grasland of graslandrand mogelijk, en ook akker- en akkerrandenbeheer is op kleine schaal gewenst. Door het slim combineren van opgaande karakteristieke beplanting, graslanden, akkertjes en randen creëert het collectief een netwerk dat voor veel planten- en diersoorten aantrekkelijk is, waaronder uilen en vleermuizen.

Ook is het gebied kansrijk voor een aantal internationaal bedreigde amfibieën, zoals de kamsalamander. Daarom is het mogelijk om poelen aan te leggen en te beheren, daar waar het kansrijk is en landschappelijk goed past.

1.9 Noorderpark

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Centraal in het deelgebied Noorderpark ligt een groot laagveenlandschap in een overgangsgebied dat loopt van de Utrechtse Heuvelrug tot aan de Vecht. Tussen de hogere zandgronden en de Vecht stagneerde het grondwater dat van de stuwwal afstroomde. Er ontstond een uitgestrekt veengebied van diverse samenstelling: zeggeveen direct gevoed door het kwelwater uit de Heuvelrug en bosveen dicht bij de Vecht, waar het oeverland regelmatig overstroomd werd. Plaatselijk stagneerde ook neerslagwater.

Deze gradiënt van hoog naar laag en van grondwater naar rivierwater is bepalend voor veel sturende abiotische processen en daarmee voor het begrip van de verspreiding van de verschillende typen natuur en voor de ambities in dit gebied.

De gradiënt verloopt grofweg via drie fysisch-geografische eenheden:

- de zandgronden van de stuwwal;
- het veengebied met droogmakerijen, open meren en verlandende petgaten en moerasnatuur;
- het rivierkleigebied nabij de Vecht

Veel van het centrale grote laagveengebied werd in de afgelopen eeuwen ontgonnen waardoor het huidige gevarieerde landschap van laagveenmoerassen met plassen, petgaten en hoogveenbossen naast cultuurgraslanden en droogmakerijen is ontstaan. Wat waar aanwezig is, is sterk bepaald door de hoeveelheid veen die ontwaterd, dan wel afgegraven is. Waar het veenpakket dik was bevinden zich nu de grote plassen, zoals die ten Noorden van het gebied (Loosdrechtse Plassen). De ontginning vanuit petgaten, waarbij het veen op legakkers geplaatst werd, is nog in grote delen van het gebied te zien. De Molenpolder is zo'n waardevol gebied met goed bewaarde legakkers. De Gagel en De Veenderij zijn goed bewaard gebleven veengebieden zonder petgaten en legakkers. Op de overgang naar het zand zijn hier vrij ondiepe veenpakketten blijven liggen.

Alleen op de plek van de huidige Bethunepolder lag in het verleden wel een grote plas die rond 1880 met veel moeite drooggemalen is, waardoor het peil hier nu 2,5 m lager ligt dan in de omgeving. De sloten liggen hier dicht op elkaar om het continu toestromende grondwater te kunnen verwerken. De zandbodem van de sloten biedt weinig weerstand tegen het kwelwater waardoor hier een bijzonder rijk slootmilieu van basenrijk water ontstaan is. Een deel van het water wordt direct weggepompt ten dienste van de watervoorziening van Amsterdam. Duidelijk is dat deze diepgelegen polder sinds de aanleg veel water uit de omgeving onttrekt.

Direct ten zuiden van het Noorderpark bevindt zich eveneens een plas, namelijk de Grote Maarseveense Plas. Dit is een zandwinplas die in de zestiger jaren is gegraven op de plek van een zoddengebied, een ingreep met een grote hydrologische impact op de naturomgeving.

Binnen de gradiënt zijn twee grondwaterstromen van belang. In de eerste plaats het grondwater dat afkomstig is uit de Utrechtse Heuvelrug dat in westelijk richting stroomt naar de diep ontwaterde Bethunepolder. Waarschijnlijk speelt ook de Grote Maarseveense Plas en de drinkwaterwinning bij Groenekan een rol bij deze stroming in het eerste watervoerende pakket.

In de tweede plaats is sprake van lokale grondwaterstromingen ten gevolge van polderpeil verschillen. Van oost naar west hebben de polders een steeds lager polderpeil waardoor aan de westelijke grens van de polders wegzijging plaatsvindt naar de naastgelegen polder en aan de oostzijde kweldruk ontstaat. Dit algemene beeld wordt met name in Polder Westbroek enigszins doorbroken vanwege de sterke kwel uit de Heuvelrug, waardoor er ook in oostelijke richting kweldruk kan ontstaan richting de Kerkeindse polder en Polder Huis te Hart. Daarnaast zorgen kwelstromen van het ondiepe grondwater ten gevolge van door het veen lopende dekzandruggen voor het ontstaan van micro-gradiënten.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Het laagveenmoeras, bestaand uit een complete overgangsreeks van helder water via verlanding tot rietland/drijftil/hooiland en trilveen naar laagveenbos, is internationaal van groot belang. Het kerngebied van het Noorderpark is dan ook aangewezen als Natura 2000-gebied en het in stand houden van de leefgebieden van deze verlandingscyclus is dé opgave voor dit gebied. Het gaat om de ontwikkelingsreeks van kranswier-, fonteinkruid- en krabbenscheervegetaties met de bijbehorende specifieke fauna zoals o.a. de groene glazenmaker, naar de diverse opvolgende stadia moerasnatuur. Hierin is het trilveen dat in het Noorderpark een zwaartepunt heeft, het meest bijzondere stadium met zeer zeldzame moerassoorten als slank wollegras, moeraskartelblad en draadzegge. Ook blauwgraslanden en laagveenbossen zijn hier bijzondere biotopen. Het beheer is er dan ook op gericht om de successie in deze stadia met hoge biodiversiteit te vertragen door beheermaatregelen als afplaggen en om deze stadia uiteindelijk weer opnieuw te verkrijgen vanuit nieuw te graven petgaten. Ze komen vooral voor in de Westbroekse Zodden en de Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven en in een wat minder soortenrijke variant in de Molenpolder. Een enkel blauwgrasland, evenals goed ontwikkelde laagveenbossen, komen in de Gagelpolder en Ruigenhoekse polder voor buiten het Natura 2000-gebied. Een belangrijke randvoorwaarde voor de instandhouding van deze natte natuur is de aanwezigheid van kwelwater. Het kwelwater uit de Utrechtse Heuvelrug is eeuwenoud en daardoor rijk aan kalk, ijzer en carbonaat, maar arm aan stikstof en fosfaat. Door de constante aanvoer van schoon kwelwater worden een overschot aan voedingsstoffen en verontreinigingen als het ware 'weggedrukt', wat de diversiteit van de aanwezige natuur ten goede komt. Ook de bijzondere fauna is veelal afhankelijk van een evenwichtig laagveenmoeras (voortplantingsbiotoop) en goede watercondities (foerageerbiotoop). Het Vogelrichtlijngebied is nog een stuk groter dan het Habitatrichtlijngebied. Diverse zeldzame broedvogels, zoals grote karekiet, snor, blauwborst, purperreiger, roerdomp en zwarte stern komen hier voor of hebben hier hun foerageergebied. De krabbenscheervelden die in een aantal sloten en petgaten aanwezig zijn, zijn van levensvoorwaarde voor de groene glazenmaker.

Direct ten noorden van de stad Utrecht is in de Gagelpolder een bosgebied aangelegd afgewisseld met moeras, grasland en veel sloten. Het is een recreatiegebied met als nevenfunctie natuur, dat door z'n grootte ondersteunend is voor het aangrenzende natuurgebied in de EHS (NNN).

In de meer oostelijk gelegen polders, Polder Achttienhoven tot aan Hollandsche Rading op de overgang naar het zandgebied, is in het landbouwgebied een groot areaal met bijzondere water- en moerasplanten in sloten en slootoevers aanwezig, hetgeen eveneens sterk samenhangt met de waterkwaliteit.

Gebiedskarakteristiek - Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In het Noorderpark liggen een droogmakerij en opstreckende ontginningen. Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met de hoofdweerstandslinje, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie de katernen Groene Hart en Waterlinies van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/> en <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies>.

Landschappelijke diversiteit. Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinie, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Petgaten en legakkers zijn restanten van de verving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn

ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw. De droogmakerijen zijn van relatief recente datum en hebben een strakke, rationele verkaveling.

Openheid. Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte en is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van de opstreckende ontginningen wordt vooral ervaren in de lengterichting van de verkaveling. Richting de Heuvelrug worden de zichtlijnen steeds vaker begeleid door kavelgrensbeplantingen.

Laaggelegen gebieden zijn door de Nieuwe Hollandse Waterlinie benut voor inundatie. Hier en daar zijn extra versterkingen (forten) gebouwd.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Ambitie natuur

De belangrijkste natuurdoelen voor het Noorderpark zijn de verschillende stadia van de verlandingsreeks van kranswierwater, trilveen, nat schraalland, veenmosrietland en moerasheide. Dit zijn de habitattypen met de bijbehorende flora- en faunasoorten, waarvoor het gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied Oostelijke Vechtplassen. Recent is veel onderzoek gedaan naar de hydrologische situatie die daarvoor nodig is, met name in het kader van de herstelstrategie voor het Natura 2000-gebied. De geplande maatregelen beogen een toename van kwelwater in het maaiveld, vermindering van uitspoeling van nutriënten uit de landbouwgebieden, instellen van een flexibel peilbeheer en vermindering/uitsluiting van inlaat van Vechtwater. Van belang is ook de samenhang met het aangrenzende Vechtplassengebied in Noord-Holland. Recent is bij de Ankeveense Plassen een grote faunapassage onder de N236 gerealiseerd, die kan voorzien in een betere uitwisseling van organismen, mogelijk ook voor de otter, richting het Noorderpark. In het Noorderpark zijn de afgelopen decennia veel landbouwgronden verworven voor natuur. Deze en de resterende percelen zijn in de eerste plaats belangrijk om de hydrologische maatregelen te kunnen nemen, waar het natuurgebied als geheel zo afhankelijk van is. Daarnaast worden de nieuwe percelen benut voor uitbreiding van de belangrijke beheertypen. De percelen worden – afhankelijk van de lokale mogelijkheden - diep ontgraven om de waardevolle verlandingsstadia op gang te brengen of alleen van de voedselrijke bovengrond ontdaan voor de ontwikkeling van nat schraalland. Op wat voedselrijkere plaatsen kunnen rietlanden en andere moerassen en ook vochtige hooilanden bijdragen aan de diversiteit van het gebied en internationaal belangrijke soorten, met name in het Vogelrichtlijngebied.

Voor de ontwikkeling van de genoemde natuurdoelen is het soms nodig om kwalitatief minder waardevolle laagveenbossen, graslanden of veenmosrietlanden af te graven om de successie opnieuw te laten beginnen, mits aan een aantal randvoorwaarden voldaan kan worden. Voor graslanden waar de omstandigheden niet geschikt zijn of kunnen worden gemaakt voor bovengenoemde doelen hebben wij de ambitie vochtig hooiland of kwalitatief hoogwaardig kruiden- en faunarijk grasland. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Bethunepolder. Hakhoutbeheer van elzenbos heeft te weinig meerwaarde om de hoge kosten te rechtvaardigen.

In het nieuwe recreatiegebied ten noorden van de stad Utrecht zijn bossen en graslanden aangelegd die zich kunnen ontwikkelen tot haagbeuken- en essenbossen, vochtige hooilanden en kruiden- en faunarijk graslanden. In de oostrand van het Noorderpark, op de flank van de Heuvelrug, kan de kwaliteit van de verspreid liggende bospercelen worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijding van Amerikaanse vogelkers en natuurgericht beheer.

Graslanden kunnen ontwikkeld worden tot droog schraalland en op oude akkerlocaties is het natuurdoel behoud van de akkerflora in flora- en faunarijke akkers.

Ambitie landschap

In de opstreckende verkaveling moet het zicht vanaf de dwarsverbindingen behouden blijven. Veel dwarsverbindingen zijn onbeplant en onbebouwd, maar hier en daar staat bebouwing met beplanting in open en meer verdichte linten. De door verving ontstane petgaten en legakkers willen we in stand houden. Deze laagveengebieden met hun karakteristiek verkavelingspatroon hebben vaak een natuurlijk uiterlijk en de aanwezige beplanting. Hier en daar zijn legakkers door wind en golfslag verdwenen. De variatie in dit gebied willen we behouden.

De droogmakerij tussen Maarssen en Tienhoven heeft op kleine schaal dezelfde orthogonale wegenstructuur met opgekroonde bomenrijen als de grote droogmakerijen. De civieltechnische ratio van deze kleine droogmakerij moet herkenbaar blijven.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie loopt door dit gebied en brengt specifieke kenmerken met zich mee. De inundatievelden en schootsvelden zijn in principe open, terwijl forten en andere werken vaak gecamoufleerd zijn door beplanting.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het agrarisch gebied van het Noorderpark grenst aan Natura 2000-gebied. Agrarisch natuurbeheer versterkt de kwaliteit van dit natuurgebied. Er liggen volop kansen door agrarisch natuurbeheer in de EHS (NNN)- agrarisch en groene contour op de juiste plaatsen in te passen. In het agrarisch gebied leeft een aantal soorten waarvan het behoud van internationaal belang is. Zo komen er nog grote vegetaties krabbenscheer. De libellensoort groene glazenmaker is hiervan afhankelijk en komt hier ook voor. Ook ligt hier foerageergebied van de purperreiger en leefgebied van de heikikker. We streven naar instandhouding van deze soorten door kruidenrijke slootkanten en perceelsranden te behouden en te ontwikkelen. Dit kan in de EHS (NNN)-agrarisch en in de groene contour, maar ook daarbuiten is een geschikt leefgebied begrensd voor natte dooradering. In dit gebied is een slimme combinatie gewenst met waterdoelen. Hierdoor kan op een effectieve manier veel natuureresultaat gehaald worden.

Voor droge dooradering zijn de doelen beperkt. Beplante achterkaden en pestbosjes geven diepte aan dit landschap. De lange zichtlijnen worden soms door houtsingels of knotbomen en meer richting Heuvelrug door houtwallen of bomenrijen gemarkeerd. Via agrarisch natuurbeheer versterken we deze karakteristieke elementen in samenhang met de internationale doelsoorten die hier voorkomen.

1.10 Vechtvallei

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

De Vecht en de Angstel hebben in de Vechtvallei, waar nog in 1500 voor Chr. een groot hoogveengebied lag, oeverwallen en komklei afgezet. De zo ontstane kleizone langs de Vecht kende met name een bloeitijd in de 17e en 18e eeuw, toen hier tussen de verspreid gelegen middeleeuwse kastelen veel buitenplaatsen aangelegd werden. Vaak zijn ze voorzien van parkbossen en hakhoutpercelen achter hun met sierhekken omgeven landhuizen, waarmee ze de Vecht een eigen gezicht geven. De riviertjes Angstel en Aa behoorden tot het Vechtsysteem en hebben eveneens, zij het tamelijk lage, oeverwallen gevormd. In het noorden zijn het de veenriviertjes Gein en Winkel, die met hun kronkelend verloop en hun moerassige oevers en oeverlanden het landschapsbeeld bepalen. De relatief hoge ligging van de Vechtvallei tussen twee grote natte gebieden, De Venen en het Vechtplassengebied, heeft ook geleid tot de nodige infrastructuur in dit gebied, te weten de A12, het Amsterdam-Rijnkanaal en de spoorlijn Amsterdam-Utrecht. Het ecologische verbinden van De Venen en het Vechtplassengebied is een belangrijke, maar lastige opgave, die in dit deelgebied gerealiseerd moet worden.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Op de landgoederen langs de Vecht komen (vochtige) loofbossen en vaak lanenrijke parkbossen met bijzondere stinzenflora en een rijkdom aan specifieke paddenstoelen van de kleibossen voor. Nijenrode is zo'n lanenrijk landgoed dat nationaal aan de top staat wat paddenstoelenrijkdom betreft. Behalve parkbossen zijn op de landgoederen ook vaak schrale gazons met stinzenflora aanwezig en wordt hakhout, veelal van es en iep, in stand gehouden. De Vecht zelf heeft doorgaans een smalle moerasoever. De Aa en Angstel hebben bredere moerasoevers en nog enkele, vaak fragmentaire, oeverlandjes. In enkele oeverlandjes langs de Angstel en op enkele eilandjes in de Vecht heeft het zeldzame zomerklokje een groeiplaats in het rietland. Maar vooral langs de Winkel en het Gein komen bredere rietlanden, moerasjes en vochtige hooilanden voor. Veel van deze oeverlandjes vallen onder de NBwet. De meeste polders in de Vechtvallei zijn open landschappen met veel sloten en met name Polder Baambrugge en de Hoekerpolder hebben een rijke watervegetatie in de sloten.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In de Vechtvallei liggen open polders en oude stroomruggen.

Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met hoofdweerstandslin, forten, andere objecten en de inundatievelden. En de Stelling van Amsterdam met batterijen en liniedijk tussen Fort Abcoude en Fort Nigtevecht.

Zie de katernen Groene Hart en Waterlinies van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen:

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/> en <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies/>.

Landschappelijke diversiteit. Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde, die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. Langs de Vecht is het landschap verdicht door bebouwing en beplanting; hier vinden we de buitenplaatsen en landgoederen. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinie, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.).

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerasige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid. Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. De open polders zijn nog echt leeg. Door aanwezigheid van meer grootschalige bebouwing en bouselementen op de stroomrug van de Vecht is dit gebied meer besloten. Wel is er van hier uit zicht op de naastgelegen open gebieden.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Ambitie natuur

De park- en stinzenbossen, vochtige hakhoutbossen en andere vochtige bossen op de buitenplaatsen van de Vechtzone, inclusief de daarin gelegen lanen, vormen de ecologische ruggengraat van dit deelgebied.

Nabij de Vechtplassen maken ook nattere gebieden deel uit van dit deelgebied. De polder Mijnden kan ontwikkeld worden tot vochtig hooiland. De ambitie voor het trekgaatengebied van de Scheendijk

is kranswierwater en bij Loenen en Vreeland is het natuurdoel een afwisseling van de typische laagveen natuur, met onder andere hoog- en laagveenbos en nat schraalland.

Rondom Breukelen zijn percelen landbouwgrond begrensd als groene contour ter versterking van de EHS (NNN). Op de lagere gronden is vochtig hooiland het natuurdoel, op de drogere gronden op de stroomrug kunnen kwalitatief hoogwaardige kruiden- en faunarijke graslanden op klei worden ontwikkeld. De ecologische kwaliteit van de Vechtzone als geheel wordt hierdoor versterkt. Nieuw bos is in beperkte mate gewenst, mits het past in de cultuurhistorische situatie.

De Vecht en de kleinere veenriviertjes vormen ecologische verbindingzones in het agrarische landschap. Kwaliteitsverbetering is mogelijk door herstel van oeverzones (moeras) en oeverlandjes (nat schraalland en vochtig hooiland) en verbetering van de waterkwaliteit.

De ecologische verbinding tussen De Venen en het Vechtplassengebied moet met name gestalte krijgen in de vorm van het beheertype moeras.

Ambitie landschap

De oude stroomrug van de Vecht is een dynamische gebied met ruimte voor ontwikkeling mits waardevolle elementen behouden blijven. Hier liggen veel landgoederen en buitenplaatsen, die het gebied een bijzondere uitstraling geven. Hier treffen we op grotere schaal dan in de rivierlinten bomenrijen/lanen, bossen, bijzondere solitaire bomen, houtwallen en –singels en knotbomen aan. Langs de Vecht willen we het zicht op de open polders en opstreckende verkaveling behouden. De open polders vormen nog echt lege ruimten, die het behouden waard zijn. Grote nieuwe structuren stellen zich bescheiden op en mogen niet leiden tot verdichting door toevoeging van beplanting of andere elementen. De rivierlinten (langs de veenriviertjes), die hier tussendoor slingeren, hebben een ragfijn karakter. Je ervaart de kleinschaligheid, maar ook regelmatig het zicht op de open polders. In de randen van de polder (rivierlinten) zien we landschapselementen als bomenrijen, bosjes, solitaire bomen, houtsingels en knotbomen.

Verder komen we in dit gebied opstreckende verkaveling tegen. Vanuit de ontginningsbasis, de Vecht, willen we de zichtlijnen behouden. Vanaf de stroomrug worden de zichtlijnen geflankeerd door landschapselementen als bosjes, bomenrijen, houtwallen, houtsingels en knotbomen. Ook treffen we beplante achter- en zijkaden aan. In de openheid liggen enkele geriefhout-/pestbosjes. De door turfwinning ontstane patronen van petgaten en legakkers en plassen willen we behouden. De legakkers zijn vaak door natuurlijke beplanting en bebouwing verdichte gebieden. Hier en daar zijn legakkers door wind en golfslag verdwenen. De variatie in dit gebied willen we behouden.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam lopen door dit gebied en brengt een specifieke inrichting met zich mee. De inundatievelden en schootsvelden zijn in principe open, terwijl forten en andere werken vaak gecamoufleerd zijn door beplanting.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De ambities zijn beperkt. Op enkele plaatsen is versterking van de EHS (NNN) mogelijk op agrarische percelen in de EHS (NNN)- agrarisch en in de groene contour, via ontwikkeling van soortenrijk grasland en graslandranden. Landschappelijk is de Vechtvallei zeer karakteristiek. Voor droge dooradering zijn er mogelijkheden om het karakter van het gebied te versterken, door behoud en ontwikkeling van typerende landschapselementen. Bij het collectief ligt de uitdaging om prioriteit te geven aan beheer en herstel van de meest karakteristieke elementen, in samenhang met de internationale doelsoorten.

1.11 Midden West

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Deelgebied Midden West is een veenweidelandschap dat bestaat uit een uitgestrekt laagveen- en kleigebied doorsneden met rivieren (Oude) Rijn en riviertjes (Meije, Oude Meije en Grecht, Bijleveld). Vanaf de 10e eeuw vonden ontginningen plaats vanaf de oeverwallen langs deze riviertjes. Vanwege de gebogen loop van de (Oude) Meije ontstond in Polder Zegvelderbroek een sterk waaivormige verkaveling. Niet overal is het veenpakket verdwenen door ontwatering en inklinking. Op de natste plaatsen, zoals in het Natura 2000-gebied De Meije, is het veen gebleven, evenals in het nu hoog in de Grecht gelegen natuurgebied de Kamerikse Nessen. Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door een kleistrook afgezet door de Rijn, waarvan de loop van de Oude Rijn resteert. Deze oeverwal langs de Oude Rijn, tevens de noordgrens van het Romeinse rijk, was de ontginningsbasis voor het veengebied ten noorden ervan. Hoe verder het veen inklonk hoe moeilijker het water weg kon. Dijken werden verhoogd en de polders moesten via molens, en later gemalen, hun overtollig water uitslaan naar weteringen en rivieren. Het verklaart waarom het gebied zo rijk is aan sloten en weteringen. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, vooral door de bodemdaling die door de verdroging van het veen veroorzaakt wordt.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De kernkwaliteiten zijn de verspreid gelegen blauwgraslanden, zowel op veen als op klei, het veenweidegebied met een rijkdom aan brede sloten en met weidevogelgebieden in de polders met een hoge grondwaterstand, de riviertjes met moerasoeveren en de landgoederen met vochtige loofbossen op de rivierklei van de (Oude) Rijn.

De niet verveende gebieden zijn eeuwenlang in gebruik geweest voor de landbouw. Omdat de schaarse mest dicht bij huis gebruikt werd, zijn verder weg van de bebouwing uitgestrekte oppervlaktes blauwgrasland ontstaan. In de winter stonden de graslanden tijdelijk blank. Er zijn nog enkele kleine, verspreid door het gebied gelegen, restanten over: de Schraallanden langs de Meije, Armenland Ruwel en enkele nog kleinere gebiedjes. Het zijn vrijwel allemaal beschermde natuurmonumenten, alleen de schraallanden langs de Meije behoren tot het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen en De Haack. Het betreft een soortenrijk nat schraallandencomplex, met veel klokjesgentiaan en zeldzame zeggensoorten. Een andere locatie betreft de Kamerikse Nessen, een serie eilanden die bedekt zijn met blauwgraslanden op veen die hoog in de Grecht liggen. Deze schraallanden hebben met elkaar gemeen dat ze hoger liggen dan de omgeving, doordat ze niet zijn ingeklinkt omdat in het natuurgebied een hoger waterpeil wordt gehandhaafd dan in de agrarische omgeving. Daardoor hebben ze minder last van inklinking, maar hebben ze ook last van verzuring omdat de vroegere inundaties niet meer plaatsvinden. Toch zijn het nog bijzondere terreinen die onderling tamelijk verschillend van karakter zijn. Voor deze terreinen liggen herstelplannen klaar of zijn in uitvoering. De mogelijkheden zijn echter beperkt vanwege de geringe afmetingen te midden van agrarisch gebied met laag waterpeil.

Tegen het dorp Kockengen ligt een succesvol natuurbouwproject 'polderreservaat Kockengen' uit begin jaren tachtig met een orchideeënrijk nat schraalland, soortenrijke moerasoeveren en watervegetaties en veel moerasvogels waaronder de zwarte stern. Het reservaat geeft de natuurpotentie van de omringende polder weer.

De open polders Spengen en Teckop zijn goede weidevogelgebieden. In het westen, in de open polders van Zegveld en Kamerik, zijn veel sloten rijk aan waterplanten. Met name krabbenscheer is een zeldzame soort die hier in de brede sloten en weteringen goed gedijt. Deze soort is van belang voor de groene glazenmaker, een internationaal beschermde libelle.

Enkele riviertjes met hun moerassige oevers, zoals de Grecht en de Bijleveld, zijn van belang als ecologische verbindingszone.

Behalve op veen zijn er ook belangrijke gebieden op klei. Zo is een mislukte kleiafgraving langs het riviertje de Bijleveld uitgegroeid tot een basisch nat schraalland, met een kenmerkende

kalkminnende flora, die zeldzaam is in Nederland. Moeraswespenorchis is hier talrijk aanwezig en het gebied is weliswaar klein, maar floristisch in goede conditie. De zaadvoorraad van dit terrein wordt vlakbij toegepast voor de ontwikkeling van schraallanden bij Haarzuilens.

Een ander biotoop rijk aan specifieke natuurwaarden betreft de parkbossen op klei, zoals die van Landgoed de Haar te Haarzuilens, het Vijverbos te Harmelen en Park Bredius te Woerden. Het zijn in de 19^e eeuw aangelegde parkbossen met veel waterpartijen en lanen, rijk aan oude bomen met veel broedvogels, stinzenflora en een specifieke paddenstoelenflora van kleibossen met een hoog aandeel aan soorten die nationaal zeldzaam en bedreigd zijn. In de omgeving van Haarzuilens wordt door Natuurmonumenten een recreatiegebied aangelegd met een belangrijke natuurfunctie, grenzend aan een oud cultuurlandschap en in de directe nabijheid van de stad Utrecht. Zowel natuurakkers, nat schraalland als vochtige hooilanden en mogelijk ook nog een parkbosuitbreiding worden hier ontwikkeld over een grote oppervlakte.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Dit gebied heeft blokontginningen, opstreckende ontginningen en oude stroomruggen.

Zie het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>

Landschappelijke diversiteit. Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (stroomrug van de Oude Rijn, bebouwingslinten etc.).

(Veen)weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen, met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van achter- en zijkadens, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid. Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte en is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Ambitie natuur

Een belangrijke opgave ligt in het behoud van de laatste stukjes nat schraalland. Bij De Meije en Armenland Ruwiel zijn daarvoor enkele aangrenzende landbouwgronden begrensd als natuur en worden op korte termijn ingericht. Na functieverandering kan het peil verhoogd worden, zodat de hydrologische situatie in het bestaande natuurgebied enigszins verbetert. Het natuurdoel voor de nieuwe percelen is nat schraalland, zodat het geheel na realisatie een grotere oppervlakte krijgt en

daarmee minder kwetsbaar is. Voor de Kamerikse Nessen is verbetering van de waterkwaliteit van de Grecht noodzakelijk, omdat met dit water – zo gauw het schoon genoeg is – de nessen moeten worden bevoeid om verdere verzuring van het nat schraalland te voorkomen. Er is een ecologische relatie tussen de ‘schraallanden langs de Meije’, de ‘Kamerikse Nessen’ en de Nieuwkoopse Plassen. De Kamerikse Nessen kunnen een belangrijke rol spelen als stapsteen tussen deze gebieden, omdat in dit gebied ook blauwgraslanden in relevante oppervlakte voorkomen. Goed ontwikkelde blauwgraslanden komen slechts zeer beperkt en zeer verspreid voor. Doelsoorten kunnen natuurterreinen via deze route makkelijker herkoloniseren.

In het gebied Haarzuilens wordt op dit moment volop gewerkt aan de recreatieve doelstellingen. De nieuwe haagbeuken- en essenbossen, vochtige hooilanden en kruiden- en faunarijke graslanden zullen op termijn zeker ook natuurwaarden krijgen, vergelijkbaar met de actuele situatie in bijvoorbeeld het Vijverbos bij Harmelen.

De ecologische verbindingszone tussen Haarzuilens en de Sniep (Groot Wilnis Vinkeveen) moet geschikt worden voor soorten van nat schraalland, vochtig hooiland en moeras.

In de Polder Rietveld (verworven percelen en groene contour) ligt de ambitie bij vochtige hooilanden. Hiervan profiteren ook de weidevogels.

Ambitie landschap

Op de oude stroomrug van de Oude Rijn heeft veel verdichting (bebouwing en beplanting) plaatsgevonden en er heerst nog steeds veel dynamiek. Daarentegen kent het omliggende agrarische gebied meer rust en openheid. Naast opstreckende ontginning met lange zichtlijnen, is hier nog een puntgave middeleeuwse blokontginning aanwezig. De ragfijne lijnvoering vraagt terughoudendheid met het toevoegen van elementen, omdat deze inbreuk doen op de karakteristieke indeling in kamers en de overheersende leegte daarbinnen.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In dit gebied zijn de doelen voor natte dooradering en weidevogels het meest belangrijk. Grote delen van dit gebied zijn aantrekkelijk voor de internationale weidevogelsoorten. Hier zorgen de collectieven binnen de deelgebieden voor goed ontwikkelde beheeremozaïeken.

Naast de weidevogels is er een aantal andere soorten aanwezig waarvan het behoud van internationaal belang is. Voor deze soorten is de natte dooradering van belang. Vooral ten noordwesten van Zegveld komen nog grote vegetaties krabbenscheer voor en leeft de groene glazenmaker. Daarnaast leeft ook in dit gebied de zwarte stern, die nu al beschermd wordt door middel van het maatwerkpakket zwarte stern. Dit wordt voortgezet. Tot slot ligt hier foerageergebied van de purperreiger en is het leefgebied van de heikikker. Het behoud van deze soorten wordt mogelijk gemaakt door op de meest geschikte plaatsen op het behoud en inrichting van kruidenrijke perceelsranden in te zetten. Van groot belang in dit gebied is het slim combineren van waterdoelen en natuurdoelen.

Bij polder Rietveld is versterking van het aangrenzende natuurgebied mogelijk door beheer van soortenrijke graslanden en graslandranden in de aangrenzende groene contour.

De doelen voor droge dooradering zijn beperkt. Karakteristiek zijn de boerderijlinten met beplanting en beplante kades. Hier treffen we bomenrijen, solitaire bomen, kleine bosjes en knotbomen aan. In de openheid geven kleine landschapselementen als geriefhout-/pestbosjes, eendenkooien en wat ruige beplanting langs de veenriviervluchten diepte aan het landschap. Wij streven naar behoud van deze karakteristieke elementen, in samenhang met de internationale doelsoorten.

In deze gebieden is het bij plasdraspercelen voor de weidevogels van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen. Met name, omdat de aquatische ecologie de laatste jaren duidelijk is verbeterd.

1.12 Ruige Weide

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Ruige Weide heeft een geringe oppervlakte en wordt om deze reden hier slechts beperkt besproken. Het gebied ligt ten westen van Oudewater. Het betreft een veenweidegebied met vrijwel uitsluitend veen aan de oppervlakte.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Ruige Weide is een open polder, met veel sloten waarin gedeeltelijk nog weidevogelgrasland ligt.

Gebiedskarakteristiek – Landschap en landschappelijke diversiteit

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Dit gebied heeft blokontginningen, opstreckende ontginningen en oude stroomruggen.

Zie het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>

Ambitie natuur

In het gebied ligt een Natuurreservaat met een open karakter en als doelstelling kruiden- en faunarijk grasland.

Ambitie landschap

De ambitie voor landschap betreffen (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In dit gebied zijn de doelen voor natte dooradering en (gedeeltelijke en in aansluiting met het gebied in Zuid-Holland) weidevogels het meest belangrijk. Bij de laatste zorgen de collectieven binnen de deelgebieden voor goed ontwikkelde beheeremozaïeken.

1.13 Zuidwest

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Het deelgebied Zuidwest is aan de zuidzijde gevormd door zand- en kleiafzetting vanuit de Lek, aan de oost- en noordoostzijde door afzettingen vanuit de meanderende Hollandse IJssel en aan de noordzijde vanuit de Oude Rijn. Vervolgens heeft in het midden en westen van het deelgebied in het Holoceen veenvorming plaatsgevonden. Daarover is later nog een laag klei afgezet. De dikte van het kleipakket is verschillend, het neemt vanaf het oosten naar het westen in dikte af en is aan de noordwestzijde nauwelijks meer aanwezig.

Doordat het veen onder de klei ging inklinken kwamen de rivierbeddingen met hun oeverwallen hoger te liggen dan de rest van het landschap. Oude rivierlopen die dichtslibden met klei zijn nu nog zichtbaar in het landschap als stroomruggen. Deze aardkundig waardevolle stroomruggen bestaan vaak uit kalkhoudende klei waardoor ook voor natuur meer diversiteit ontstaat. Bovendien ontbreekt onder de stroomruggen het veen, het zandprofiel onder de klei is van belang vanwege de doorlatenheid van kwelwater. Rond 1100 kwam de bedijking op gang en werd het gebied vanaf de oeverwallen ontgonnen. De ontwateringssloten werden loodrecht op de oeverwallen gegraven over een vaste, van te voren afgesproken, afstand. Aan het einde van de sloten werd een kade opgeworpen om het ontgonnen blok te beschermen tegen wateroverlast van het achterland. Deze kade werd met houtgewas beplant. Toen het achterland vanaf de andere kant ook ontgonnen werd, werd aan die zijde een houtkade opgeworpen tegen wateroverlast. Hierdoor zijn op veel plaatsen dubbele houtkades ontstaan, die kilometers lang door het gebied lopen en nu als ecologische

verbindingszone fungeren. Ook de oeverwallen van de veenrivierviertjes de Lange Linschoten en de Vlist waren de basis voor ontginningen. Veel sloten en weteringen waren nodig om het gebied te ontwateren en waardoor een waterrijk polderlandschap ontstond. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, vooral door de bodemdaling die door de verdroging van het veen veroorzaakt wordt.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Ecologische kernkwaliteiten zijn, naast het weidevogelgebied, vooral de houtkaden en vochtige bossen op klei. Daarnaast gaat het om een groot poldergebied met incidenteel een bloemrijk vochtig hooiland en een rijkdom aan sloten en slootkanten met over het algemeen een beperkte soortenrijkdom.

De vele lengtes brede houtkaden, die de grens vormden van de ontginningspercelen, vormen nu een biotoop voor vogels en kleine zoogdieren. Ze zijn afwisselend van samenstelling; dichte delen met oud elzenhakhout en opener en met bloemrijkere delen. Ze functioneren als verbindingzones door het open land. Verspreid door het gebied komen zgn. pestbosjes in de uithoeken van graslanden voor. Ze zijn van belang als wisselende slaapplek voor purperreigers en mogelijk ook stapstenen voor bossoorten. Incidenteel zijn in de Lopikerwaard bloemrijke slootoevers te vinden met grote ratelaar, moeraskartelblad en echte koekoeksbloem.

Een zeldzame soort als krabbenscheer wordt spaarzaam in sloten en weteringen aangetroffen. Het recent gerealiseerde natuurontwikkelingsgebied in Willeskop is aantrekkelijk voor moerasvogels. In het deel dat is ingericht voor vochtig hooiland zijn de eerste orchideeën verschenen. Rond twee cultuurhistorisch waardevolle eendenkooien in de polder Broek en Blokland liggen vochtige hooilanden en soortenrijke slootoevers met veel dotterbloemen. Specifieke natuurwaarde van vochtige bossen op klei zijn te vinden op Landgoed Linschoten, een landgoed met een bijzondere historische gelaagdheid qua parkaanleg en een rijke stinzenflora. Vochtige bossen, waterpartijen en lanen bieden een rijke biotoop voor bosvogels. Het landgoed is door de omvang een belangrijk kerngebied voor bossoorten in het verder vrij open landschap. In grote delen van het gebied treedt lichte kwel op vanuit de hoger gelegen oeverwallen langs de Hollandsche IJssel en Oude Rijn en de stroomruggen van de verdwenen rivieren. Daardoor hebben de sloten een goede waterkwaliteit, met onder andere veel heikikkers en soms rugstreeppadden. Langs de Hollandse IJssel ten noordwesten van IJsselstein wordt een recreatiegebied met nevenfunctie natuur aangelegd. De natuur op de rivierklei in de vorm van vochtige bossen, graslanden en moeras is hier zeker kansrijk.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In dit deelgebied liggen waarden en oude stroomruggen. De grote mate van openheid is hier duidelijk aanwezig en beplante dijken en kaden geven een groen karakter.

Zie het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>.

Landschappelijke diversiteit. Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (bebouwingslinten, oude stroomruggen etc.).

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, een kronkelende veenrivier, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid. Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. De openheid is hier zeer extreem en met name in oost-westrichting als zodanig te ervaren. Deze openheid is een kwetsbare kernkwaliteit.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Ambitie natuur

In de natste natuurgebieden midden in de polders, zoals polder Blokland en polder Ruige Weide, is het natuurdoel nat schraalland en vochtig hooiland en in de weidevogelkerngebieden tevens vochtig weidevogelgrasland. In het westelijk deel van Willeskop is de ambitie moeras.

Langs de Hollandse IJssel is het natuurdoel ook gericht op botanische kwaliteiten, omdat de abiotische omstandigheden gevarieerder zijn. Hier zit soms kalkrijk zand in de ondergrond, wat mogelijkheden biedt voor kalkrijke vormen van nat schraalland, terwijl ook moerasjes, vochtige hooilanden, beek- en rivierbegeleidend bos en haagbeuken- en essenbos een plek kunnen krijgen in een gevarieerd natuurgebied. Langs de Hollandse IJssel sluit dit aan op de reeds aanwezige en nog te ontwikkelen recreatienatuur. Op de dijken kan zich bij goed beheer glanshaverhooiland ontwikkelen. Op landgoed Linschoten vormen park- en stinzenbos, vochtig hakhout en middenbos en haagbeuken- en essenbos de belangrijkste natuurdoelen. Het laatste type is ook het natuurdoel voor de diverse voormalige defensie terreinen in de Lopikerwaard. Voor de houtkades geldt dat goed onderhoud als landschapstype houtwal en houtkade de functie als ecologische verbindingzone borgt.

Ambitie landschap

Het landschap van de waarden kent extreme openheid met extra grote lengtematen. De ontginningsbases in dit gebied zijn: de Hollandse IJssel, de Lek en de Linschoten. Op en langs deze stroomruggen/ veenrivier heeft verdichting plaatsgevonden in de vorm van bebouwing en beplanting. Samen met de linten met bebouwing en beplanting en de achterkaden bepalen zij de hoofdrichting van de openheid (oost-west) in dit unieke landschap. In deze meer verdichte lijnen komen we van oudsher vooral bomenrijen, solitaire bomen, knotbomen en beplante achterkaden tegen. Ook komen we bij monumentale boerderijen vaak huisboomgaardjes tegen. In de dwarsrichting (noord-zuid) komt nauwelijks beplanting voor. In de open delen zien we hier en daar pestbosjes, eendenkooien en af en toe nog een enkele oude griend.

In dit gebied komen elementen van de Oude Hollandse Waterlinie voor, die het behouden waard zijn. Omdat we hiervoor geen specifieke ambities hebben benoemd, moet dit met maatwerk opgelost worden.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In Zuidwest is het weidevogelbeheer de belangrijkste ambitie. Er liggen nog gebieden met veel weidevogels die bij de internationale doelen behoren. Behoud van de populaties is hier een grote uitdaging. Omdat hier geen weidevogelreservaten liggen is de weidevogelstand geheel afhankelijk van een goed beheer door agrariërs. Het collectief concentreert het weidevogelbeheer op de meest geschikte locaties binnen de deelgebieden. Op één locatie in het weidevogelgebied liggen zeer fraaie graslandranden met onder andere grote ratelaar en moeraskartelblad. Hier wordt kruidenrijk grasland in stand gehouden. Bij plasdraspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen.

In dit gebied leven ook andere soorten waarvan het behoud van internationaal belang is. Hier ligt foerageergebied van de purperreiger (vooral de populatie van de Nieuwkoopse plassen en Zuid-Hollandse Zouweboezem), en het is leefgebied van de heikikker. Het behoud van deze soorten wordt mogelijk gemaakt via een slimme combinatie van watermaatregelen voor water- en slootkantenbeheer. Ook inrichting van nieuwe moerasstroken is gewenst.

Nabij de Lekdijk leeft de kamsalamander. Uitbreiding van het leefgebied van deze soort is mogelijk door aanleg en beheer van poelen. Bij natuurgebied Willeskop is versterking van de EHS (NNN) mogelijk door in de groene contour beheer van soortenrijke graslanden te behouden en te ontwikkelen en/of in te zetten op weidevogelbeheer.

Voor de droge dooradering zijn de doelen beperkt, omdat juist de openheid de kwaliteit is van het gebied. Karakteristiek zijn de van oost naar west verlopende beplante achterkades. Hier zijn zeer goede mogelijkheden aanwezig om een geschikt biotoop te maken voor de internationale doelsoorten van droge dooradering. Samen met de ecologische verbindingzones in dit gebied, de kleine natuurgebieden en de beplanting in de linten is er een netwerk voor verspreiding van de doelsoorten. Belangrijke elementen van droge dooradering zijn ook de knotbomen. Hier leeft onder andere de steenuil.

In de Lopikerwaard ligt het Landgoed Linschoten. Met agrarisch natuurbeheer wordt de natuurwaarde van het landgoed versterkt door behoud en ontwikkeling van soortenrijke graslanden en graslandranden in de groene contour.

1.14 Vianen

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Het deelgebied ligt op de overgang van het rivierengebied naar het veenweidegebied. Het landschap is vooral gevormd door de zich steeds verleggende, meanderende rivieren. Hierdoor is op een kleine oppervlakte een grote variatie aan landschapsvormen ontstaan. De rivier vormde oeverwallen van zandig materiaal en in de overstroomde vlaktes verder van de rivier werden in de zogenaamde kommen lichtere kleideeltjes afgezet. In deze van nature nattere gebieden kon in sommige gevallen ook veenvorming plaatsvinden. De niet-bedijkte rivier kon zijn loop ook verleggen. Daarbij werd een nieuwe geul gevormd en kon de oude geul verlanden. In het deelgebied hebben voorlopers van de Lek op deze manier een afwisseling van komgronden en stroomruggen gevormd. Vianen ligt hier te midden van een hoge stroomrug. Vanaf de twaalfde eeuw werd begonnen met het ontginnen van de lagere komgronden. Door de aanleg van dijken werden nieuwe overstromingen zoveel mogelijk beperkt. Toch konden ook deze dijken het water niet altijd tegenhouden; op sommige plaatsen bezweek de dijk soms, waarna onder de druk van het rivierwater direct achter de dijk een diep kolkgat ontstond, een wiel.

Om het water sneller af te voeren zijn sloten en weteringen gegraven. Aan de westzijde van het deelgebied is, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Diefdijk aangelegd. Het deelgebied wordt doorsneden door het Merwedekanaal en twee autosnelwegen, de A2 en de A27. Deze vormen een barrière waardoor diersoorten zich minder goed door het gebied kunnen verplaatsen. Met de verbreding van de A2 is een ecodeuct aangelegd.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Eén van de meest kenmerkende natuurelementen in Vianen is het grote griendencomplex in de polders Bolgerijen en Autena. Dit griendencomplex behoort tot de grootste in Nederland en is tevens het grootste griendencomplex in de provincie Utrecht. Behalve cultuurhistorisch zijn deze grienden ook in ecologisch opzicht waardevol. Diverse minder algemene mossoorten komen in dit vochtige biotoop voor. Grienden vergen echter een intensief beheer en het behoud is daardoor kostbaar. Sommige grienden worden om deze reden omgevormd naar natuurbos.

De tevens in de Polders Autena en Bolgerijen gelegen vochtige hooilanden zijn van grote ecologische waarde. Hier komen typerende schraalgraslandsoorten, zoals moeraskartelblad, voor. De afwisseling van hooilanden en grienden trekt ook een grote verscheidenheid aan diersoorten aan. Enkele natte graslanden bij de Waai, in het zuidoosten van het plangebied, zijn botanisch erg interessant. Ook komen hier rietlanden en extensief beheerde graslandcomplexen voor. Ook het kleinschalig cultuurlandschap met dotterbloemrijke slootoevers, grienden, oude boomgaarden en bosjes is een drager van natuurwaarden in het agrarische gebied.

Over de A2 ligt een ecoduct dat de Polders Autena en Bolgerijen verbindt. Reeën maken hier intensief gebruik van.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Hier treffen we een waard en oude stroomruggen aan.

Zie het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart>.

Landschappelijke diversiteit. Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, molens) en grootschalige structuren (oude stroomruggen, Lekdijk, etc.).

(Veen)weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintbebouwing, oude dorpskern, openheid, vee, (weide)vogels, grienden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid. Openheid wordt vooral als ‘zicht’ gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, bouselementen en grienden kan het gevoel van openheid worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Ambitie natuur

De grootste natuurwaarden van Vianen liggen in de vochtige hooilanden en het vochtig hakhout (grienden). Omdat er sprake is van een goed aaneengesloten natuurgebied is het peilbeheer hier goed op ingesteld. Ook de voormalige grienden doen mee in dit geheel. Rondom het griendengebied is in de groene contour dit complex van vochtig hooiland, hakhout en plaatselijk een moerasje, nog verder uit te breiden.

Er is ook veel vochtig productiebos. De kwaliteit van dit bos kan worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort en natuurgericht beheer. Met name ten zuidwesten van de bebouwingskern van Vianen liggen verspreid verschillende bouselementen. Behoud en versterking van deze landschappelijke structuur maakt het mogelijk dat dieren en planten zich tussen deze kleine natuurelementen, de Polder Autena en de uiterwaarden, kunnen verplaatsen.

Ambitie landschap

In dit gebied streven naar versterking van het contrast tussen openheid en meer besloten gebiedsdelen. Beplanting treffen we aan op de oude stroomruggen en aan de binnenzijde van de Lekdijk. Waardevolle landschapselementen zijn: bomenrijen, solitaire bomen, beplanting op dijken en kades en oude hoogstamfruitboomgaarden. In de lager gelegen en meer open agrarische

gebieden treffen we oude grienden, een enkele eendenkooi, knotbomen en geriefhout-/pestbosjes aan.

Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De ambities voor dit gebied zijn beperkt. De belangrijkste internationale doelen zijn te realiseren via het versterken van de EHS (NNN) en het weidevogelbeheer. Op percelen die in de groene contour liggen en geschikt zijn voor verschraling, is soortenrijk grasland gewenst op randen en percelen. Hiermee wordt de kwaliteit van het gebied Bolgerijen/Altena versterkt. In een klein gebied dat grenst aan de provincie Zuid-Holland komen nog veel weidevogels voor. Wij verwachten dat dit gebied in samenhang met het aangrenzende Zuid-Hollandse weidevogelgebied wordt ingericht en beheerd om de weidevogelstand te verbeteren. Om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen bij plasdraspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken.

Voor de droge dooradering streven we naar behoud van waardevolle landschapselementen in samenhang met de internationale doelen. Op de hogere delen gaat het om bomenrijen, solitaire bomen, beplanting op dijken en kades en oude hoogstamfruitboomgaarden. In de lager gelegen en meer open agrarische gebieden treffen we oude grienden, een enkele eendenkooi, knotbomen en geriefhout-/pestbosjes aan.

Voor de kamsalamander en andere amfibieën is aanleg en beheer van poelen van belang op daarvoor geschikte locaties.

Bijlage 2. Kaarten

De kaarten zijn te vinden op de webkaart van de provincie Utrecht. Deze kaarten maken integraal onderdeel uit van dit Natuurbeheerplan.

<https://webkaart.provincie-utrecht.nl/viewer/app/Webkaart>

De volgende kaartlagen kunt u hier vinden:

Kaart 1. natuurbegrenzing

Kaart 2. beheertypen-natuur

Kaart 3. beheertypen-leefgebied-open-grasland

Kaart 4. beheertypen-leefgebied-droge-dooradering

Toelichting: De legenda is trapsgewijs opgebouwd. Een begrenzing in de onderste traptrede maakt onderdeel uit van de begrenzingen daar boven. Akkers en akkerranden zijn dus ook begrensd als grasland en als landschapszoekgebied.

Kaart 5. beheertypen-leefgebied-natte-dooradering

Kaart 6. Beheertypen-categorie-water

Kaart 7. toeslagen

Kaart 8. ambitie-natuur

Kaart 9. gebieden

Bijlage 3. Ambitie Agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor soortenrijke graslandenranden en soortenrijke graslanden

Soortenrijke graslandranden

In agrarische gebieden vormen slootkanten een refugium voor plantensoorten van vochtig hooiland en moeras, met de daarbij behorende diersoorten zoals heikikker, zwarte stern en purperreiger. Met behulp van aangepast agrarisch beheer kunnen deze soorten behouden blijven.

Wij hebben op basis van de actuele aanwezigheid van indicatieve plantensoorten (zie onderstaande tabel) gebieden geselecteerd waar subsidie voor graslandrandenbeheer mogelijk is (kaart 5). Niet alle soorten komen in elk gebied voor, dit hangt onder meer af van de grondsoort. Incidenteel kunnen ook zeldzamere soorten voorkomen.

Dotterbloem
Echte koekoeksbloem
Egelboterbloem
Gevleugeld hertshooi
Gewone margriet
Gewone waternavel
Gewoon reukgras
Glad walstro
Grote ratelaar
Grote watereppe
Grote wederik
Hazenzegge
Hoge cyperzegge
Kale jonker
Kamgras
Knoopkruid
Melkeppe
Moerasrolklaver
Moerasspirea
Moeraswalstro
Moeraswederik

Moeraszegge
Pijptorkruid
Pluimzegge
Poelruit
Ruw walstro
Ruwe smele
Schildereprijs
Snavelzegge
Tweerijige zegge
Veldlathyrus
Veldrus
Waterscheerling
Wilde bertram
Zeegroene muur
Zompvergeetmenietje
Zwarte zegge

Soortenrijke graslanden

Binnen het leefgebied droge dooradering onderscheiden we het beheer van soortenrijke graslanden.

Voor volvelds beheer van graslanden is het doel om te komen tot graslanden in ontwikkelingsfase 3 en 4 uit de 'Veldgids Ontwikkeling Botanisch Grasland' van Schippers, Bax en Gardenier (2012). Om dit te bereiken is het noodzakelijk het aangepaste agrarisch beheer langdurig vol te houden. In de vochtiger graslanden komen veel soorten uit bovenstaande tabel vlakdekkend voor; drogere graslanden worden bij voldoende langdurig beheer geschikt voor bijvoorbeeld knoopkruid, margriet, wilde peen, pastinaak, goudhaver, kamgras, gele morgenster, sint-janskruid, muizenoor, grasklokje, zandblauwtje, gewoon vogelpootje, hazepootje, gewone veldbies en knolboterbloem.